

Република Македонија
Министерство за земјоделство,
шумарство и водостопанство

ГОДИШЕН ИЗВЕШТАЈ ЗА ЗЕМЈОДЕЛСТВО И РУРАЛЕН РАЗВОЈ

2013

МИНИСТЕРСТВО ЗА
ЗЕМЈОДЕЛСТВО, ШУМАРСТВО И ВОДОСТОПАНСТВО
НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

2013

**ГОДИШЕН ИЗВЕШТАЈ ЗА
ЗЕМЈОДЕЛСТВО И РУРАЛЕН РАЗВОЈ**

2014 година

ПРЕДГОВОР

Почитувани,

Пред Вас е Годишниот земјоделски извештај на Министерството за земјоделство, шумарство и водостопанство, публикација која ги содржи активностите на министерството, анализи и остварувања на земјоделско-прехранбениот сектор на Република Македонија за 2013 година.

Извештајот се состои од десет поглавја во кои се претставени политиките на развој на земјоделството и руралните средини, прилагодувањето кон Европската Унија и меѓународната соработка, како и хоризонталните и административно-контролните прашања. Воедно, даден е осврт на макро економската состојба во Република Македонија со фокус на земјоделско-прехранбениот сектор, вредноста на земјоделското производство, остварените производствени резултати по потсектори, вклучувајќи го и органското производство, како и трговијата со земјоделско-прехранбени производи. Во извештајот се третираат и аспектите на безбедност на храна и одржливо управување со природните ресурси, а опфатени се и трендовите во образованието, науката и трансферот на знаења.

При изготвувањето на извештајот користени се повеќе извори на податоци, пред сè извештаи изработени од секторите и управите во состав на Министерството за земјоделство, шумарство и водостопанство како и релевантните податоци на Државниот завод за статистика на Република Македонија. Покрај објавените публикации и официјални извори, во некои делови на извештајот се користат и стручни процени.

Генерално, во производната 2013 година се забележани позитивни производни резултати, во прв ред во производството на житните култури и кај повеќето поделски култури, и покрај неповолните агроклиматски услови за производство.

Позитивни резултати забележи и секторот лозаро-овоштарството преку зголемување на нови насади, зголемено производство и откуп, а за одбележување е и зголеменото производство на вино.

Бројната состојба на добитокот покажува една стабилна структура по видови и категории на домашни животни, со благо зголемување на бројот на продуктивните грла што резултираше со зголемување на производството на овчо и кравјо млеко, а воедно зголемен е и извозот на јагнешко и овчо месо.

Се надевам дека Годишниот земјоделски извештај за 2013 година ќе продолжи да биде корисна референца и ќе најде на широка употреба меѓу учесниците во земјоделско-прехранбениот сектор.

Со почит,

Министер за земјоделство,
шумарство и водостопанство

Потпис

м-р Михаил Цветков

СОДРЖИНА

I. ПОЛИТИКИ НА РАЗВОЈ НА ЗЕМЈОДЕЛСТВОТО И РУРАЛНИТЕ СРЕДИНИ	5
1. Политика за земјоделство и рурален развој	5
2. Политики за поддршка на земјоделството	6
2.1 Развој на политиките на поддршка на земјоделството во претходниот плански период	6
3. Политика за поддршка на руралниот развој	7
4. ИПАРД програма - Програма за земјоделство и рурален развој	9
4.2. Финансиска поддршка на земјоделството и руралниот развој во 2013 година	15
5. Агенција за финансиска поддршка во земјоделството и руралниот развој	17
II. ЕУ интергративен процес и меѓународна соработка	18
1. ЕУ интеграција	18
2. Меѓународна соработка	24
III. ХОРИЗОНТАЛНИ ПРАШАЊА И АДМИНИСТРАТИВНО-КОНТРОЛНИ СИСТЕМИ НА ЗЕМЈОДЕЛСКАТА ПОЛИТИКА	28
1. Институционална поставеност на МЗШВ	28
1.1. Воспоставување на Интегриран Систем за Администрација и Контрола ИСАК (IACS)	29
1.2. Единствен Регистер на Земјоделски Стопанства (ЕРЗС)	30
1.3. Сектор за консолидација на земјоделско земјиште, размена и идентификација на земјишни парцели	31
IV. ОПШТИ КАРАКТЕРИСТИКИ НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА СО ОСВРТ НА ЗЕМЈОДЕЛСКО-ПРЕХРАНБЕНИОТ СЕКТОР	32
1. Географски карактеристики, клима и население	32
2. Макроекономска рамка	34
3. Општи состојби во агрокомплексот	35
4.1. Типологија на земјоделските стопанства	35
4.2. Структурно истражување за земјоделските стопанства	37
5. Карактеризација на руралните средини	37
5.1. Образование во руралните средини	38
5.2. Вработување во земјоделството и руралните средини	39
V. ВРЕДНОСТ НА ПРОИЗВОДСТВОТО НА ЗЕМЈОДЕЛСКИОТ СЕКТОР	40
Економски сметки во земјоделството	40
VI. ЗЕМЈОДЕЛСКО ПРОИЗВОДСТВО, ПРЕРАБОТКА И ТРГОВИЈА	45
1. Растително производство	45
1.1. Житни култури	45
1.3. Фуражни култури	49
Извор: ДЗС, 2014	51
1.4. Градинарски култури	51
1.5. Овощарство	52
1.5.1. Преработки на овошје и зеленчук (МАП)	54
Податоците од истражувањето опфаќаат 43 активни преработувачки претпријатија	54
1.6. Лозарство и винарска индустрија	60
1.6.1. Регистар на лозови насади при МЗШВ	63
1.6.2. Производство на вино	63
2. Стоچارско производство	63
2.1 Говедарство	64
2.2. Овчарство	65
2.3. Козарство	68
2.4. Свињарство	68
2.5. Живинарство	69
2.6. Пчеларство	70
2.7. Одгледување на полжави	71
3. Политика на квалитет и органско земјоделство	71
3.1. Политика за квалитет	71
3.2. Органско производство	72
4. Рибарство	73
5. Земјоделски пазари и трговија со земјоделско-прехранбени производи	75
5.1 Трговија со вино	75

5.2. Трговска размена на примарни земјоделски производи, преработени земјоделски производи и за рибни производи.....	76
VII. БЕЗБЕДНОСТ НА ХРАНА.....	83
1. Ветеринарна политика.....	84
1.1 Здравствена заштита на животните.....	84
1.1.1 Бруцелоза и Туберкулоза кај говедата.....	85
1.1.2 Бруцелоза кај овци и кози.....	85
1.2 Систем на идентификација и регистрација на животните (ИиР).....	88
1.3 Ветеринарни инспекциски служби на граничните премини на Република Македонија.....	91
1.4 Ветеринарно јавно здравство.....	92
1.5 Контроли на храната од неживотинско потекло.....	92
1.6 Усвоено Законодавство усогласено со релевантното законодавство на ЕУ.....	92
1.7 Лаборатории.....	93
2. Фитосанитарна политика.....	93
2.1 Фитосанитарна управа.....	93
2.2 Управа за семе и саден материјал.....	96
3. Државна фитосанитарна лабораторија (ДФЛ).....	97
4. Државен инспекторат за земјоделство.....	98
4.1 Активност на државните фитосанитарни инспектори.....	98
4.2 Активност на државните инспектори за земјоделство.....	99
5. Државен инспекторат за шумарство и ловство.....	104
VIII. ОДРЖЛИВО УПРАВУВАЊЕ СО ПРИРОДНИ РЕСУРСИ – ЗЕМЈОДЕЛСКО ЗЕМЈИШТЕ, ШУМИ И ВОДИ.....	105
1. Земјоделско земјиште.....	105
5. Шумарство – Сектор за шумарство и ловство.....	106
2.1 Општи карактеристики на шумарскиот сектор.....	106
2.2. Управување и стопанисување со шумските ресурси.....	106
2.3. Меѓународни активности во однос на шумарството.....	108
2.4. Ловство и ловен туризам.....	108
6. Управа за водостопанство.....	108
3.1 Закон за водостопанства и Законот за водните заедници.....	109
3.2 Имплементација на Законите.....	109
3.3 Хидромелиоративни системи за наводнување и одводнување.....	110
3.4. Капитални проекти во водостопанството.....	112
7. Управа за хидрометеоролошки работи.....	114
4.1 Климатски подрачја во Република Македонија.....	114
4.2 Агromетеоролошка анализа на временските услови во Република Македонија во периодот јануари-декември 2013 година.....	115
IX. ОБРАЗОВАНИЕ, НАУКА И ТРАНСФЕР НА ЗНАЕЊЕ.....	117
1. Образование во биотехничките науки.....	117
1.1 Земјоделски средни училишта.....	117
1.2 Високо образование во земјоделството.....	117
2. Наука и истражување.....	118
3. Советодавни и консултативни услуги.....	120
3.1 Услуги од научно-истражувачките институции (факултети и институти).....	120
4. Систем на обуки (неформално образование).....	121
X. ПРИЛОЗИ.....	122
Прилог 1. Листа на заштитени имиња на вина.....	122
КОРИСНИ АДРЕСИ И ИНТЕРНЕТ СТРАНИЦИ.....	123

I. ПОЛИТИКИ НА РАЗВОЈ НА ЗЕМЈОДЕЛСТВОТО И РУРАЛНИТЕ СРЕДИНИ

Земјоделството (заедно со шумарството и рибарството) е третиот најголем економски сектор по секторот на услуги и индустријата во Република Македонија.

Зголемениот конкурентски притисок во процесите на интензивна интеграција во меѓународните текови на размена на стоки, а првенствено со пристапувањето на Република Македонија кон СТО и потпишувањето на други билатерални и мултилатерални договори за слободна трговија, е сериозен предизвик за македонското земјоделство.

Во следниот среднорочен период, македонскиот земјоделско-прехрамбен сектор и релевантните институции, по своите перформанси, организација и развој треба значително да се приближат кон нивото определено со стандардите дефинирани во регулативите од Заедничката земјоделска политика (ЗЗП) на ЕУ (Common Agricultural Policy - CAP) кои во процесот на пристапување кон ЕУ претставуваат најтешко и најсложено поглавје од преговарачкиот процес. Следејќи ги националните интереси, реалните состојби и потребите во секторот, реформите кои ќе се имплементираат преку три главни области: реформи на политиката, институционални реформи и реформи на правната регулатива, ќе ја имаат превид и потребата за ублажување на негативните ефекти со кои ќе се соочи дел од земјоделското и рурално население во текот на интензивниот процес на прилагодување кон сложените европски стандарди.

Цели и мерки на политиките на развој на земјоделството и руралните средини

Во рамките на Националната стратегија за земјоделство и рурален развој, истакнати се следните цели и мерки на политиките на развој на земјоделството и руралните средини:

1. Зајакнување на конкурентноста на македонското земјоделство во интегрираните регионални пазари на Европската унија и Југоисточна Европа преку мерки за зголемување на ефикасноста на земјоделското производство, преработувачката и продажбата.
2. Подобрување на приходите на земјоделските стопанства.
3. Овозможување на потрошувачите да имаат пристап до безбедна, здрава храна.
4. Оптимизирање на искористеноста на ограничените земјишни, шумски и водни ресурси на начин кој нема негативно да влијае врз животната средина.
5. Изградба на одржливи рурални заедници преку интегриран развој на рурални средини.
6. Изградба на соодветни, ефикасни јавни и приватни институции за спроведување на земјоделската политика и рурален развој.

Остварувањето на визијата и наведените стратешки цели за развојот на секторот ќе се реализира преку мерките и инструментите на следните политики во делот на земјоделството: политика за земјоделство и рурален развој, политики за поддршка на земјоделството и политика за поддршка на руралниот развој.

1. Политика за земјоделство и рурален развој

Земјоделството и руралниот развој се клучните претпристапни елементи на Република Македонија за Европската Унија. Поради неодржливата состојба на руралните подрачја во Република Македонија, како и насоките на ЕУ во сè позначајната финансиска поддршка на руралниот развој, во јануари 2007 година, Владата на Република Македонија донесе Закон за земјоделство и рурален развој („Службен весник на Република Македонија“ бр. 134/07). Донесувањето на овој закон, како највисок правен акт во земјоделството, претставува појдовна основа на реформите и фундамент на развојот не само на секторот, туку и на македонската економија во целина.

Следствено на законот, во јуни 2007 година, се донесе Националната стратегија за земјоделство и рурален развој 2007-2013 со јасни меѓусебно поврзани цели, со што Владата (особено Министерството за земјоделство, шумарство и водостопанство – МЗШВ) и институциите и интересните групи (руралното население, земјоделците и земјоделските здруженија, групите на производители и преработувачи) обезбедија повеќегодишен референтен материјал – стратегија и инструмент за развој на македонското земјоделство и руралните области. Исто така, се воспостави база за поддршка на нацртот на хиерархиски пониски оперативни планови за земјоделство и рурален развој, особено Претпристапен документ за земјоделство и рурален развој (ИПАРД) и за нивната дискусија со Европската комисија.

Во декември 2007 година Европската Комисија го усвои ИПАРД Планот на Република Македонија за период 2007-2013. Со овој чин Република Македонија ги исполни утврдените рокови за искористување на ИПАРД фондовите кои се директно наменети за земјоделците, преработувачкиот сектор и развојот на руралните средини. Мерките во ИПАРД Програмата се фокусирани кон подобрување на конкурентноста на фармите и преработувачката прехранбена индустрија во одредени потсектори преку инвестициони вложувања во технолошката и пазарната инфраструктура, со цел зголемување на додадената вредност на земјоделските производи и усогласување со стандардите на ЕУ за квалитет, безбедност на храна, благосостојба на животните и заштита на животна средина.

МЗШВ е управувачки орган за руралниот развој во Република Македонија кој ги планира, следи и ги оценува активностите и програмите, ги координира активностите на различните институции од секторот и врши супервизија на финансиските функции кои се однесуваат на руралниот развој. Оваа институција е партнер одговорен за целокупната соработка со ЕК во областа која управува со земјоделството и со руралниот развој.

2. Политики за поддршка на земјоделството

Стратешката одлука на Владата на Република Македонија за воведување на сеопфатни политики за поддршка на земјоделството и руралниот развој во 2007 година овозможи алоцирање на значителни финансиски средства наменети за политиките на државна поддршка на земјоделството и руралниот развој и на нивно повеќегодишно планирање. Позитивниот нагорен тренд на издвојувањата во земјоделството и руралниот развој продолжија и во периодот после 2009 година и покрај негативното влијание на светската финансиска криза.

Законот за земјоделство и рурален развој од 2010 година, кој е надоградување на законот од 2007 година, претставува системска основа за земјоделските политики на поддршка кои во голема мерка се прилагодени и со политиките на Заедничката земјоделска политика (во понатамошниот текст ЗЗП) на Европската унија (во понатамошниот текст ЕУ), и истиот ги вклучува одредбите за програмирање и имплементација на државните политики и мерките на директна поддршка за земјоделството и руралниот развој, организација на пазарите со земјоделски производи и за државната помош во земјоделството. Како институционален одговор на ефектите на светската економска криза со законските измени од 2010 година се обезбеди и можност за опционално воведување на пазарни интервенции, а беа нагласени и политиките на поддршка на здружувањето на земјоделските производители.

Согласно овој закон, за долгорочно планирање на националната земјоделска политика, а во насока на остварувањето на секторските цели, се донесе Национална стратегија за земјоделството и руралниот развој за периодот 2007-2013 година и која се реализира преку спроведување на тригодишна Национална програма за развој на земјоделството и рурален развој.

Националната програма за развој на земјоделството и рурален развој за следниот период 2013-2017 година, го одразува континуитетот на интересот на македонската држава за развојот на земјоделството и руралните средини, преку понатамошно унапредување на воспоставените политики во насока на зголемување на нивната ефикасност да обезбеди поддршка на земјоделскиот сектор во неговото соочување со предизвиците на отворениот и променлив пазар и да обезбеди одржлив развој на руралните средини.

Националната програма за развој на земјоделството и рурален развој е плански и оперативен документ за спроведување на националната политика за земјоделство и рурален развој која ги содржи политиките на пазарно-ценовна политика и мерки на рурален развој, нивните мерките и инструменти презентирани во временски контекст и со индикативна финансиска рамка. Всушност програмата ги поврзува стратешките документи на политиките пред сè Националната стратегија за земјоделството и руралниот развој и повеќегодишното буџетско планирање, со годишните оперативни програми и годишни уредби за спроведување на земјоделските и рурални политики.

2.1 Развој на политиките на поддршка на земјоделството во претходниот плански период

Врз основа на препознаеното значење на земјоделскиот сектор, почнувајќи од 2007 година, Владата на Република Македонија го вброи земјоделството како еден од своите економски приоритети спроведувајќи комплементарни и сеопфатни политики во насока на обезбедување на значителна финансиска и друга поддршка на секторот за подигање на неговата конкурентност и подобрување на условите за живот во руралните средини.

Во таа насока беа поставени неопходните правни и институционални услови за воведување на нови политики на поддршка согласно потребите на секторот и позитивните искуства на земјите кои спроведуваат организирана земјоделска политика, како и беа алоцирани значително поголеми финансиски средства за таа намена во однос на претходниот период.

Табела 1. Вкупна реализација на финансиски средства за периодот 2009-2013 година (во денари)

Година	2009	2010	2011	2012	2013
Вкупно средства	3.925.000.000	5.326.700.000	6.233.500.000	6.932.000.000	6.885.500.000

Извор: МЗШВ, АФПЗРР 2014

Политиките на поддршка беа поставени така да овозможат создавање на поволна деловна клима за инвестирање во земјоделскиот сектор во насока на подобрување на конкурентноста на македонското земјоделско производство. Политиките обезбедуваа подеднаков пристап на потенцијалните корисници без преферирање на категории и победници.

Пропорционално најголем дел од средствата за поддршка на земјоделството и руралниот развој, се алоцираат за политиките на директни плаќања, додека остатокот за нововведените мерки за рурален развој преку кои се кофинансираат инвестициите за зголемување на обемот на производство и осовременување на земјоделските стопанства и преработувачките капацитети.

Покрај финансиската поддршка, земјоделските стопанства беа поддржани преку интензивно доделување на земјоделско земјиште во државна сопственост, ослободување или намалување на данокот на добивка и преференцијални социјални плаќања, како и со обезбедување на бесплатни советодавни служби и рурални кредити со поволни услови преку Земјоделскиот кредитен дисконтен фонд.

Како посебно значајни мерки за поддршка на земјоделците во последниот период се издвојуваат и напорите на владата за поддршка на формирањето на земјоделски задруги, зајакнување на договорното производство и започнување на важните политики за консолидација на земјоделското земјиште. Во последните две години Владата, исто така, особено внимание посветува на подобрување на маркетинг инфраструктурата со обезбедување услови за инвестирање во нови откупни логистички центри кои треба да го помогнат пласманот на земјоделските производи, пред сè од помалите производители.

Како резултат на воведување на новите мерки и олесување на пристапот кон политиките на поддршка, бројот на корисници е зголемен многукратно од 13.000 корисници во 2005 година на околу 93.000 стопанства во 2013 година. Сепак, бројот на корисници на мерките на поддршка (54% од вкупниот број на 170.885 земјоделски стопанства, согласно структурното истражување на земјоделски стопанства во 2013 година), зборува за таргетирана политика насочена кон стопанствата со развоен потенцијал.

3. Политика за поддршка на руралниот развој

Политиката за рурален развој ги содржи сите елементи за поттикнување на развој преку модернизација и структурно прилагодување на земјоделско-прехранбениот сектор како и поттикнување на економски активности за зачувување на природните, културните и развојните вредности на руралните подрачја, а кои се дефинираат во согласност со потребите, можностите и целите на ефикасна и ефективна политика.

Преку политиката за рурален развој се остваруваат следниве приоритетни области за поддршка:

Приоритетна област 1: Зголемување на конкурентската способност на земјоделскиот и на шумарскиот сектор насочена кон промовирање на знаење и унапредување на човечкиот потенцијал во руралните средини, реструктуирање и развој на физичкиот потенцијал и промовирање на иновативни практики и подобрување на квалитетот на земјоделски производи преку поддршка на економско здружување на земјоделски стопанства за заедничко вршење на земјоделска дејност.

Приоритетна област 2: Заштита и унапредување на животната средина и руралните предели е насочена кон промоција на земјоделски производни практики за одржлива употреба на земјоделско земјиште, заштита и унапредување на животната средина и руралните предели со цел за зачувување на растителната и животинската разновидност и унапредување на почвата, водата и воздухот.

Приоритетна област 3: Подобрување на квалитетот на живот во руралните средини и поттикнување на диверзификација на економски активности во руралните средини вклучува поддршка на капитални инвестиции за воспоставување и јакнење на микро и мали претпријатија во рурални средини, капитални инвестиции во рурална инфраструктура за подобрување на квалитетот на живот во рурални средини и обезбедување на поддршка за обука и информирање на физички и правни лица кои вршат дејност во руралните подрачја.

Приоритетна област 4: Поттикнување на локален развој на рурални средини се спроведува преку мерките наменети за поддршка на реализација на стратегии за локален развој на рурални средини кои предвидуваат спроведување на мерки согласно со овој закон, реализација на стратегии за рурален развој на единиците на локална самоуправа со седиште во рурална средина и работата на локалната акциона група за развој на руралните средини и за вклучување на жителите на територијата на ЛАГ за развој на руралните средини.

➤ Принципи и пристап при дефинирање на мерките за рурален развој

Изборот на мерки ги следи националните приоритети кон остварување на развојните цели во земјоделството и за развој на руралните средини во Република Македонија, при тоа почитувајќи ја стратешката определба за прилагодување на националната земјоделска политика кон Заедничката земјоделска политика (ЗЗП) на ЕУ и стекнатите искуства во врска со спроведување на мерките во досегашниот период.

Мерките за рурален развој ги придружуваат и се комплементарни на мерките на директна поддршка (пазарни политики и поддршка на приходот од земјоделска активност) и се надоврзуваат на досегашната поддршка за рурален развој обезбедена преку Годишните програми за рурален развој во периодот 2007-2013.

Земајќи ја предвид анализата на состојбите во земјоделството и секторските развојни потенцијали, како и специфичните потреби за развој на руралните средини, мерките за спроведување на политиката за рурален развој приоритетно се насочени кон зголемување на конкурентската способност на земјоделско-прехрамбениот сектор и јакнење на економската и социјалната позиција на руралните подрачја преку зголемување на приходите на земјоделските стопанства, зголемување на можноста за вработување на руралната популација надвор од земјоделската дејност. Посебен осврт се дава и на воведување на мерките за одржливо стопанисување и искористување на природните ресурси, заштита на биодиверзитот и животната средина.

Временскиот распоред за спроведување на мерките е одреден од аспект на неопходните системски предуслови и институционални подготовки за ефикасно спроведување на мерките со примена на принципите за добро буџетско финансирање кои подразбираат покрај дефинирани индикатори за следење на ефикасност и ефективност на мерките кон реализација на поставените и примена на контролни активности за административна проверка за наменско трошење на јавните расходи. Воедно при дефинирање на мерките за рурален развој временскиот распоред за примена на мерките во една кохерентна рамка за успешна политика за рурален развој, земени се предвид циклусите на програмирање на мерките во ИПАРД Програмата и периодот неопходен за нивна претходна акредитација за спроведување во согласност со буџетските принципи на ЕУ.

Мерки кои се применуваат во ИПАРД Програмата се следните:

Приоритетна област 1: Зголемување на конкурентската способност на земјоделскиот и на шумарскиот сектор:

- Инвестиции во земјоделски стопанства (наменски инвестиции за модернизација на под-секторите лозарство, овоштарство и сточарскиот сектор),
- Инвестиции во преработка и маркетинг на земјоделски производи (наменски инвестиции за модернизација на под-секторите винарство, преработка на овошје и зеленчук, преработка на млеко, преработка на месо и кланични капацитети, и зајакнување на пазарни синџири преку воспоставување на откупно-дистрибутивни центри за овошје, зеленчук и млеко).

Приоритетна област 3: Подобрување на квалитетот на живот во руралните средини и поттикнување на диверзификација на економски активности во руралните средини

- Диверзификација на економски активности во рурални средини вклучува поддршка на капитални инвестиции за воспоставување и јакнење на микро и мали претпријатија во рурални средини, занаетчиски дејности од областа на традиционално занаетчиство
- Промоција на рурален туризам преку инвестиции во создавање на капацитети со квалитетни услуги за рурално сместување, угостителство, кампирање со придружни рекреативни капацитети за зголемена туристичка понуда.

Мерки кои се програмирани во Програма за финансиска поддршка на руралниот развој за 2013 година:

- 111. Обука и информирање на земјоделските производители во износ од 4.000.000,00 денари,
- 112. Помош на млади земјоделци за започнување на земјоделска дејност во износ од 7.000.000,00 денари,
- 114. Советодавни услуги за развој на земјоделството во износ од 7.000.000,00 денари,
- 121. Инвестиции за модернизација на земјоделските стопанства во износ од 236.000.000,00 денари,
- 124. Инвестиции во инфраструктура за создавање на предуслови за развој на земјоделството и заштита од природните непогоди во износ од 302.000.000,00 денари,
- 131. Воспоставување на земјоделски задруги во износ од 11.000.000,00 денари,
- 211. Помош за вршење на земјоделска дејност во подрачја со ограничени можности за земјоделска дејност (ПОМ) во износ од 80.000.000,00 денари,
- 213. Помош за зачувување на руралните предели и нивните традиционални карактеристики во износ од 12.000.000,00 денари,
- 214. Помош за зачувување на генетската разновидност на автохтони земјоделски растенија и автохтони раси на добиток во износ од 10.000.000,00 денари,
- 215. Органско производство во износ од 67.000.000,00 денари,
- 321. Развој на јавна инфраструктура во рурални средини во износ од 230.000.000,00 денари,
- 322. Обнова и развој на селата во износ од 35.000.000,00 денари,
- 323. Зачувување и унапредување на традиционалните вредности во руралните средини во износ од 39.000.000,00 денари,
- 411. Поддршка за здобивање на знаења и вештини за подготвување на реализација на стратегии за локален развој на руралните средини во износ од 2.000.000,00 денари и
- 413. Реализација на стратегии за локален развој на рурални средини (подготовка од ЛАГ/или локална самоуправа) во износ од 4.000.000,00 денари.

Вкупно, согласно Програмата за финансиска поддршка на руралниот развој за 2013 се испланирани 1.057.000.000,00 денари или €17,2 милиони.

Дел од средствата од оваа програма во износ од 103.000.000,00 денари се наменети за мерки на државна помош во земјоделството и руралниот развој.

Планираните финансиски средства од националната програма за финансиска поддршка на руралниот развој се реализираат преку Агенцијата за финансиска поддршка на земјоделството и руралниот развој за кои се објавува јавен повик во јавните гласила во Република Македонија на која аплицираат заинтересираните лица (правни и физички), а интензитетот на поддршката во согласност со Законот за земјоделство и рурален развој и подзаконските акти може да се движи од 50 – 100 % од вкупниот одобрен износ за кои – финансирање.

4. ИПАРД програма - Програма за земјоделство и рурален развој

Спроведувањето на ИПАРД Програмата 2007 - 2013 започна веднаш по донесувањето на одлуката за пренос на правото на управување со средствата наменети за Компонента V на ИПА за рурален развој (ИПАРД), доделена од страна на Европската Комисија на 18. декември 2010 година (Одлука на Комисијата Бр. (Ц) 2009/987/ЕУ).

Преносот на правото т.н. акредитација се однесува на трите мерки од ИПАРД Програмата:

- **Мерка 101**–Инвестиции во земјоделски стопанства за реструктурирање и надградба до стандардите на ЕУ,

- **Мерка 103** – Инвестиции во преработка и маркетинг на земјоделските и рибните производи за нивно реструктурирање и надградба до стандардите на ЕУ,
- **Мерка 302** – Диверзификација и развој на рурални економски активности ЕУ.

Според поделбата на финансиските показатели по приоритетни оски и процентот на распределба на придонесот на ЕУ од ИПАРД Програмата, 75% од финансиите на ИПАРД се наменети за спроведување на приоритетната оска 1 (мерка 101 и мерка 103) и 18% за приоритетна оска 3 (мерка 302).

Табела 2: Финансиско спроведување по приоритетна оска на ИПАРД

Приоритетни оски	Вкупно (€)	Придонес на ЕУ (75%)	Одобрена сума на ЕУ придонес (75%) ¹	% од вкупно одобрена ЕУ сума од оската
Приоритетна оска 1	70.370.822	52.778.115	5.550.972	10,53 %
Приоритетна оска 3	7.572.493	5.679.370	338.844	5,96 %
Вкупно	77.943.315	58.457.485	5.889.816	10,08 %

Извор: ИПАРД Програма, Финансиски план по приоритетна оска 2007-2013,

Во 2013 година беше објавен еден јавен повик (01/2013 на 8 јули), кој беше осми јавен повик од почетокот на спроведувањето на Програмата. Овој повик следеше по четвртата модификација на ИПАРД програмата и интересот на потенцијалните корисници / баратели е значително зголемен во споредба со со претходните јавни повици. На осмиот јавен повик беа поднесени вкупно 401 барања.

Од крајот на 2009 година од кога првиот јавен повик беше објавен заклучно со последниот, осмиот, во Агенцијата се примени вкупно 1.000 барања. Договори со барателите беа потпишани за 178 барања, а 101 од нив беа завршени/исплатени. 401 барање сеуште се обработуваат во ИПАРД Агенцијата.

Табела 3: Преглед на поднесени, одобрени и исплатени барања до крајот на 2013 во €

Мерка	ИПАРД 2007 - 2013							
	Поднесени	Одбиени	Одобрени ²	Исплатени	Поднесени ВЈТ	Одобрени ВЈТ ³	Исплатени ВЈТ	Исплатен ЕУ дел (75%)
M101	655	200	126	77	10.788.746	2.333.449	751.305	563.479
M103	139	81	43	24	17.570.019	5.067.847	2.813.016	2.109.762
M302	206	140	9	0	14.577.528	451.792	0	0
Вкупно	1000	421	178	101	42.936.294	7.853.088	3.564.321	2.673.241

Извор: Тело за управување со ИПАРД, 2013

Квалитетот на апликации се мери преку индикаторот "процентот на одобрување", што претставува однос помеѓу одобрени и доставени барања. Исто така, односот помеѓу одобрени и платени барања е многу низок, имајќи предвид дека одобрени барања ја имаат поминато контролата на комплетност и прифатливост и имаат потпишано договори со Агенцијата.

Табела 4: Интерес за користење на средства од ИПАРД по јавни повици

Јавен повик	ИПАРД 2007 – 2013					
	Поднесени (а)	Одбиени	Одобрени (б)	Исплатени (в)	% на одобрување (б/а) ⁴	% на одобрување (в/б)
01/2009	133	106	27	19	20,3	70,4
01/2010	112	76	36	23	32,1	63,9
01/2011	74	34	40	12	54,0	30,0
02/2011	60	37	23	12	38,3	52,2
03/2011	92	65	27	20	29,3	74,1

¹ Поради раскинување на договорите, вкупно одобрениот придонес на ЕУ е 3.099.911 € и тоа е реалната одобрена сума на придонесот на ЕУ во приоритетната оска 1, бидејќи сите одобрени договори под приоритетната оска 3 се прекинати.

² Заради раскинување на договори, вкупно се одобрени 110 барања (M101 = 85, M103 = 25, M302 = 0)

³ Заради раскинување на договори, одобрени се ВЈТ во висина од 4.478.922 € (M101 = 1.376.778 €, M103 = 3.102.144 €, M302 = 0)

⁴ Раскинатите договори не се земени предвид.

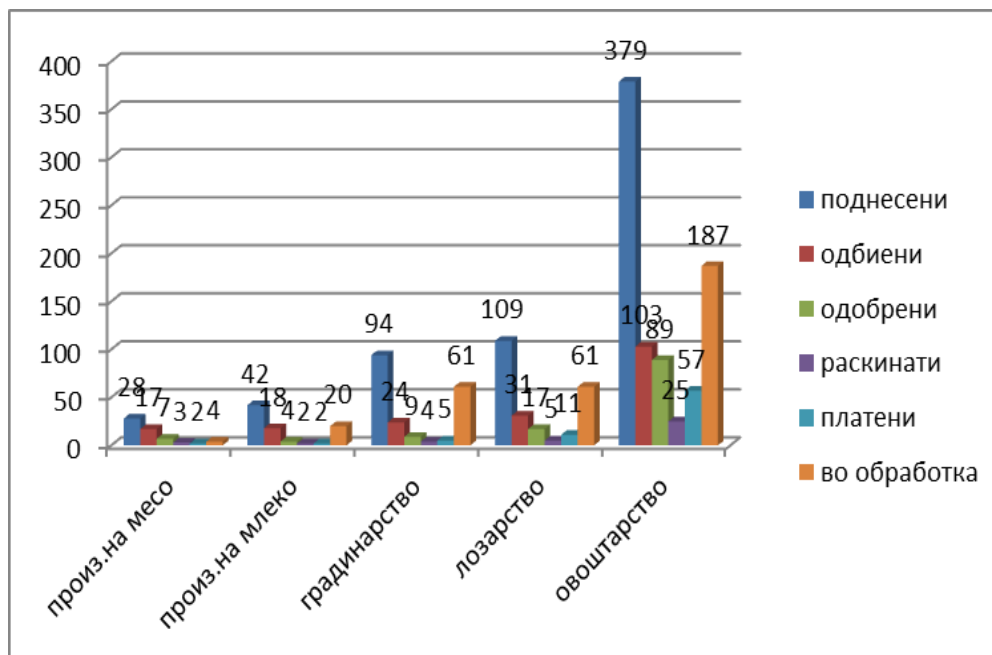
01/2012	67	53	14	12	20,9	85,7
02/2012	61	50	11	3	18,0	27,3
01/2013	401	/	/	/	/	/
Вкупно	1000	421	178	101	17,8	56,7

Извор: Тело за управување со ИПАРД, 2014

Мерка 101 - За време на целиот период на спроведување на Програмата, бројот на одобрени проекти и договори за М 101 изнесува 126 (70% од вкупниот број на одобрени проекти).

Вкупната инвестициска вредност на проектите достигна €4.473.731, од кои €2.333.449 се од ИПАРД. Соодветната вредност на одобрената помош од ЕУ изнесува €1.750.087. Вредно е да се напомене дека 334 барања сеуште се во постапката за одобрување.

Графикон 1: Преглед на барања по приоритетни сектори во М101

Извор: МЗШВ, Тело за управување со ИПАРД, 2014

Стапката на одобрување за мерката 101, за сите јавни повици, е 19% (имајќи предвид дека 334 апликации од последниот јавен повик се уште се обработуваат, но се дел од вкупниот број на поднесени барања).

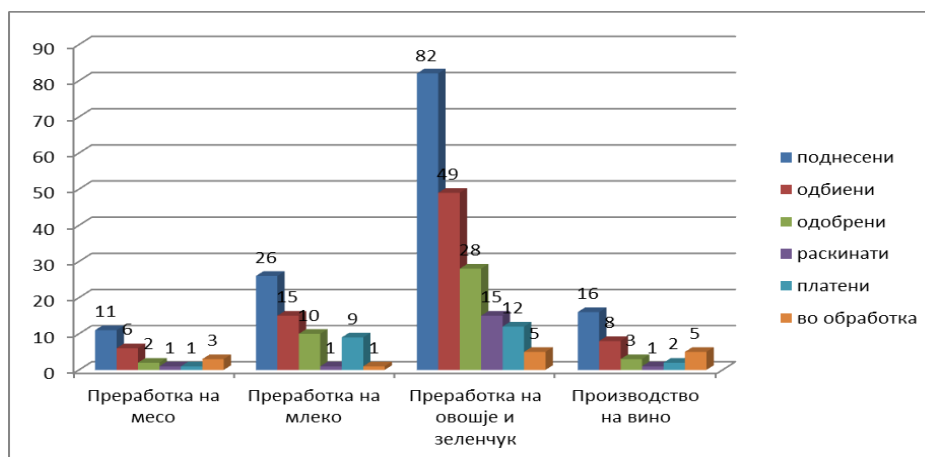
Стапката на одобрување по приоритетни сектори е:

- производство на млеко = 9,5% (18 барања се уште се обработуваат),
- градинарство = 9,6% (59 барања се уште се обработуваат),
- производство на месо = 25,0% (4 барања се уште се обработуваат)
- лозарство = 15,6% (61 барање се уште се обработуваат)
- овоштарство = 50,5% (186 барања се уште се обработуваат)

До крајот на 2013 година за оваа мерка исплатени се вкупно 77 барања во висина од 563.479 € од европските фондови (ЕУ средства).

Мерка 103 – 43 барања беа одобрени за М 103 (24% од вкупниот број на одобрени барања). Вкупната вредност на инвестиции достигна €10.135.694, од кои €5.067.847 се од ИПАРД фондовите. Соодветната вредност на одобрена помош од ЕУ изнесува €3.800.885. За 14 барања постапката на одобрување е во тек.

Графикон 2: Преглед на барања по приоритетни сектори во М103

Извор: МЗШВ, Тело за управување со ИПАРД, 2014

Стапката на одобрување за мерката 103, за сите јавни повици, изнесува 31,8% (имајќи предвид дека 14 барања доставени на јавниот повик 01/2013 сеуште се обработуваат, но се дел од вкупниот број на поднесени барања). Стапката на одобрување по приоритетен сектор изнесува:

- Преработка на месо = 20% (3 барања се во обработка);
- Винарство = 18% (5 барања се во обработка);
- Преработка на О/З = 34% (5 барања се во обработка);
- Преработка на млеко = 38% (1 барање се во обработка).

Заклучно со крајот на 2013 година во оваа мерка се исплатени €2.109.762 европски средства за 24 барања.

Мерка 302 – ИПАРД Агенцијата одобри 9 барања во М 302 (5,4% од вкупниот број на одобрени барања). Вкупната вредност на инвестиции достигна €903.584, од кои €451.792 се средства од ИПАРД фондовите. Соодветно, вкупната вредност на одобрена ЕУ помош изнесува €338,844. 52 барање се сеуште во фаза на обработка. По направена дополнителна административна контрола за оваа мерка, Агенцијата ги раскина сите склучени договори за оваа мерка.

Табела 5: Анализа по приоритетен сектор на М302

Тип на производство	Барања				Одобрени ВЈТ во €	Одобрени ЕУ средства во €	Платени ЕУ средства во €
	Поднесени ⁵	Одбиени	Одобрени	Исплатени			
Преработка	73	49	4	0	235.559	176.669	0
Рурален туризам	96	74	1	0	82.010	61.508	0
Занаемство и рурални услуги	16	8	4	0	134.223	100.667	0
Алтернативно земјоделство	7	/	/	/	/	/	/
Вкупно	206	131	9	0	451.792	338.844	0

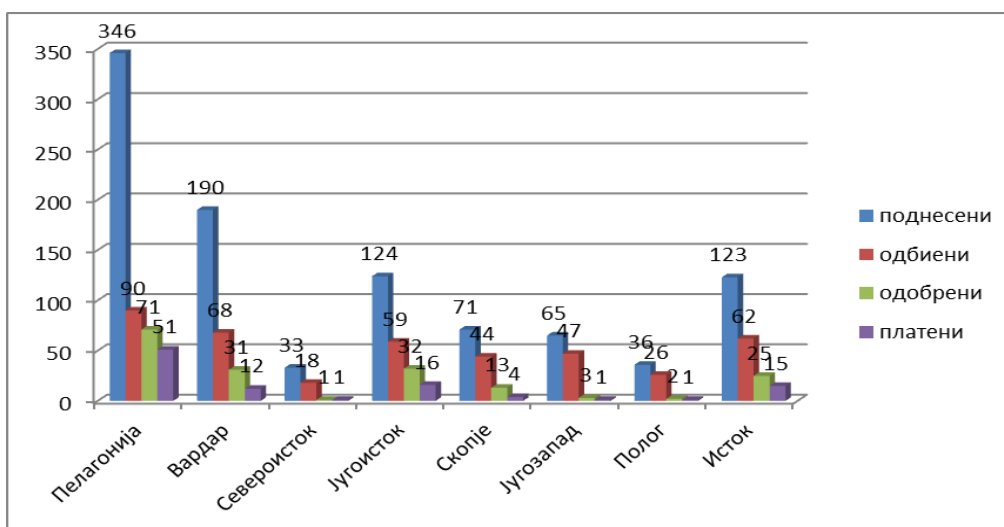
Извор: Тело за управување со ИПАРД, 2014

Стапката на одобрување на барањата за М302 изнесува 4,3% (вклучително 52 барања кои сеуште се обработуваат).

Географска анализа на спроведувањето на ИПАРД Програмата - Податоците за географско спроведување на ИПАРД програмата и поддршката на регионалниот развој на Република Македонија се презентирани во овој извештај по статистички региони (НТЕС 3) и општини.

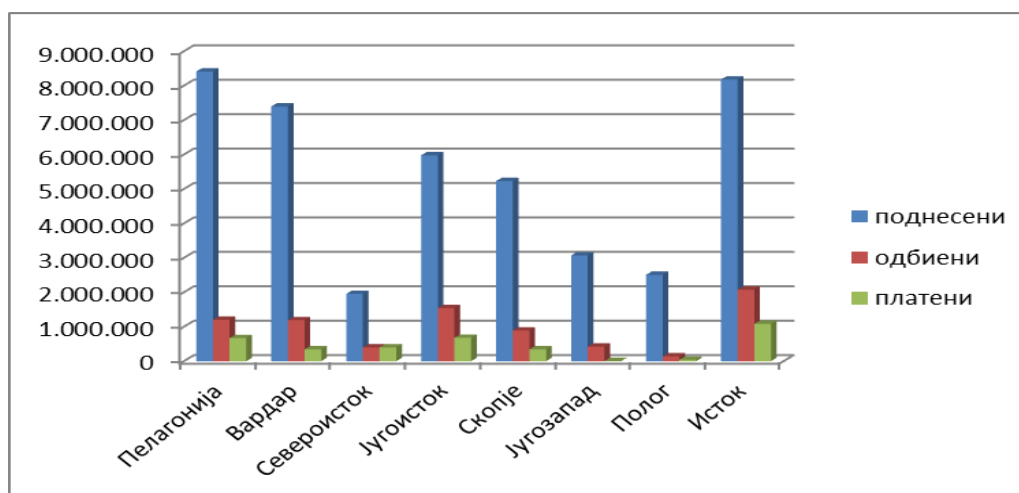
⁵ Кај 14 поднесени барања неможе да се утврди типот на производство.

Графикон 3: Преглед на барања по статистички региони

Извор: МЗШВ, Тело за управување со ИПАРД, 2014

Графикон 4: Преглед на распределбата на средства од ИПАРД по статистички региони

Извор: МЗШВ, Тело за управување со ИПАРД, 2014

Повеќето од вкупниот поднесени барања доаѓаат од регионот на Пелагонија (346), Вардар (190), Југоисток (124) и Исток (123). 178 од тие барања се одобрени. Пелагонија има и најголем број на одобрени барања (51), следена од Југоисток (32), Вардар (31) и Исток (25).

Активности за подобрување на имплементацијата на ИПАРД Програмата 2007-2013

Во целиот период на реализација на Програмата, Македонија се соочи со бројни тесни грла во спроведувањето што резултира со ограниченото ниво на искористување на расположливите средства во рамките на ИПА Компонента V-рурален развој (ИПАРД). Со цел да се надмине влијанието на овие тесни грла и да се обезбеди поголема искористеност на средствата, во јули 2013 година се поднесе барање до Европската Комисија за пренос на €18.000.000 од ИПАРД за 2013 во ИПА Компонента I-Транзициона помош и институционална надградба. Овие средства ќе се спроведуваат на следниот начин: 15,5 милиони € за инвестиции во руралната инфраструктура преку проектот на Светска банка, €2.000.000 за студии за мали системи за наводнување и € 0,5 милиони за мониторинг и евалуација.

За 2014 година Министерството подготвува шеста модификација на Програмата што ќе се однесува на дополнително олеснување на одредени критериуми и барања за корисниците и дополнително ќе придонесе за подобрување на искористеноста на Програмата.

Генералниот Директорат за земјоделство и рурален развој, врз основа на минатото искуство во користење на ИПАРД фондовите, предложи да се започне постапка за промени во Секторската Спогодба. Предложените измени и дополнувања се наменети за олеснување на процедурите за користење на средствата од ИПАРД, или да се поедностави системот на управување со ИПАРД. Ова, во својот дел ќе придонесе за олеснување на пристапот до фондовите на ЕУ наменети за поддршка на проекти за земјоделството и руралниот развој. Меѓу другото, во предложените измени се предвидува укинување на правилото за обезбедување на 3 понуди за услуги, набавки и градежни работи, кои имаат поголем износ од €10.000, које се јавува како еден од најсериозните предизвици во постапката за доделување на средствата од ИПАРД. Со предложените измени и дополнувања на Секторската Спогодба соодветно треба да се рефлектираат во други процедури за користење на ИПАРД фондовите, со што ќе се овозможи нивна применливост во почетокот на првиот нареден повик за предлози. Предлогот за измени и дополнувања на Секторската Спогодба се очекува да биде усвоена од страна на Владата на Република Македонија на почетокот на 2014 година.

Координација на работата на ИПАРД Мониторинг Комитетот (МК)

Комитетот за следење на ИПАРД (МК) е основан во согласност со член 36 од Рамковниот договор на ИПА со министерската одлука бр 02/1602/1 од 6 Февруари, 2009 година и брои 24 членови со право на глас, вклучувајќи го и претседателот, поделени на владини и невладини претставници.

Во текот на 2013 година се одржаа два состаноци на Мониторинг Комитетот, 12-ти и 13-ти состанок. На состанокот одржан во мај во Скопје, се побара од Комисијата да достави придонес за национална стратешка рамка за користење на ИПА 2 за земјоделство и рурален развој. Комитетот ја задолжи ИПАРД Агенцијата да подготви листа на вообичаени грешки при имплементацијата на ИПАРД, што ќе послужи како основа за подготовка на брошура која ќе помогне во подготовката и повисок квалитет на доставените барања за користење на ИПАРД средствата. Министерството треба да подготви и прашалници за проблемите во спроведување на Програмата, кои ќе служат како алатка за подобрување на целокупната имплементација.

На состанокот одржан во декември, беше разгледана и усвоена предлог VI модификација на ИПАРД Програмата, а членовите на Комитетот го овластија Министерството да ги преземе сите неопходни активности за подготовка на техничката документација и извршување на потребните приспособувања за процесот на усвојувањето на предлогот на ЕК. Комитетот го усвои Годишниот акциски план за имплементација на активностите за техничка помош во 2014 година и усвои Акциски план за имплементација на активностите за комуникација и публицитет за 2014 година.

Активности за публицитет на ИПАРД програмата - Со донесувањето на четвртата измена на ИПАРД Програмата 2007-2013 од страна на ЕК, Телото за управување во соработка со АФПЗРР, а во согласност со Годишниот акциски план за комуникација за 2013 година, ги спроведе следните активности:

1. Ажурирање на интернет страната www.ipard.gov.mk,
2. Организација на ИПАРД инфо денови,
3. Работилници и семинари,
4. ИПАРД форум и панел дискусии,
5. Гостување на национални и локални радија, телевизии и саеми,
6. Годишно објавување на листа на корисници од ИПАРД програмата,
7. Печатење и дистрибуција на информативни материјали.

Подготвителни активности за изготвување на новата ИПАРД Програма 2014-2020

Телото за Управување со ИПАРД во МЗШВ во период октомври – декември 2013 превзема активности за ажурирање на податоци за период 2007-2013 (статистики, податоци од официјални регистри, стратегии, преглед на политики и мерки и реализирани проекти). Добиените податоци за состојби во земјоделско-прехрамбениот сектор и политиките од областа на рурален развој од

институциите: ДЗС, АХВ, Министерство за образование, Министерство за здравство, Фонд за здравство, Министерство за транспорт и врски, Агенција за вработување, Народна банка на РМ и Министерство за финансии, ќе бидат употребени во процесот за изготвување на ИПАРД програмата за периодот 2014-2020 година.

4.2. Финансиска поддршка на земјоделството и руралниот развој во 2013 година

Политиките за развој на земјоделството и руралните средини соодветно е поддржана со буџетската поддршка која треба да ги овозможи планираните активности и резултати во 2013 година. Финансиската поддршка во земјоделството се реализира преку: директни плаќања во растителното и сточарското производство, како и со реализација на мерките за дополнителна поддршка за развој на земјоделството (државна помош во земјоделството).

Табела 6. Тренд на националниот и МЗШВ планиран буџет во периодот 2008-2013 (МКД 000³)

Ставка	2008	2009	2010	2011	2012	2013
МК Буџет	150.371.000	149.594.000	149.174.306	159.992.000	161.667.000	168.541.000
МЗШВ	2.040.526	1.519.983	1.513.410	1.520.581	1.293.480	1.287.227
АФПЗРР	2.727.831	4.384.015	6.065.734	7.053.757	7.812.726	8.264.719
АХВ	/	/	/	445,628	341,362	359,513
АПРЗ	74.500	66.196	61.319	58.740	66.358	66.990
УХМР	123.306	124.063	132.880	126.177	105.135	104.922
Структура	3,30%	4,07%	5,21%	5,47%	5,74%	5,77%

Извор: Министерство за финансии, 2014

Табела 7. Преглед на средства по Програмата за директна финансиска поддршка во земјоделството во 2013 година

Бр.на мерка	Мерки за поддршка нао доходот на земјоделските стопанства	Вкупен износ на мерката во денари
1	Директни плаќања за растително производство	3.564.900.000,00
2	Директни плаќања за сточарско производство	2.205.600.000,00
	Мерки за дополнителна поддршка за развој на земјоделството (државна помош во земјоделството)	
3	Помош за премии за осигурување	35.000.000,00
4	Помош за заштита на земјоделско земјиште	5.000.000,00
5	Помош за одделни категории носители на земјоделско стопанство	150.000.000,00
6	Помош во сточарскиот сектор	10.000.000,00
7	Материјални трошоци за спроведување на Програмата	15.000.000,00
8	Пренесени обврски од Програмите за финансиска поддршка во земјоделството од претходните години	900.000.000,00
	Вкупно	6.885.500.000,00

Извор : МЗШВ, 2013 (Сл.весник бр.5 од 10.1.2013 г.)

Политиката за рурален развој е вториот финансиски инструмент за економски и социјален развој на руралните средини, со цел да го спречи процесот на депопулација, и од друга страна да ги истакне природните и наследните вредности како дел од културното наследство на Република Македонија.

Во Програмата за финансиска поддршка на Руралниот развој за 2013 година најголемиот дел од средствата се наменети за инвестиции за подобрување на конкурентноста и модернизација на земјоделските стопанства и за подобрување на квалитетот на животот во руралните средини, дефинирани преку Програмата за финансиска поддршка на руралниот развој за 2013 година како што следува:

Табела 8. Програма за финансиска поддршка на Руралниот развој за 2013 година

Код на мерката	Назив на мерката	Износ во (денари)
111	Обука и информирање на земјоделските производители	4.000.000,00
112	Помош на млади земјоделци за започнување на земјоделска дејност	7.000.000,00
114	Советодавни услуги за развоја на земјоделството	7.000.000,00
121	Инвестиции за модернизација на земјоделските стопанства	236.000.000,00
123	Инвестиции за преработка и маркетинг на земјоделските производи	11.000.000,00
124	Инвестиции во инфраструктура за создавање на предуслови за развој на земјоделството и заштита од природни непогоди	302.000.000,00
131	Воспоставување на земјоделски задруги	11.000.000,00
211	Помош за вршење на земјоделска дејност во подрачја со ограничени можности за земјоделска дејност (ПОМ)	80.000.000,00
213	Помош за зачувување на руралните предели и нивните традиционални карактеристики	12.000.000,00
214	Помош за зачувување на генетската разновидност на автохтони земјоделски растенија и автохтони раси на добиток	10.000.000,00
215	Органско производство	67.000.000,00
321	Развој на јавна инфраструктура во рурални средини	230.000.000,00
322	Обнова и развоја на селата	35.000.000,00
323	Зачувување и унапредување на традиционалните вредности во руралните подрачја	39.000.000,00
411	Поддршка за добивање на знаења и вештини за подготвување и реализација на стратегии за локален развој на рурални средини	2.000.000,00
413	Реализација на стратегии на за локален развој на рурални средини (подготвени од ЛАГ/или од локалната самоуправа)	4.000.000,00
Вкупно		1.057.000.000,00

Извор: Сл. Весник бр.5 од 10.1.2013

Дел од средствата на овој дел во износ од 103.000.000,00 денари се наменети за:

Точка	Назив на мерката	Износ во (денари)
1	Техничка поддршка во земјоделството и руралниот развој	97.000.000,00
1.1	Организирање и спроведување на Програми за обука кои не се поддржуваат преку мерките за руралниот развој	6.000.000,00
1.2	Организирање и спроведување на манифестации и саеми	25.000.000,00
1.3	Учество на саемски манифестации и саеми на земјоделски производи	
1.4	Помош за маркетинг на земјоделски производи и преработени земјоделски производи	21.800.000,00
1.5	Изработка и публикување на едукативни, информативни, научни, пропагандни, и стручни материјали, публикации и списанија	4.000.000,00
1.6	Спроведување на истражувања, изработка на анализи, предлог проекти, студии и стратешки документи од областа на земјоделството и руралниот развој	7.200.000,00
1.7	Инвестициони вложувања за воспоставување на научно демонстративни примери	8.000.000,00
1.8	Други трошоци и инвестициони вложувања за воспоставување и спроведување на мерките за финансиска поддршка во земјоделството и руралниот развој	25.000.000,00
2	Помош за плодоживатели	6.000.000,00
Вкупно		103.000.000,00

Извор: Сл. Весник бр.5 од 10.1.2013

5. Агенција за финансиска поддршка во земјоделството и руралниот развој

Агенцијата за финансиска поддршка во земјоделството и руралниот развој (во натамошниот текст АФПЗРР) е оперативен орган, основан како самостоен орган согласно Законот за основање на Агенција за финансиска поддршка во земјоделството и руралниот развој („Службен весник на Република Македонија“ број 72/07 и „Службен Весник на Република Македонија“ број 05/09) и е под директна одговорност на Владата на РМ.

Согласно член 2 од Законот за основање на Агенција за финансиска поддршка во земјоделството и руралниот развој („Службен весник на Република Македонија“ број 72/07) АФПЗРР е основана за остварување на следниве цели:

- спроведување на земјоделска политика и поддршка на руралниот развој во РМ;
- користење на средствата од претпристапната помош на Европската унија за рурален развој во согласност со критериумите пропишани во билатералните договори меѓу РМ и ЕУ;
- спроведување на заедничката рибарска политика на ЕУ во РМ;
- спроведување на мерките на државна помош во земјоделството;
- спроведување на други мерки кои ги утврдува Владата на РМ;

Според Законот за основање на Агенција за финансиска поддршка во земјоделството и руралниот развој, АФПЗРР ги има следниве надлежности:

- спроведување на мерките за директни плаќања во земјоделството;
- интервенции на пазарот на земјоделски производи;
- имплементација на производните квоти;
- спроведување на мерките за рурален развој;
- реализација на средствата од претпристапната помош на ЕУ за рурален развој;
- спроведување на мерките за државна помош во земјоделството и
- вршење на други работи утврдени со закон.

Во составот на својата работа АФПЗРР спроведува административни контроли и контроли на лице место за комплетноста и соодветноста на пристигнатите апликации за финансиска поддршка. Во процесот на проверка на апликациите извршува постојана контрола на чија основа го пресметува плаќањето односно ги определува сумите за плаќање согласно националното и европското законодавство. Дополнително се грижи за правилно и навремено плаќање на средствата на крајниот корисник и за тоа ги известува владините институции на Р. Македонија и институциите на ЕУ.

АФПЗРР има статус на самостоен орган на државната управа со својство на правно лице и работи согласно националното и соодветното ЕУ законодавство.

Со доделувањето на правото за управување со средствата од ИПАРД (Официјалната одлука беше објавена во Службениот весник на ЕУ (2009/987/EU од 18.12.2009 година) АФПЗРР покажа дека ги поседува потребните административни капацитети, стручност и знаење за управување со европските фондови во областа на руралниот развој.

Поаѓајќи од цврстата определба за развој на земјоделството и руралната средина, Агенцијата за финансиска поддршка во земјоделството и руралниот развој континуирано ги реализира Програмите за финансиска поддршка на земјоделството, финансиска поддршка на руралниот развој, финансиска поддршка на рибарството и аквакултурата и ИПАРД Програмата.

II. ЕУ интергративен процес и меѓународна соработка

1. ЕУ интеграција

Најбитните клучни закони од областа на земјоделство и руралниот развој⁶, врз чија основа се темели развојот на земјоделството и руралните средини во Република Македонија, а кои истовремено придонесуваат кон целите на прилагодување на секторот кон законите, регулативите и стандардите на ЕУ, веќе се донесени. Во разгледуваниот период, врз основа на Законот за вино, усвоени и објавен е 1 придружен пропис и врз основа на Законот за квалитет на земјоделски производи усвоен и објавен е 1 придружен пропис.

Институционалната поставеност на воспоставувањето на Интегриран систем за администрација и контрола (ИСАК) ја сочинуваат: Министерството за земјоделство, шумарство и водостопанство, како надлежна институција за воспоставување и одржување на основната ИСАК инфраструктура на Единствениот регистар на земјоделски стопанства и Систем за идентификација на земјишни парцели (СИЗП), потоа Агенцијата за финансиска поддршка во земјоделството и руралниот развој како имплементирачко и контролно тело на националните програми за финансиска поддршка во земјоделството и руралниот развој (вклучувајќи ги пред-пристапните фондови на ИПАРД), како и Агенцијата за храна и ветеринарство надлежна за водење на базата на податоци за идентификација и регистрација на животни.

Како што е планирано во “Стратегијата за имплементирање на Земјоделско информативниот систем (ЗИС) и Интегриран систем за администрација и контрола (ИСАК) со оперативен план“, усвоен од страна на Владата на Република Македонија на почетокот на 2008 година, најголемиот дел од активностите со кои се предвидува воспоставување на ИСАК се веќе завршени и системите се функционални и интегрирани во насока на имплементирање на програмите за финансиска поддршка во 2013 година. Имено, во разгледуваниот период:

Процесот на регистрирање на земјоделски стопанства и ажурирање на податоците на земјоделските стопанства продолжи во согласност со законските прописи и во рамките на целосно функционалниот Единствен регистар на земјоделски стопанства (Фарм регистар – ФР),

Софтверски апликации на Единствениот регистар на земјоделски стопанства (ЕРЗС) и Системот за идентификација на земјишни парцели (СИЗП) функционираат компатибилно како интегриран систем кој ги спојува алфа-нумеричките податоци на земјоделските стопанства со графичките податоци на нивните земјоделски парцели.

Посебни регистри на култури во состав на СИЗП/ЕРЗС како: регистар на органски производители, регистри на овошни, лозови, маслинови и јаткасти насади се функционални.

До крајот на 2013 година, како дел од аплицирањето за директните плаќања по површина во 2013 година, сите земјоделските стопанства ги дигитализираа своите земјишни парцели што по прв пат послужи како контролен механизам во процесот на аплицирање. Истиот принцип на аплицирање со користењето на интегрираниот ИСАК ќе продолжи и во 2014 година.

За прв пат во кампањата во 2012 година воведен е единствен образец за аплицирање како важен елемент на ИСАК во процесот на аплицирање за финансиска поддршка и поднесувањето на барањата за финансиска поддршка во земјоделството за 2012 година се одвиваше по електронски пат без поднесување на хартиени формулари и придружни документи од страна на апликантите. Истиот начин на аплицирање се користеше и во кампањата за 2013 година.

По превземањето на обврската од Државниот инспекторат за земјоделство, Платежната агенција ги спроведува контролите на лице место и го зајакна капацитетот на соодветниот сектор,

Сеопфатниот ИСАК софтвер подготвен од страна на ИПАРД Платежната агенција и кој вклучува ИТ поддржана функционалност на ИСАК процедурите како за директни плаќања, така и за програмата за рурален развој во 2013 година се користи како систем за администрацијата и контролата на директните плаќања. Напредокот во развојот на секој од ИСАК елементите во изминатиот период, подетално е прикажан во продолжеток.

---

⁶ Закон за земјоделство и рурален развој – ЗЗРР, Закон за виното - ЗВ, Закон за квалитет на земјоделските производи – ЗКЗП, Законот за воспоставување на мрежа на сметководствени податоци од земјоделски стопанства - ФАДН, вклучително и донесените закони за органско земјоделско производство (ЗОЗП) и Платежната Агенција.

Единствен Регистар на Земјоделски Стопанства (ЕРЗС)

Во изминатиот период продолжува функционирањето на Единствениот регистар на земјоделски стопанства како дел од интегрираниот систем за администрација и контрола (ИСАК).

Поврзувањето меѓу клучните ИТ системи на ИСАК, односно интегрирањето на базата на податоци на ЕРЗС и СИЗП е реализирана преку развивање на интегрирано софтверско решение. Со тоа се создадени услови за имплементација на дигитализација на земјоделските парцели со кои располагаат земјоделските стопанства евидентирани во ЕРЗС. Согласно планираното Агенцијата продолжи да ги користи податоците за земјоделските стопанства од ЕРЗС за административна контрола на барањата за финансиска поддршка во земјоделството и руралниот развој.

Со самото интегрирање на системите откако ќе заврши целиот процес на дигитализација на земјоделските парцели се планира како референтна парцела за исплата на субвенции да се користи СИЗП парцелата. Овие активности ќе овозможат покрај административната контрола на исплатата на субвенциите и да се добие реална слика за севкупното земјоделско производство во Република Македонија како и можност за анализа на постигнатите резултати од превземените мерки за финансиска поддршка.

Систем за идентификација на земјишни парцели – СИЗП (LPIS)

Во текот на 2013 година беше завршено регистрирањето на земјишните парцели во СИЗП со што се реализира зацртаната динамика на финализација на регистрирање на земјоделските стопанства и дигитализација на нивните земјишни парцели во СИЗП. Финализацијата на оваа активност беше директно поврзана со процесот на аплицирање по Програмата за финансиска поддршка во земјоделството со што се заокружи имплементацијата на воспоставување на функционален Интегриран систем за администрирање и контрола.

Во насока на обезбедување на дополнителна поддршка како и намалување на ризикот од грешки во дигитализацијата, одделението за СИЗП во текот на 2013 година извршуваше активности поврзани со контрола на квалитетот на внесените податоци во СИЗП и континуирана техничка поддршка на операторите и волонтерите од подрачните единици на МЗШВ. Со оглед дека СИЗП ќе се користи како повеќенаменски систем за различни задачи и активности во секторот за земјоделство, шумарство и водостопанство, во текот на 2013 започна проект со цел техничка поддршка за ажурирање и надградба на Системот за идентификација на земјишни парцели со финансиска поддршка на ИПА ТАИБ 2009 програмата. Овој проект започна со имплементација од 15.01.2013 година и предвидено е да заврши на 15.04.2014.

ЗПИС - Земјоделски пазарен информативен систем

Во моментот во системот за ЗПИС се доставуваат податоци од 33 пазари на мало, 2 пазари на големо за овошје и зеленчук, 8 пазари за жив добиток, како и од 80 претпријатија откупувачи на земјоделски производи од сите земјоделски гранки. Пазарните податоци од базата на системот достапни на корисниците преку веб страната - www.zpis.gov.mk во изминатиот период имаа значајна улога на полето на финансиските, даночните и осигурителни услуги, потоа поддршка во правилното дефинирање на штетите од било кој вид, како и улога во разрешување на судски спорови во делот на проценките и вештачењата. Освен тоа, во согласност со постојната законска регулатива, податоците од системот се користеа како основа за активирање на пазарните механизми во регулирањето на пазарот на одреден производ.

Во истиот период, а во согласност со планските активности на министерството и законски регулативи, беше обезбеден и договор за натамошно едногодишно одржување и професионално хостирање на веб страната и базата на системот. Од 1. јануари 2014 година, а по претходни консултации во изминатата година, Државниот завод за статистика официјално објави дека престануваат со долгогодишната практика за собирање и објавување на податоци од зелените пазари на мало, пазарите на големо и добиточните пазари, и единствено податоците од системот за ЗПИС на МЗШВ на ниво на Република Македонија се релевантни пазарни податоци.

На почетокот од 2014 година подготвен е и објавен годишниот извештај за ЗПИС за 2013 година, во кој е даден осврт на движењата на цените на земјоделските производи за изминатата година. Во периодот на двегодишното функционирање на веб страната на ЗПИС, системот има регистрирано околу

1.150.000 посети. Во тек се активностите насочени кон отпочнување со реализација на проектот во рамките на ИПА, кој има за цел понатамошна поддршка на развојот на системот и негово прилагодување и оспособување за комуникација со соодветните системи во земјите на ЕУ.

Мрежа за сметководствени податоци од земјоделски стопанства (ФАДН)

Воспоставена е ефикасна и функционална Мрежа за сметководствени податоци од земјоделски стопанства (ФАДН) во Република Македонија, која е усогласена со Националните закони и законите на Европската Унија. Завршено е прибирањето на сметководствените податоци од земјоделски стопанства за 2013 година, а податоците за 2012 година се финални. Истите во текот на 2013 редовно беа контролирани на RICA/1 контролниот систем за проверка на квалитет на податоците во Европската Комисија. За разлика од претходната година забележливо е подобрување на квалитетот на податоците за 2012 година, а тоа се должи на промените направени во софтверот со цел да се подобри истиот.

Планот за избор на репрезентативни земјоделски стопанства за 2014 година беше одобрен од страна на Националниот Комитет за ФАДН. За прибирањето на податоци за 2014 година донесена е одлука да се намали бројот на посети на земјоделските стопанства од шест посети на четири посети. Заклучок е дека намалувањето на посетите на земјоделските стопанства нема да влијае на квалитетот на сметководствените податоци од земјоделските стопанства .

ЗУП - Заедничко Уредување на Пазарите

Во однос на заедничкото уредување на пазарите на земјоделските производи од растително и животинско потекло, следните производи од растително потекло (житарици и ориз, сушена сточна храна и свежо овошје и зеленчук), како и производи од животинско потекло (говедско и телешко месо, живина и јајца, свинско месо, овчко и козјо месо, млеко и млечни производи и мед и други пчеларски производи) се регулирани во рамките на Законот за квалитетот на земјоделските производи („Службен весник на РМ“ бр.140/2010, 53/2011, 55/2012 и 106/13), особено во однос на поставување и контрола на пазарните стандарди, информации за потрошувачите и севкупниот маркетинг на производите и пазарниот информативен систем.

Врз основа на Законот за квалитет на земјоделски производи, како и во поглед на пазарните стандарди на земјоделските производи, по групи на производи се веќе целосно уредени со донесувањето на подзаконските акти: за јајца и живина (6 подзаконски акти), житарици и ориз (8 подзаконски акти), овошје и зеленчук (3 подзаконски акти), свинско месо, овчо месо и кози месо (8 подзаконски акти), млеко и млечни производи (5 подзаконски акти), мед и пчелни производи (3 подзаконски акти), храна за животни (3 подзаконски акти) и брашно (8 подзаконски акти). Во 2013 година, во однос на регулирање на пазарот на добиточна храна три (3) Подзаконските акти беа усвоени и објавени во („Службен весник на РМ“ бр. 36 и 54/14), со што се комплетира правната рамка за ова поглавје. Со оглед на тоа дека целосно е направена законска поставеност и е во сила, уште во 2013, во фокусот на овие прашања треба да биде нејзината имплементација. Сепак, повеќето од прашањата регулирани со овој правен систем останува да се направат целосно оперативни во наредниот период.

Некои од пазарните прописи се во голема мерка зависни од исполнувањето на потребните институционални или инфраструктурни барања. За постигнување на таа цел, министерството, иницираше постапка за овластување на лаборатории за анализа на квалитетот на: житарки и ориз, за квалитетот на брашното и квалитетот на млекото. Со цел да се одржи воспоставувањето на лабораториска мрежа, министерството обезбеди средства во Програмата за финансиска поддршка на руралниот развој во 2013 година за опремување на две лаборатории за анализа на квалитетот на млекото во Штип и Тетово.

Како што е прикажано предходно, врз основа на Правилникот за Земјоделски Пазарен Информативен Систем („Сл. весник на РМ“ бр. 79/09), МЗШВ спроведува континуирано собирање на податоци за пазарот и следење на развојот на пазарите со цел формулирање на политиките и нивна имплементација. Некои од производите линии во рамките на ЗПИС системот се апроксимирани во однос на класификацијата и оценувањето на производите како што е пропишано со соодветни Законот за квалитет.

Што се однесува до хоризонталните аспекти на Заедничката земјоделска политика, повеќето од нив релевантни за пазарите на земјоделски производи се регулирани во рамките на друг закон кој е донесен, а тоа е Законот за земјоделство и рурален развој.

Имено, за подобрување на пазарните односи, што е повеќе еднаква дистрибуција на приходот во рамките на синџирот на исхрана и ублажување на значајни тензии во недостаток на договорни односи, во комбинација со други принципи, законите кои ги регулираат трговските прашања воопшто, законот ги пропишува основните услови на трговија со земјоделски производи, како што се: условите кои треба да бидат исполнети од страна на купувачите, и места за купување на земјоделски производи, управување со податоци на количините купени или планирани, како и воспоставување на регистри на купувачи и увозниците на земјоделски производи, нивното одржување и работење.

Во согласност со членовите 31, 32, 33, 34 и 35 од Законот за земјоделство и рурален развој правни лица кои купуваат земјоделски производи се регистрирани во Регистарот на откупувачи на земјоделски производи кои ги води Министерството за земјоделство, шумарство и водостопанство. Регистарот е воспоставен во 2010 година. Целта на овој Регистрирај е тоа што треба да се определи за секое правно лице место за купување, да ги исполнува општите и посебните барања за откуп во согласност со прописот за поблиските услови кои треба да ги задоволат купувачите на земјоделски производи („Службен весник“ бр.102/10, 144/10, 156/11, 40/13 и 138/13).

Државниот инспекторат за земјоделство, по запишувањето во регистарот на откупувачи на земјоделски производи, секоја година пред откупот на земјоделските производи во периодот од 1. Мај – 31. Јули врши проверка на општите и посебните услови за купување од страна на регистрираните купувачи.

Според Одлуката на Владата на Република Македонија објавена во Служб.весник на РМ бр.111/10 пропишани се два земјоделски производи (меркантилна пченица и брашно од пченица) за кои е потребен упис во регистарот на увозници на одделни земјоделски производи.

Регистарот за увозниците беше воспоставен во 2010 година. Со цел да се подобри интеграцијата меѓу учесниците во земјоделскиот сектор, 5 подзаконски акти се донесени со кои се регулира секторското партнерство. Според член 24 од Законот за земјоделство и рурален развој, Министерството за земјоделство, шумарство и водостопанство е надлежно за евидентирање на економски и социјални партнери кои треба да исполнат одредени критериуми. Досега 13 економски партнери и два социјални партнери се запишани во евиденцијата на економски и социјални партнери. Овие партнери номинираат претставници на потсекторски нивоа во потсекторски постојани групи како редовен и постојан облик на вертикална интеграција. Групите се утврдени во согласност со член 18 од Законот за земјоделство и рурален развој за најважните земјоделски пазари (житарки, зеленчук, тутун и индустриски култури, млеко, месо, овошје и вино) и заради иницирање на широк и транспарентен процес на планирање, следење и спроведување на националната земјоделска политика и одржување на вертикална интеграција во секторот.

Групите кои се состојат од земјоделци, трговци и преработувачи работат врз основа на нивните годишни програми за работа и придонесуваат во подготовка на субвенциите и програмите за техничка поддршка. Во 2013 година тие одржаа во просек 8 -10 состаноци, на кои се решаваа прашањата за надминување на одредени пазарни услови на понудата, побарувачката и цената и вршење на консултативен механизам за креирање на политики, планови и програми за развој на земјоделските пазари за одредени земјоделски производи или групи на производи.

Во врска со специјализираните култури, усвоени се три измени и дополнувања на Законот за виното („Службен весник на Република Македонија“ бр. 23/13, 106/13 и 188/13) во однос на ЗУП за вино, кој ги доуредува меѓусебните односи и заштитата на интересите на производителите на винското грозје и производителите на вино, како и здружувањето на производителите на вино, во Република Македонија. Исто така во рамките на разгледуваниот периодот (8 подзаконски акти) во однос на виното беа донесени и објавени („Службен весник на Република Македонија“ бр. 54/13, 60/13, 79/13 и 115/13). Истите ги регулираат начинот на издавање на решение за ставање на вино во промет и за издавање на придружен документ, формата и содржината на извештајот за исполнети финансиски обврски за купено винско грозје во претходната година, како и начинот за пријавување во Регистарот и бришење од Регистарот на производители на вино.

Во однос на зголемување на угледот на македонските вина на надворешните пазари, маркетинг кампања за национална презентација на извозно ориентирани земјоделски производи беше направена и спроведени во текот 2013 година. Кампањата беше организирана во јавно-приватно партнерство помеѓу МЗШВ и винариите и спроведена од двете страни, на веќе воспоставени и потенцијални пазари за македонското вино во ЕУ и во земји кои не се членки на ЕУ. Вкупниот износ на оваа активност за 2014 година е околу € 400.000.

Пазарот на тутун е опфатено со Законот за тутун и тутунски производи („Службен весник на РМ“ 24/06, 88/08, 31/10, 36/11, 53/11, 93/13, 99/13, 164/13 и 151/14). Со овој закон се уредува примарното

производство (производство) и финансирањето, откупот, сместувањето, обработката на откупениот суров тутун во лист (тутун), прометот на обработениот тутун, како и производството и прометот на тутунските производи. Министерството за земјоделство, шумарство и водостопанство води регистар на откупувачи на тутун во кој се регистрирани девет правни лица.

Политика на квалитет

Законот за квалитетот на земјоделските производи („Службен весник на РМ“ бр.140/2010, 53/2011, 55/2012 и 106/2013), како и подзаконските акти кои се однесуваат на заштитата на називите на земјоделските и прехранбените производи го регулираат процесот на регистрација и заштита на земјоделските и прехранбените производи со ознака на потекло, географска ознака и ознака за гарантиран традиционален специјалитет. Правната рамка за регистрација на заштитени ознаки на земјоделските и прехранбените производи е комплетна и истата е во согласност со ЕУ регулативите, 32006R0510, 32006R0509, 32006R1898 и 32008R0628.

Поради донесувањето на нова регулатива 32012R1151 во ЕУ за заштита на квалитетот на земјоделските и прехранбените производи и дерогација на ЕУ регулативите: 32006R0510 и 32006R0509 со кои е хармонизирана националната законска рамка потребно е ревидирање на постоечката законска регулатива во Република Македонија.

Во април 2013 година започна имплементацијата на Твининг проектот број МК/IB/AGIPA2009 на тема „Органско земјоделско производство и заштита на квалитетот на земјоделските производи“. Во рамките на предвидените активности во проектот во соработка со експертите од земјата членка, секторот за маркетинг и квалитет на земјоделските производи активно работи на правно усогласување и институционално поставување на системите за развој и заштита на квалитетот на земјоделско-прехранбените производи, како и ревизија на постоечката законска регулатива и предложување на нови одредби кои ќе бидат во согласност со новата ЕУ регулатива 32012R1151 која се однесува на заштитата на квалитетот на земјоделските и прехранбените производи со ознака за потекло, географска ознака и ознака за гарантиран традиционален специјалитет.

МЗШВ финансиски поддржано од Агбиз програмата на USAID обезбеди финансиска поддршка за изработка на елаборати и заштита на нивниот квалитет. Елаборатите за „Охридска цреша“ и „Валандовско бело зимско“- грозје веќе се изработени и барањата за регистрација се поднесени до МЗШВ. Формирани се експертски комисии за двата производа и со помош на експертите од Твининг проектот истите се ревидирани и постапката за заштита е во тек.

МЗШВ во соработка со Центарот за Оддржлив Развој - АЛКА, кој имплементира проект од Програмата за меѓугранична соработка (Македонија-Албанија, 2007-2013) Инструмент од претпристапна помош (IPA), компонента II, обезбеди финансиска поддршка за изготвување елаборати, на два типични локални производи „Бело овчо сирење Бистра“ и „Овчи кашкавал Бистра“ и истите се ревидираат од страна на експертите од Твининг проектот. Во 2013 година формирана е работна група составена од членови од секторот за маркетинг и квалитет на земјоделските производи, преставници од високо научни установи од областа на земјоделските науки, преставници од АХВ, здруженија на земјоделски производители и преработувачи и заинтересирани групи со цел македонските фармери и преработувачи да се запознаат со придобивките кои произлегуваат од заштита на квалитетот на земјоделските производи и со тоа да пројават интерес за заштита на квалитетот на нивните производи. На оваа тема во 2013 година одржани беа работилници во Берово, Ресен, Струмица и Битола.

Во рамките на Програмите за финансиска поддршка на земјоделството и руралниот развој за 2013 година, предвидена е мерка за финансиска поддршка за воведување на повисоки стандарди за квалитет на земјоделски и прехранбени производи со максимална висина на поддршката во износ од 300.000,00 денари по производ.

Во насока на зајакнување на институционалниот капацитет, покрај искористувањето на Инструментот TAIEХ, во рамките на претпристапната помош на ЕУ од 1-та Компонента (IPA-TAIB), до мај 2014 година ќе се продолжи со реализацијата на Твининг проектот.

Органско земјоделско производство

Финансиската поддршка на органското производство продолжува и во 2014 година, согласно Националната програма за земјоделство и рурален развој 2013 – 2017 во рамки на која органското

производство се поддржува со 30% повисоки директни плаќања во споредба со конвенционалното производство.

Во рамките на ИПА 1-ва Компонента, во април 2013 година започна реализацијата на Твининг проектот „Органско земјоделско производство и заштита на квалитетот на земјоделските производи“. Со помош на експертите на проектот извршена е целосна ревизија на националниот Закон за органско производство во насока на повисок степен на усогласеност со Регулативата на ЕУ. Твининг проектот обезбедува обуки во делот на органското производство и тоа: обуки за ЕУ Регулативата и улогата на надлежните органи, за контролите во органското производство, обуки за вршење на надзор над сертификациските тела, за процедурите за увоз и извоз на органски производи и др. Во однос на системот за контрола во органското производство во РМ, покрај двете овластени сертификациски тела (Балкан Биосерт и Про Церт), во 2013 година МЗШВ овласти и трето сертификациско тело (Агрибиоцерт) за вршење на стручна контрола во органското производство.

Во декември 2013 година Владата на Република Македонија го усвои Националниот план за органско производство за периодот 2013 - 2020 година кој ќе биде интегрален дел од Националната стратегија за земјоделство и рурален развој 2014 – 2020 година која е во фаза на подготовка.

Во тек е реализација на проектите финансирани од проектното фише од ИПА-ТАИБ 2009 во рамките на проектното фише „Институционална надградба на административните капацитети за спроведување на политиките во земјоделството и руралниот развој“ со вкупен износ од € 2.870.000:

- Твининг проектот „**Органско земјоделско производство и заштита на квалитет на земјоделските производи**“ со вредност од € 690.000 започна на 22.04.2013, а ќе трае до 22.11.2014. Министерството за земјоделство на Италија е твининг партнер.
- Реализиран е проектот „**Идна надградба на Системот за идентификација на земјишни парцели (LPIS) во состав на Интегрираниот систем за администрирање и контрола (IACS)**“ во износ од € 730.000 започна на 15.01.2013 и ќе заврши на 15.04.2014.
- Твининг проектот „**Воведување на вкрстена сообразност во директните плаќања во земјоделството во Република Македонија**“ во износ од €950.000, започна на 19.09.2013, а ќе трае до 19.12.2014. Министерството за земјоделство на Германија во конзорциум со Министерството за земјоделство на Италија е твининг партнер.
- Реализирана е **набавка на лабораториска опрема за тестирање на Органско земјоделско производство** во износ од €200.000 и ИТ опрема за потребите на МЗШВ во износ од €100.000.

Со цел за успешно искористување на ИПАРД фондовите, ЕК одобри дополнителни средства останати од ИПА ТАИБ 2010 за проектното фише „Институционално јакнење на административните капацитети за јакнење на политиките за земјоделство и рурален развој“ во износ од €1.198.750. Проектното фише е веќе поднесено до СЕП и проектите ќе се реализираат централизирано во најкус можен рок. Одобрени се следниве проекти:

- Твининг лајт проект „Помош за Платежна Агенција за Мерката рурална инфраструктура“ во износ од €250.000. Твининг лајт проектно фише е во фаза на селекција на твининг партнер.
- Проект за услуги „Воведување на нови ИПАРД мерки и подготвителни активности за ИПАРД 2014-2020“ во износ од €948.750 е во фаза на тендерирање.

Од Проектното фише ИПА ТАИБ 2011: „Надградба на институционалните и административните капацитети во земјоделството и руралниот развој во согласност со барањата за пристапување во ЕУ“ со износ од 2.830.000 € ќе започнат следниве проекти:

- Твининг проектот „Идно јакнење на Агенција за финансиска поддршка на земјоделството и руралниот развој и подготовки за новиот програмски период 2014-2020“ во износ од €1.550.000.
- Проектот „Надградба на земјоделскиот информативен систем и воспоставување на системи за размена на податоци помеѓу МЗШВ и другите релевантни институции во земјата и со ЕУ“ во износ од €700.000,
- Набавка на ИТ опрема и возила, ГПС и софтвер за АФПЗРР износ од €430.000,
- Набавка на ИТ опрема и возила за надградба на ЗИС и воспоставување на систем за размена на податоци помеѓу МЗШВ и други релевантни институции во износ од €150.000.

2. Меѓународна соработка

Сектор за меѓународна соработка

Основна задача на Секторот за меѓународна соработка е да ја организира, насочува и координира работата во областа на меѓународната и трговската политика односно:

- координација на странската помош обезбедена преку меѓународни (мултилатерални и билатерални) донатори во функција на развој на секторите во надлежност на МЗШВ и
- следење на трговската политика и трговската размена на земјоделско-прехранбените производи и реализирање на обврските согласно договорите кои ги регулираат трговските односи на РМ во земјоделско- прехранбениот сектор.

Во рамки на своите надлежности, Секторот за меѓународна соработка континуирано подготвува информации за билатералната соработка со други земји, кои вклучуваат анализа на трговската соработка врз основа на статистички податоци за размената на земјоделско-прехранбени производи со земјите во светот.

Билатералната и развојната соработка во рамки на следните активности:

Во текот на 2013 се усогласени и склучени (или во фаза на усвојување од страна на Владата на РМ) спогодби, протоколи и меморандуми за соработка, а во рамки на претходно склучените, се дефинирани активности и е започнато со реализација на предвидените активности.

- Во тек е усогласување на Спогодба меѓу Владата на Република Македонија и Министерство за земјоделска политика Украина за соработка во областа на заштитата на растенија која е доставена до надлежните институции за добивање мислење,
- Во тек е усогласување на текст на Протокол за соработка во областа на земјоделството со Арапската Република Египет,
- Во фаза на усогласување е текст на Протокол помеѓу Министерството за земјоделство, шумарство и водостопанство на Република Македонија и Министерството за земјоделство, шумарство и рурален развој на Република Косово за соработка во областа на карантинот и заштитата на растенијата,
- Усогласена е Спогодба меѓу Владата на Република Македонија и Советот на министри на Босна и Херцеговина за соработка во областа на безбедноста на храната и истата се планира да биде потпишана во текот на 2014 година,
- Склучен е Договор меѓу Министерството за земјоделство, шумарство и водостопанство на Република Македонија и Министерството за земјоделство на Република Индија за соработка во областа на земјоделството и сродните сектори,
- Потпишан Меморандум за соработка помеѓу Министерството за земјоделство, шумарство и водостопанство на Република Македонија и Министерството за рурален развој на Унгарија. Значајно е да се спомене дека во март 2013 година, како резултат на потпишаниот Меморандум за соработка меѓу двете земји, беше организиран бизнис форум во Скопје во Стопанската Комора на Македонија, каде се оствари средба меѓу компаниите од земјоделско-прехранбениот сектор од Унгарија и Република Македонија.
- Се спроведуваат активности во рамки на потпишаниот Меморандум за разбирање меѓу Владата на Република Македонија и Владата на Република Турција за соработка во областа на земјоделството,
- Протокол за соработка меѓу Министерството за земјоделство, шумарство и водостопанство на Република Македонија и Претседателството на Турската Агенција за меѓународна соработка и координација (ТИКА) за спроведување на Проектот за развој на производството и квалитетот на оризот склучен во Скопје во март 2013 година,

- Унапредена соработката меѓу Република Македонија и Сојузна Република Германија во земјоделскиот сектор, преку потпишување Договор за соработка меѓу Министерството за земјоделство, шумарство и водостопанство и GIZ,
- Формирана е мешовита работна група во рамки на Протоколот меѓу Министерството за земјоделство, шумарство и водостопанство на Република Македонија и Министерството за земјоделство на Република Литванија за соработка во областа на земјоделството и сродните сектори,
- Реализирани активности во рамки на Аранжманот помеѓу Министерството за земјоделство, шумарство и водостопанство на Република Македонија и Министерството за земјоделство на Државата Израел во областа на земјоделството. Во рамки на Аранжманот, се спорведува Проект за производство на сертифицирано семе и саден материјал, со поддршка на израелски експерти,
- Започната реализација на одредени активности во рамки на Меморандумот за соработка меѓу Министерството за земјоделство на Руската Федерација и Министерството за земјоделство, шумарство, и водостопанство на Република Македонија за соработката во областа на земјоделството,

Реализирани, тековни и планирани проекти со поддршка на меѓународни донатори

УСАИД АгБиз Програма (2007 – 2013 година)

Проектот финансиран од УСАИД во времетраење од март 2007 до јуни 2013.

Целта на проектот е зголемување на конкурентноста на земјоделските производители, преработувачи и трговци и нивно подборо позиционирање на домашниот и странските пазари.

Компоненти на проектот:

1. активности за унапредување на синџирите на додадена вредност (саеми, студиски престои, техничка помош, обуки);
2. проекти за проширување на бизнисот, финансиска помош и трансфер на технологија за извозно фокусирани проекти на ниво на фирма;
3. унапредување на пристап кон финансии;
4. реформа во земјоделски политики, идентификација на политики кои ја намалуваат конкурентноста.

Програма за наводнување на јужната долина на р. Вардар I и II фаза

Во областа на водостопанството KfW (германска развојна банка) и Владата на Република Македонија ја реализираат втората фаза од Проектот за наводнување на јужната долина на реката Вардар. Проектот има за цел да се подобри наводнувањето во сливот на јужниот дел на реката Вардар, во регионот на Општините Гевгелија, Богданци и Валандово. Со I фаза на проектот се предвидува воспоставување на системи за наводнување со вкупна површина од 2,605 хектари, додека површина од 3,900 ха се предвидени за рехабилитација и модернизација во II фаза на проектот.

Подобрување на искористувањето на водите од сливот на Злетовица

Проектот е финансиран од Јапонска банка за меѓународна соработка (JICA) и ЕБРД и целта е да се подобри водоснабдувањето и наводнувањето во сливот на река Брегалница, како и производство на електрична енергија и заштита од поплави, а со тоа и подобрување на животниот стандард и обезбедување на нови работни места. Учесството на Министерството за земјоделство, шумарство и водостопанство е преку обезбедување на финансиски средства за плаќање на дел од финансиските обврски.

Проектот за производство на сертифицирано семе и саден материјал со поддршка на Владата на Израел

Проектот започна со имплементација во април 2012 година а ќе трае до октомври 2014 година. Во рамките на Проектот е предвидено поставување на демонстративна фарма и изградба на оранжерии во средното земјоделско училиште „Кочо Рацин“ во Свети Николе и во средното земјоделско училиште во Тетово. Демонстративните фарми претставуваат модел за ефикасен начин на организирање на производство на високо квалитетни градинарски производи, а стекнатото знаење се планира да биде пренесено и во други региони во Република Македонија. Во рамките на проектот ќе се овозможи специјализирана обука на терен за самите земјоделски производители, за да произведуваат високо квалитетен семенски и саден материјал отпорен на очекуваните климатски влијанија и истиот да ги исполнува сите потребни стандарди за сертификација. Покрај земјоделците, ќе бидат обучени и советниците од Агенцијата за поддршка на развојот на земјоделството, подрачните единици на Министерството за земјоделство, шумарство и водостопанство, земјоделските инспектори и учениците од средното земјоделско училиште, кои преку практична настава полесно ќе ги совладаат теоретските знаења. Како дел од предвидената програма за обука на Проектот се и специјализирани курсеви за: наводнување, соодветна примена на ѓубрива, подготовка на почва за садење, фитосанитарни мерки, управување со целокупниот производствен процес од семе до производ, вклучително и постбербените активности.

Проект финансиран од Турската Агенција за соработка и координација (ТИКА) „Развој на производството и квалитет на оризот“ финансиран од Влада на Република Турција (Агенција ТИКА) во вредност од €134.500. Врз основа на договорените активности за 2013 година со ТИКА се изработи Предлог - Протокол за соработка меѓу Министерството за земјоделство, шумарство и водостопанство и Претседателството на Турската Агенција за соработка и координација (ТИКА), за развој на производството и квалитетот на оризот, кој ќе биде основа за изработка на Проект за развој на производството и квалитетот на оризот во период од 2 години, 2013-2014 година. Со овој Проект се планира развој на нови високопродуктивни сорти ориз со цел подобрување на квалитетот и квантитетот на оризот во Македонија, зголемување на приходот на оризопроизводителите и подобрување на пласманот и маркетингот. Во проектот ќе бидат вклучени Земјоделскиот Институт - Скопје, станица за истражување во Кочани и 20 оризопроизводители од кочанскиот и виничкиот произведен регион. Во првата година на површина од околу 25 хектари ќе се засеат турски сорти ориз на демонстративни опитни полиња.

Мрежата за рурален развој на Република Македонија (МРР на РМ) од април 2012 започна со спроведување на проектот насловен како „Адаптација на земјоделството кон климатските промени“, поддржан од УСАИД. Целта на проектот е да ги промовира адаптивните земјоделски практики и да ја зголеми свеста на земјоделските производители, но и на целокупната јавност за предизвиците и ефектите од климатските промени во земјоделскиот сектор во Република Македонија. Спроведувањето на проектот ќе се одвива во Повардарскиот регион со делови од струмичко и гевгелиско кој воедно е најчувствителниот регион зафатен од климатските промени.

Проекти поддржани од ФАО (Организација за храна и земјоделство на Обединетите нации)

Поддршка за управување со државното земјоделско земјиште

Траење: март 2010 – февруари 2013
Буџет: USD 340.000

Планирани проекти во Рамковната програма на ФАО за Република Македонија 2013-2015 година

Проект за консолидација на земјоделското земјиште

Еден од главните проблеми во Република Македонија што го спречува развојот на земјоделството се малите димензии на парцелите и распределбата на парцелите во одредени земјоделски стопанства. Консолидирањето на земјиштето преку доброволна размена на земја, може да помогне да се подобри големината на земјоделските стопанства и концентрацијата на парцелите. Консолидацијата – интеграцијата на парцелите ќе помогне во зголемувањето на продуктивноста во земјоделството, што ќе доведе до создавање поголеми производствени капацитети на кои што ќе биде полесно да се користат

модерни методи на производство, како на пример поставување системи за наводнување, механичко садење, механичка берба итн. Ова исто така ќе го олесни инвестирањето во секторот, како на пример системи за наводнување, селски патишта, пошумување, итн.

Техничка помош за изготвување на Националната стратегија за земјоделство и рурален развој 2014-2020.

Актуелната „Национална стратегија за земјоделство и рурален развој“ за периодот од 2007-2013 година, беше главен стратешки документ за МЗШВ во изминатите години и претставуваше основа за претпристапниот инструмент на ЕУ – ИПА 2007-2013. ФАО ќе му помогне на Министерството за земјоделство, шумарство и водостопанство да ја изготви новата Стратегија за земјоделство и рурален развој за периодот од 2014 до 2020 година, со која што ќе бидат опфатени зголемувањето на продуктивноста во земјоделството, како и подготвеноста за примање на натамошната поддршка од ИПА фондовите на Европската Унија. Проектот кој е во фаза на реализација е во вкупен износ од УСД 330.000 а се очекува да биде завршен до крајот на 2014 година.

- **Техничка помош за подготвување на Почвен информативен систем (педолошка карта) на Република Македонија**, Проектот ќе обезбеди собирање, синхронизација, систематизација и интеграција на постоечките почвени податоци и информации во консолидирана база на податоци и просторен информативен систем. Главниот резултат од овој проект ќе биде создавање на официјална национална почвена мапа во согласност. Проектот кој е во фаза на реализација е во вкупен износ од УСД 340,000 а ќе заврши во март 2015 година.
- **Креирање на политики и мерки за намалување на ранливоста на земјоделските системи од климатските промени и дезертификацијата (опустинувањето)** - Во фаза е подготовка на проектен документ, по што ќе следи утврдување на буџет).

Координација на активности за влијанието на климатските промени врз земјоделството

Во 2013 година се оствари активно учество во бројни иницијативи и програми поврзани со влијанието на климатските промени врз земјоделството, кои беа спроведени со меѓународна поддршка а како резултат на овие активности произлегоа конкретни планови чија реализација ќе започне од 2014-та година. Конкретно, се оствари тесна соработка со **Проектот за адаптација кон климатските промени поддржан од УСАИД, што го спроведува Мрежата за рурален развој на Република Македонија**. Целта на проектот е да ги промовира адаптивните земјоделски практики и да ја зголеми свеста на земјоделските производители, но и на целокупната јавност за предизвиците и ефектите од климатските промени во земјоделскиот сектор во Република Македонија. Учество во **Националниот комитет за климатски промени** формиран од страна на Министерството за животна средина и просторно планирање, со цел успешно да се одговори на предизвикот за ублажување на климатските промени во државата, Министерството за животна средина и просторно планирање во соработка со **Програмата за развој на Обединетите Нации - УНДП, го спроведува проектот за изработка на Третиот Национален извештај за климатски промени, финансиран од Глобалниот фонд за животна средина (GEF)**.

Останати активности:

- Во 2013-та година, остварено е членство во голем број мешовити комитети за економско-трговска соработка формиран од страна на Министерството за економија а усвоени од Владата на РМ, во чии рамки се преговараат платформи за соработка со други земји.
- Остварено е учество на меѓународни конференции, семинари, работилници во рамки на меѓународната политика и соработка.

III. ХОРИЗОНТАЛНИ ПРАШАЊА И АДМИНИСТРАТИВНО-КОНТРОЛНИ СИСТЕМИ НА ЗЕМЈОДЕЛСКАТА ПОЛИТИКА

Имплементацијата, управувањето и контролата на земјоделска политика на Република Македонија, усогласена со Заедничката земјоделска политика на ЕУ, наложува развивање и зајакнување на соодветни административни капацитети.

1. Институционална поставеност на МЗШВ

Според последната хоризонтална и вертикална реорганизација на секторите на МЗШВ на централно и регионално ниво, поставеноста е следна:

Сектори во рамки на МЗШВ:

- Сектор за финансиски прашања
- Сектор за координација и техничка помош на Кабинетот на министерот
- Сектор за внатрешна ревизија
- Сектор за ЕУ
- Сектор за меѓународна соработка
- Сектор за човечки ресурси
- Сектор за нормативно-правни работи
- Сектор за анализа на земјоделска политика
- Сектор за информатичка технологија
- Сектор за прекршоци
- Сектор за земјоделство
- Сектор за лозарство, винарство и овоштарство
- Сектор за регистрирање, управување, унапредување и продажба на земјоделско земјиште во државна сопственост
- Сектор за консолидација на земјоделско земјиште, размена и идентификација на земјишни парцели
- Сектор за организација и координација на подрачни единици
- Сектор за рурален развој
- Сектор за шумарство и ловство
- Сектор за шумска полиција (без статус на државни службеници)
- Сектор за маркетинг и квалитет на земјоделски производи
- Сектор за управување со претпристапни фондови на ЕУ за рурален развој (ИПАРД)
- Одделение за стратешко планирање

Органи во состав на МЗШВ:

- Управа за водостопанство
- Фитосанитарна управа
- Државна фитосанитарна лабораторија
- Управа за семе и саден материјал
- Управа за хидрометеоролошки работи

Инспекторати во состав на МЗШВ:

- Државен инспекторат за земјоделство
- Државен инспекторат за шумарство и ловство

Агенции и управи од областа на земјоделството и руралниот развој:

- Агенција за финансиска поддршка на земјоделството и руралниот развој (АФПЗРР)
- Агенција за поддршка на развојот на земјоделството – Битола (АПРЗ)
- Агенција за храна и ветеринарство (АХВ)

Јавни претпријатија од област:

- ЈП Агроберза
- ЈП за пасишта

- ЈП за шуми

Министерството за земјоделство, шумарство и водостопанство има 34 Подрачни Единици со вкупно 254 вработени, распоредени низ сите региони во РМ. Претстои период на рedefинирање на позицијата, капацитетите и одговорностите во поглед на целите на политиката за земјоделство и рурален развој, за воведување регионален пристап со цел рационално искористување на средствата и зголемена ефикасност од активностите на МЗШВ.

1.1. Воспоставување на Интегриран Систем за Администрација и Контрола ИСАК (IACS)

Воспоставувањето на интегрираниот систем за администрација и контрола е еден од клучните среднорочни приоритети за период од 2009-2011 година, при што активностите кои се реализираат се во согласност со „Пристапното партнерство“ и поглавјето 11 наменето за земјоделство.

Интегрираниот административен контролен систем се содржи од следните елементи (Закон за земјоделство и рурален развој):

- (1) компјутерска база на податоци од барањата за директни плаќања на земјоделските стопанства во тековната година и најмалку четири предходни години;
- (2) систем за идентификација на земјишни парцели кој функционира на ниво на референтна парцела, воспоставен врз основа на карти, катастарски документи или друга картографска документација и чија употреба е овозможена преку технологија на компјутеризиран географички информативен систем, вклучително и воздушни или просторни ортоснимки со хомогенизирана стандардна и гарантирана точност најмалку еквивалентна на картографија со размер 1:10.000;
- (3) систем за идентификација и регистрација на животните кој овозможува податоци за бројната состојба на животните по раси и видови;
- (4) барања за директни плаќања;
- (5) систем за идентификација и регистрација на правото на директни плаќања кој овозможува верификација на правото на директни плаќања на земјоделското стопанство и вкрстени проверки со податоците од барањето за директни плаќања и од системот за идентификација на земјишни парцели во тековната година и најмалку четири предходни години;
- (6) контролен систем за утврдување на усогласеност на податоците од барањето со условите за доделување на директните плаќања и
- (7) единствен систем за проверка на идентитетот на секој носител на земјоделско стопанство кој поднесува барање за директни плаќања.

За поддршка на изготвувањето на анализи за поставување, спроведување, контрола и следење на ефектите на земјоделска политика и политиката за рурален развој, неопходно е воспоставување на Земјоделски Информативен Систем (ЗИС) како еден од најзначајните краткорочните приоритети од процесот на интегрирање во ЕУ во делот на хоризонталните прашања.

Предвидените активности се однесуваат на следниве административни, контролни и информациски елементи од интегрираниот систем:

- Единствен регистар на земјоделски стопанства, (ЕРЗС)
- Систем за идентификација на земјишни парцели (СИЗП),
- Земјоделски пазарен информативен систем (ЗПИС),
- Мрежа на сметководствени податоци од фарма (FADN) и земјоделските статистики.

Дел од нив се составни елементи или се во функција на Интегрираниот административен и контролен систем (IACS) за имплементирање и мониторинг на мерките за директни плаќања и рурален развој.

Целосното функционирање на системите ќе овозможи поставување на ефикасни политики базирани на потребите и проблемите во секторот, нивно успешно имплементирање со максимално редуцирање на неправилностите и злоупотребите, подобрена контрола и проценка на ефектите од политиките. Интегрирањето на различните бази на податоци и регистри треба да ги олесни процедурите на аплицирање на земјоделците за политиките на поддршка и ќе обезбеди корисни податоци за бизнис сектор.

Согласно Законот за земјоделство и рурален развој, МЗШВ е одговорна институција за воспоставување на интегриран информативен систем на податоци кој треба да обезбеди прибирање и

обработка на податоци за земјоделскиот сектор, координација и одржливост во размената на податоци со другите релевантни институции, како и дисеминација на податоците до крајните корисници.

Сите овие активности се во насока на воспоставување на функционален систем кој ќе овозможи поврзување на сите регистри кои се во надлежност на Министерството за земјоделство, шумарство и водостопанство и неговите органи.

1.2. Единствен Регистер на Земјоделски Стопанства (EP3C)

Воспоставувањето на интегрираниот систем за администрација и контрола (ИСАК) и Единствениот регистар на земјоделски стопанства (EP3C) како негов најважен составен дел, се едни од клучните среднорочни приоритети при што активностите кои се реализираат се во согласност со „Пристапното партнерство“ и поглавјето 11 наменето за земјоделство.

Преку софтверска апликација на Единствениот регистар на земјоделски стопанства се генерира единствен идентификациски број кој се доделува на секое запишано земјоделското стопанство со што се овозможува креирање на електронска база на податоци значајна за ефикасно носење на одлуки и имплементација на политиките во земјоделството.

Софтверската апликација е поставена на централна серверска единица во посебно подготвена просторија (сервер сала) изградена според поставените стандардите од страна на ЕУ. Во подрачните единици е инсталирана апликација за корисниците кои имаат за задача да ги внесуваат пријавените земјоделски стопанства. Внесувањето и ажурирањето на податоците за производните капацитети на земјоделски стопанства се прави на локално ниво во подрачните единици на МЗШВ за време на поднесување на барањето за субвенции.

Поврзувањето меѓу клучните ИТ системи на ИСАК, односно интегрирањето на базата на податоци на EP3C и СИЗП е реализирана преку развивање на интегрирано софтверско решение. Со тоа се создадени услови за имплементација на дигитализација на земјоделските парцели со кои располагаат земјоделските стопанства евидентирани во EP3C. На крајот на 2011 година реализирано е и поврзувањето на базата на податоци од EP3C со базата на податоци од барателите на финансиска поддршка во Агенцијата за финансиска поддршка во земјоделството и руралниот развој. Согласно планираното Агенцијата продолжи да ги користи податоците за земјоделските стопанства од EP3C за административна контрола на барањата за финансиска поддршка во земјоделството и руралниот развој.

Софтверската апликација е поставена на централна серверска единица во посебно подготвена просторија (сервер сала) изградена според поставените стандардите од страна на ЕУ. Во 34 подрачни единици е инсталирана апликација за корисниците кои имаат за задача да ги внесуваат пријавените земјоделски стопанства. Внесувањето и ажурирањето на податоците за производните капацитети на земјоделски стопанства се прави на локално ниво во подрачните единици на МЗШВ за време на поднесување на барањето за субвенции.

Во моментот се ангажирани приближно 140 лица вработени од подрачните единици на МЗШВ за внесување на податоците во EP3C и до сега се евидентирани сите корисници на финансиската поддршка по Програмите на МЗШВ, или приближно 115.000 земјоделски стопанства. Во фаза е изготвување на новиот правилник за видот на податоците, постапката и начинот за запишување и доделување на единствен идентификациски број на земјоделското стопанство и за промена на податоци и бришење, содржината и формата на образците и потребната придружна документација за запишување, промена на податоци и бришење и начин и рок за ракување, употреба, објавување и чување на податоците од единствен регистар на земјоделски стопанства, како и содржината и формата на решението за запишување и решението за бришење од Единствениот регистар на земјоделски стопанства.

Што се однесува на поврзувањето со другите бази на податоци, веќе се изготвени web – servisi за поврзување на базата со податоци од Агенцијата за храна и ветеринарство за бројната состојба на обележаниот добиток како и поврзувањето на АФПЗРР со цел превземање на податоците од EP3C кое е планирано да се реализира во наредниот период.

Со самото интегрирање на системите откако ќе заврши целиот процес на дигитализација на земјоделските парцели се планира како референтна парцела за исплата на субвенции да се користи СИЗП парцелата. Покрај административната контрола на исплатата на субвенции ќе може да се добие реална слика за севкупното земјоделско производство во Република Македонија како и можност за анализа на постигнатите резултати од превземените мерки за финансиска поддршка.

1.3. Сектор за консолидација на земјоделско земјиште, размена и идентификација на земјишни парцели

Работи по три закони (Закон за земјоделство и рурален развој, Закон за земјоделско земјиште и Закон за консолидација на земјоделско земјиште).Секторот ги остварува следните работни задачи:

- Имплементира проекти за консолидација на земјоделско земјиште,
- Изготвува предлог одлуки за размена на земјоделско земјиште,
- Учествува во имплементирање на оперативната програма за консолидација,
- Го координира и одржува Системот за идентификација на земјишни парцели-СИЗП,

Во декември 2013 година донесен е Закон за консолидација на земјоделското земјиште („Службен весник на Република Македонија“ бр. 187/13) со кој законски се овозможува спроведување на постапки за консолидација. Под консолидација на земјоделското земјиште се подразбира групирање и окрупнување на земјоделското земјиште во насока на создавање на поголеми земјишни парцели и површини со поправилна форма.

Консолидацијата на земјиштето се врши заради:

- спојување на помалите земјишни парцели во поголеми просечни парцели,
- создавање земјишни парцели со правилна геометриска форма,
- пристап на земјишните парцели до патна инфраструктура и системите за наводнување,
- реорганизација на земјишните парцели каде при изградба на инфраструктурни инвестиции како хидромелиоративни системи, насипи, канали, вештачки езера или уредување на водотеци се предизвикува уситнување на постојните земјишни парцели и нарушување на патната и мелиоративната мрежа,
- обезбедување на земјиште за проширување на заштитени подрачја, и
- пошумување на земјиште со послаб квалитет или загадено земјиште и примена на агротехнички мерки.

Согласно законот за консолидација предвидени се два вида на постапки за консолидација:

- постапка за консолидација со распределба и
- постапка за консолидација со размена на земјоделското земјиште во консолидационото подрачје.

Во Декември 2013 година од страна на Организацијата за храна и земјоделство на Обединетите Нации – ФАО во секторот беше остварена мисија со цел изработка на проектна рамка за предстојниот проект за консолидација“ Поддршка на националната програма за консолидација на земјоделско земјиште”. Основна цел на проектот претставува ставање во функција на програмата за консолидација и зголемување на капацитетот на министерството за имплементација на проектите за консолидација.

Согласно Програмата на Владата на Република Македонија 2014-2018 година во ноември 2013 година направени се измени на Законот за земјоделско земјиште („Службен весник на Република Македонија“ бр.164/13) со што е обезбедена можност за надминување на деценискиот проблем на недозавршените постапки на арондација. Со спроведувањето на овие законски решенија се овозможува земјоделците конечно да се стекнат со доказ за нивна сопственост на парцелите кои ги обработуваат најмалку 20 години, а кои сеуште се водат како државна сопственост.

Систем за идентификација на земјишни парцели (СИЗП) - Во изминатиот период кој ги покрива првите две фази од воспоставувањето на СИЗП, беа реализирани низа активности кои овозможува да започне имплементацијата на третата фаза односно консултација со земјоделците и дигитализација на земјишните парцели. Дел од активностите кои беа опфатени во првите две фази се: производство на дигитални ортофото карти, дигитален теренски модел – ДТМ и иницијален слој на СИЗП податоци, оформување и опремување на главната канцеларија (хардверски и софтверски), вклучувајќи во моментот 2 вработени на централно ниво, производство на софтверско решение за дигитализација на земјишни парцели кое содржи и регистар на долгогодишни насади, интеграција помеѓу Единствениот регистар на земјоделски стопанства, изработка на прирачници за методологија и постапки неопходни за имплементирање на СИЗП како и прирачници за користење на СИЗП софтверската апликација.

Во текот на 2013 година беше завршено регистрирањето на земјишни парцели во СИЗП со што се реализира зацртаната динамика на финализација на регистрирање на земјоделски стопанства и дигитализација на нивните земјишни парцели во СИЗП. Финализацијата на оваа активност беше директно поврзана со процесот на аплицирање по Програмата за финансиска поддршка во земјоделството за 2013 год. со што се заокружи имплементацијата на воспоставување на функционален Интегриран систем за администрирање и контрола. Во насока на обезбедување на дополнителна поддршка како и намалување на ризикот од грешки во дигитализацијата, одделението за СИЗП со помош на неколку волонтери во текот на 2013 година извршуваше активности поврзани со контрола на квалитетот на внесените податоци во СИЗП и континуирана техничка поддршка на операторите и волонтерите од подрачните единици на МЗШВ.

Со оглед дека СИЗП ќе се користи како повеќенаменски систем за различни задачи и активности во секторот за земјоделство, шумарство и водостопанство, во текот на 2012 година од страна на Министерството за финансии беше објавен тендер за отпочнување на проект со цел техничка поддршка за ажурирање и надградба на Системот за идентификација на земјишни парцели со финансиска поддршка на ИПА ТАИБ 2009 програмата.

Со проектот кој започна со имплементација од 15. јануари 2013 година беше опфатена надградба и имплементирање на нови податоци во СИЗП системот како дигитализација и автоматска класификација на високо планински пасишта, ажурирање на водените текови на целата територија на државата, пилот проект за проценка на квалитет на СИЗП податоците и сл.

Во рамките на овој проект исто така беа изработени методолошки упатства и технички спецификации за дигитализација и интеграција на различни просторни податоци со СИЗП како и имплементирање на медиумска кампања поврзана со СИЗП и новите услови предвидени во делот на агро-еколошката политика. Овој проект е предвидено да заврши до средината на април 2014 година.

IV. ОПШТИ КАРАКТЕРИСТИКИ НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА СО ОСВРТ НА ЗЕМЈОДЕЛСКО-ПРЕХРАНБЕНИОТ СЕКТОР

1. Географски карактеристики, клима и население

Република Македонија е централна балканска држава во Југоисточна Европа, со површина од 25.713 km² и се граничи со четири држави: на исток со Бугарија, на север со Србија, на запад со Албанија и на југ со Грција. Должината на границите изнесува вкупно 850 km. Иако е копнена земја, Македонија е на крстопат помеѓу два големи пан-европски транспортни коридори (број 8 и 10) кои ја поврзуваат централна Европа со Јадранското, Егејското и Црното море.

Уредувањето на земјата е суверена парламентарна демократија, а независноста од поранешната СФРЈ ја прогласи на референдум одржан на 8-ми септември 1991 година.

Карта на Република Македонија

Според географската положба сместена е меѓу 40°51' и 42°22' северна географска широчина, и меѓу 20°27' и 23°02' источна географска должина. Според овие географски параметри, земјата се наоѓа во јужниот дел на умерената зона и е ограничена со суб-тропската климатска зона, која овозможува производство на голем број на земјоделски култури.

Релјефот на Република Македонија е претежно ридско-планински со хетерогени природни услови и структура на земјиштето. Ридско-планинските делови опфаќаат 79% од вкупната територија, рамнинскиот дел 19%, а останатото се водни површини.

Република Македонија е главно под влијание на три климатски типови: континентална, планинска и медитеранска клима. Климатските фактори допринесуваат земјата да се карактеризира со топли и суви лета и студени и влажни зими. Инсолацијата и температурите во земјата се покачуваат од север кон југ.

Средната годишна количина на врнежи во планините е околу 1.000-1.500 mm, а во котлините 600-700 mm. Климатските индикатори, меѓу кои - сушата, раните есенски и доцните пролетни мразеви се ограничувачки фактори на интензивното земјоделско производство. Во 2012 година, забележително е значајно намалување на врнежите во однос на просекот 2006-2010 година.

Во однос на административната поделба, општините претставуваат административни единици од прв ред. Во 2013 година, Република Македонија се реорганизира во 84 општини, од кои 10 припаѓаат на град Скопје. Македонија има 34 градови, а вкупниот бројот на населени места во 2013 година изнесува 1.767.

За статистички цели Република Македонија е поделена на 8 региони: Скопски, Пелагониски, Полошки, Источен, Југоисточен, Североисточен, Југозападен и Вардарски.

Административна поделба и статистички региони на Република Македонија (ДЗС)

Според проценката на населението, во Република Македонија во 2013 година има 2.065.769 илјади лица. Густината на населението во 2012 година изнесува 80,2 жители/km². Најгусто населен е

Скопскиот регион каде што живее 29,5% од населението во 2012 година, а најмала густина на населеност има Вардарскиот регион каде што живее 7,5% од населението. Руралното население во земјата опфаќа 43%, а остатокот од 57% е урбано население.

Според последниот попис на населението спроведен во 2002 година, населението во Република Македонија ја има следната структура: македонци (64,18%), албанци (25,17%), турци (3,85%) и роми (2,66%), а преостанатиот дел од 4,14% се малцински етнички групи.

2. Макроекономска рамка

Земјоделството заедно со ловот, шумарството и рибарството претставува третиот најзначаен економски сектор по учество во БДП (во 2013 година учествува со 9,7% во вкупниот БДП), веднаш по секторите услуги и индустрија.

Учеството на земјоделството во вкупниот бруто домашниот производ после 2008 година кога достигна максимум и учествува со 11,4% во вкупниот БДП се движи од 9,1% во 2012 до 10,3% во 2009 година (10,1% во 2010, 9,4% во 2011, 9,7% во 2013). Бруто домашниот производ за земјоделство, шумарство и рибарство во 2012 година изнесува 691 милиони евра и учествува со 9,1% во вкупниот БДП.

Според претходните податоци на Државниот завод за статистика, добиени од годишните сметки на деловните субјекти и други извори, бруто домашниот производ во 2013 година изнесува 783 милиони евра и во однос на 2012 година номинално е зголемен за 13,3%. Реалната стапка на раст на БДП во однос на 2012 година изнесува 2,7%.

Табела 9. Макроекономски показатели

Показател	Единица	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Население	'000	2 042	2 045	2 047	2 054	2 057	2 059	2 062	2 066
БДП ¹	мил. евра	5 472	6 095	6 772	6 767	7 109	7 544	7 585	8112 ²
БДП по глава на жител ¹	евра	2 682	2 982	3 308	3 300	3 459	3 665	3 680	3 930 ²
Учество на земјоделскиот сектор во БДП	%	10,5	9,9	11,4	10,3	10,1	9,4	9,1	9,7
Економски развој (Стапки на реален раст на БДП)	%	5,1	6,5	5,5	-0,4	3,4	2,3	-0,5	2,7
Стапка на невработеност	%	36,0	34,9	33,8	32,2	32,1	31,4	31	29
Инфлација (крај на период, на годишна основа, во %)	%	2,9	6,1	4,1	-1,6	3,0	2,8	3,3	2,8
Просечен девизен курс ³	MKD/EUR	61,19	61,18	61,27	61,27	61,51	61,53	61,50	61,50
Учество на храна, пијалоци и тутун во вкупната потрошувачка по домаќинства	%	43,4	42,5	43,3	44,9	42,7	42,6	43,3	44,9

Извор: ДЗС, ¹ревидирани податоци според ЕСС 2010 ²претходни податоци, ³НБРМ

Високата инфлација е знак на нарушување на макроекономската рамнотежа. Таа го намалува економскиот раст со што се намалуваат можностите за остварување на целите на одржливиот развој. Во 2013 година е забележана инфлација од 2,8%.

Според податоци од Народна Банка на Република Македонија просечниот девизен курс во 2013 година изнесува € 61,50 МКД.

Стапката на невработеност во 2011 бележи благо намалување во споредба со 2010 година и изнесува 31,4%, а во 2012 година се задржува на исто ниво како и во 2011 година и изнесува 31%. Стапката на невработеност, како учество на бројот на невработените во вкупната работна сила за 2013 година изнесува 29%. Највисока стапка на невработеност се забележува кај лицата на возраст од 15 до 24 години и изнесува 51,9%, кај мажите стапката на невработеност изнесува 52,5%, додека кај жените 51,0%.

Во 2013 година, храната, пијалците и тутунот учествуваат со 44,9% во вкупната потрошувачка по домаќинства.

3. Општи состојби во агрокомплексот

Според податоците од ДЗС, земјоделското земјиште (обработливи површини и пасишта) во 2013 година зафаќа околу 1.261 илјади хектари или 49% од вкупната површина, шумите се протегаат на околу 38% а останатите 13% припаѓаат на водната и останата површина.

Скоро една половина од земјоделското земјиште е обработливо, а другата половина се пасишта. Најголемиот удел во површината под ораници и бавчи (100 илјади ха) имаат житата засеани на вкупна површина од околу 41 илјади хектари во 2013 година.

Табела 10. Земјоделски површини (во илјади хектари)

Показател	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Земјоделско земјиште	1.225	1.077	1.064	1.014	1.121	1.120	1.268	1.261
Обработлива површина	537	526	521	513	509	511	510	509
Ораници и бавчи	439	431	424	420	415	415	414	413
Овоштарници	13	13	14	14	14	14	15	15
Лозја	25	23	22	21	21	21	21	22
Ливади	60	59	61	58	59	61	60	59
Пасишта	687	550	542	500	611	608	757	751
Бари, трски и рибници	1	1	1	1	1	1	1	1

Извор: ДЗС, 2014

После падот на површината на вкупно земјоделско земјиште во периодот од 2007 до 2009 година, во 2010 година забележан е повторно пораст на површината на земјоделско земјиште од околу 10% во однос на 2009 година. Вкупната површина на земјоделско земјиште во 2013 година изнесува 1.261 илјади хектари што е за 7 илјади хектари помалку во однос на 2012 година (1.268 илјади хектари). Во 2013 година, обработливата површина опфаќа 509 илјади хектари, што е околу 40% од вкупното земјоделско земјиште. Пасиштата заземаат околу 60% или 751 илјади хектари од вкупното земјоделско земјиште. Најголем удел во обработливата површина имаат ораниците и бавчите со учество од 81%.

Табела 11. Структура на површината на Република Македонија (во илјади хектари)

Показател	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Вкупна површина	2 571	2 571	2 571	2 571	2 571	2 571	2 571	2 571
Водена површина	49	49	49	49	49	49	49	49
Останата површина	338	504	515	559	441	420	266	273
Шумски фонд	959	942	943	949	960	982	988	988
Земјоделско земјиште	1.225	1.077	1.063	1.014	1.121	1.120	1.268	1.261

Извор: ДЗС, 2014

4.1. Типологија на земјоделските стопанства

Согласно член 8 од Законот за воспоставување мрежа на сметководствени податоци од земјоделски стопанства, Одделението за сметководствени податоци од земјоделски стопанства кое има улога на Канцеларијата за врски при МЗШВ и Државниот завод за статистика се надлежни за воспоставување на типологија на земјоделски стопанства.

Типологијата на земјоделските стопанства е единствена класификација на земјоделските стопанства според нивниот тип на земјоделско производство и економската големина како и значењето на другите профитабилни активности кои се директно поврзани со земјоделското производство.

За прв пат, типологијата на земјоделските стопанства во Република Македонија е воспоставена во 2011 година врз основа на податоците од Земјоделскиот попис 2007 и пресметаните Стандард Аутпут коефициенти за најзначајните видови растително и сточарско производство.

Тип на земјоделско производство на едно земјоделско стопанство се определува преку релативниот придонес на Стандард Аутпутот на различните видови на производство на даденото земјоделско стопанство во вкупниот Стандард Аутпут на земјоделското стопанство.

Пресметката на Стандард Аутпут коефициентите претставува стандардна вредност на бруто производството, а ги извршува Одделението за сметководствени податоци од земјоделски стопанства при

МЗШВ и претставува клучен сегмент во делот на организација и имплементација на системот на ФАДН во Република Македонија согласно законските прописи за ФАДН.

Воспоставената типологија на земјоделски стопанства е од особено значење за воспоставување на репрезентативен примерок во полето на истражување за мрежа на сметководствени податоци од земјоделски стопанства и презентација на резултатите од анализа на податоците од структурните истражувања на земјоделските стопанства и податоците од мрежата по тип на земјоделско производство и класа на економска големина.

Како што може да се види од табела број 11 од вкупно 192.675 земјоделски стопанства, најголем број –42.192 земјоделски стопанства се специјализирани за производство на поделелски култури, потоа следуваат земјоделските стопанства со мешано растително производство и одгледување на добиток (36.552 земјоделски стопанства), земјоделски стопанства специјализирани за повеќегодишни култури (30.392), а најмал број на земјоделски стопанства се специјализирани за одгледување на домашни животни кои се хранат со зрнеста храна – свињи и живина (7.760 земјоделски стопанства). 555 земјоделски стопанства се неklasификувани стопанства.

Табела 12. Број на земјоделски стопанства според типот на земјоделското производство

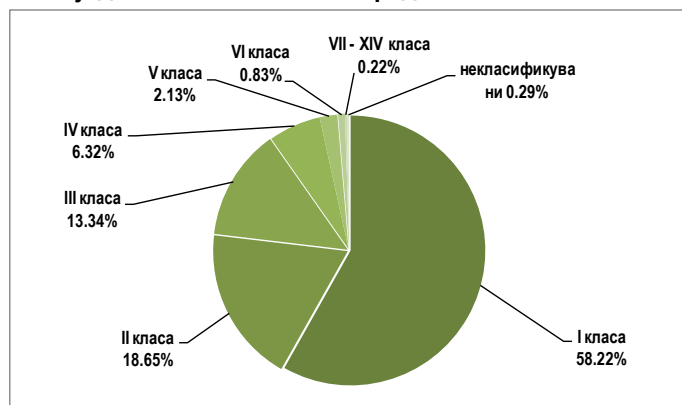
Тип на земјоделско производство	Вкупно стопанства	Индивидуални земјоделски стопанства	Деловни субјекти
Специјализирано за поделелски култури	42 192	42 143	49
Специјализирано за градинарство	15 013	14 995	18
Специјализирано за повеќегодишни култури	30 392	30 347	45
Специјализирано за тревопасен добиток	24 199	24 169	30
Специјализирано за домашни животни што се хранат со семе и зрнеста храна	7 760	7 730	30
Мешано растително производство	25 456	25 438	18
Мешано добиточно производство	10 556	10 553	3
Мешано растително - добиточно производство	36 552	36 536	16
Неklasификувани стопанства	555	467	88
Вкупно	192 675	192 378	297

Извор: ДЗС, 2014

Економската големина на земјоделското стопанство се определува врз основа на вкупниот Стандард Аутпут на земјоделското стопанство.

Од графиконот број 1 може да се види дека најголем број на земјоделски стопанства се класифицирани во првите три класи на земјоделски стопанства, кои имаат вкупна вредност на производството до 15.000 евра. Имено, од вкупниот број класификувани земјоделски стопанства, 58,2% се класификувани во првата класа - до 2000 евра, 18,6% се класифицирани во втората класа од 2.000 до 4.000 евра, 13,3% во третата класа – од 4.000 до 8.000 евра, 6,3% во четврта класа – од 8.000 до 15.000 евра. Се помал е бројот на земјоделски стопанства кои се класифицирани во повисоките класи, што и реално ја претставува сликата на земјоделските стопанства во Република Македонија кои во најголем број се ситни, мали и некомерцијални, а многу мал е бројот на големи земјоделски стопанства.

Графикон 5. Земјоделски стопанства според класа на економска големина

Извор: ДЗС, 2014

Индивидуалните земјоделски стопанства учествуваат со 86,9% во формирањето на вкупната стандардна вредност на производството.

Графикон 6. Процентуално учество на бројот на земјоделските стопанства според типот на земјоделското производство во креирањето на вкупната стандардна вредност на производството.

Извор: ДЗС, 2014

Најголемо учество во формирањето на вкупната стандардна вредност на производството имаат земјоделските стопанства специјализирани за мешано растително-добиточно производство со 21,4%, додека најмало учество имаат земјоделските стопанства специјализирани за полјоделски култури со 6,7%.

Од вкупно 192.675 земјоделски стопанства, најголем дел – 42.192 стопанства се специјализирани за производство на полјоделски култури, додека најмал дел – 7.760 земјоделски стопанства се специјализирани за одгледување на домашни животни што се хранат со семе и зрнеста храна.

4.2. Структурно истражување за земјоделските стопанства

Структурните истражувања на земјоделските стопанства се спроведуваат во согласност со Регулативата на ЕК број 1166/2008. Структурното истражување за земјоделските стопанства е едно од основните статистички истражувања во областа на земјоделството кое обезбедува споредливи податоци за земјоделските стопанства во периодот меѓу два пописа на земјоделството. Споредливите статистики за структурата на земјоделските стопанства се неопходни за утврдување на тековната состојба на македонското земјоделство, следење на промените во структурата на стопанствата, одредување на развојните правци на земјоделството и основа за креирање на правилни политики од областа на земјоделството.

Државниот завод за статистика за првпат го спроведе структурното истражување за земјоделските стопанства во периодот од 1 до 15 јуни 2010 година. Во 2013 година спроведено е ново структурно истражување на земјоделските стопанства. Според податоците од последното истражување вкупниот број на земјоделски стопанства во Република Македонија изнесува 170.885. Просечно, едно земјоделско стопанство користи 1,85 хектари земјоделско земјиште и има 2,14 добиточни единици. Вкупното користеното земјоделско земјиште од страна на земјоделските стопанства изнесува 315,863 хектари, а од вкупниот број на земјоделски стопанства 58,2 % користат до 1 хектар земјоделско земјиште.

5. Карактеризација на руралните средини

Достапните податоци кои се потребни за социо-економската карактеризација на руралните области во Македонија се ограничени, а сликата е некомплетна.

Во 2002 година УНДП, Државниот завод за статистика и Министерството за локална самоуправа извршија социо-економско мапирање на разликите меѓу општините во Македонија и означиле шест зони врз основа на концентрацијата на население на територијата на земјата: зони со слаба концентрација (до 50 жители на квадратен километар), зони со средна концентрација (51-100 жители на квадратен

километар), пренаселени зони (101–150 жители по квадратен километар), значително пренаселена зона (151–500 жители по квадратен км), многу значително пренаселена зона (501–1.000 жители на квадратен км) и екстремно пренаселена зона (над 1.000 жители по квадратен км).

Во 2002 година, речиси половина (61) од општините спаѓаа во групата на зона со слаба концентрација, 26 општини имаа средна концентрација, 7 беа пренаселени, 19 значително пренаселени, 4 многу значително пренаселени и 6 општини имаа над 1.000 жители од квадратен км.

Табела 13. Развој на населението во региони

Регион	Вкупно население			Промена – Зголемување 1994-2002		Стапка на раст	Миграција	Густина на население		Стапка на невработеност во %
	1994	2002	2012*	Број	%			1994	2002	
Национално ниво	1 945 932	2 022 547	2 062 294	76 615	3,94	0,48	-30 992	76,0	79,0	38%
Пелагониски	242 614	238 136	2320618	-4 478	-1,85	-0,23	-5 297	49,7	48,8	18%
Вардарски	131 035	133 180	152 554	2 145	1,64	0,20	-1 670	40,7	41,4	13%
Североисточен	163 841	172 787	175 560	8 946	5,46	0,66	-1 557	70,6	74,4	8%
Југозападен	211 226	219 741	220 455	8 515	4,03	0,49	-6 191	64,2	66,8	4%
Скопски	545 228	578 144	610 775	32 916	6,04	0,73	243	314,6	333,6	1%
Југоисточен	168 481	171 416	173 291	2 935	1,74	0,22	-4 743	64,8	66,0	36%
Полошки	281 982	305 930	317 490	23 948	8,49	1,02	-8 472	116,8	126,7	10%
Источен	201 525	203 213	178 551	1 688	0,84	0,10	-3 305	48,3	48,7	12%

Извор: ДЗС, Попис 1994 и 2002, *ДЗС 2012(процена)

Инфраструктурата на социјалната заштита во руралните средини (детски градинки, училишта, јавни објекти во заедницата – библиотеки, клубови) била развиена во минатото, но во најголемиот број случаи објектите се во тешка состојба, без можност за поправка и/или напуштени.

Најголем дел од населението од руралните средини, особено оние од високите планински села, имаат недостаток од основни здравствени услуги, вклучително услуги за примарна здравствена заштита.

Во Република Македонија, вкупниот број на население во 2013 година изнесува 2.065.769 жители (31.12.2013 година), а густината на населението во 2013 година изнесува 80,3 жители/км². Најгусто населен е Скопскиот регион со густина на населеност од 336,7 жители/км² каде што живеат вкупно 612.514 лица, додека најмала густина на населеност има Вардарскиот регион (38,0 жители/км²) со вкупно 153.487 жители. Околу 44% од населението живее во руралните области, а остатокот (56%) е урбано население. Голем дел од селските населени места или се депопулирани или имаат изразито мал број на жители и поради неповолната старосна структура постои ризик да останат без ниеден жител. Но, и кај ваквите општини постојат видни разлики.

Населението во Република Македонија сеуште бележи позитивен природен прираст, иако со намалено темпо на раст. Природниот прираст на населението во 2013 година изнесува 3.930 жители, додека за 2010 година беше проценето на 5.183 жители. Природниот пораст е позитивен само во 38 општини. Стапката на пораст на населението во 2011 година изнесува 1,6 на 1.000 жители.

Просечната возраст на населението во Македонија е приближно 40 години, и речиси 61% од населението е работоспособно (помеѓу 15 и 64 години).

Во однос на стареењето на населението, во 2013 година, учеството на младото население (0 -14 години) изнесува 16.87 %, додека учеството на старото население (65 и повеќе години) изнесува 11.3 %.

Во 2013 година, број на живородени деца е 23.138 или во споредба со 2012 (23.568) бројот на живородени деца е намален за 430 или изразено во проценти 1,8%.

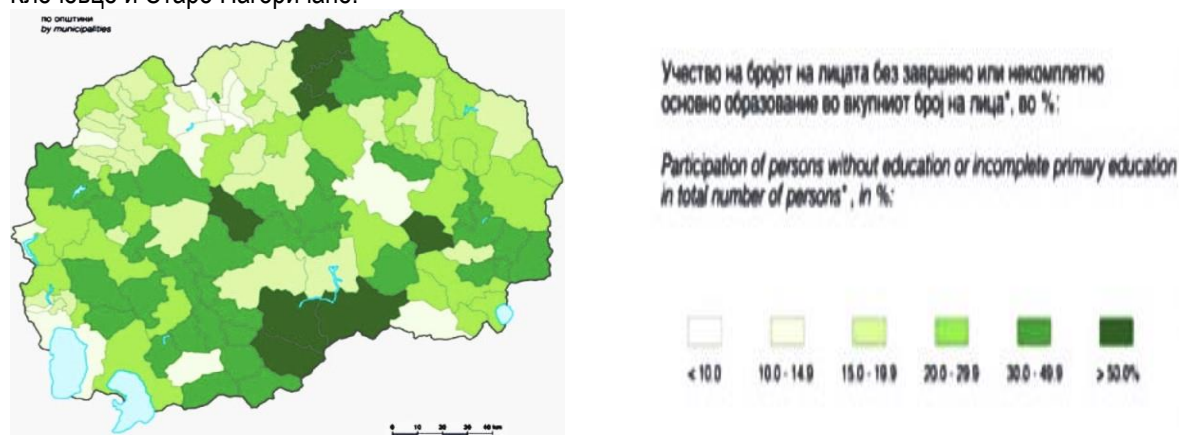
5.1. Образование во руралните средини

Образовниот систем секако игра важна улога во способноста на младите луѓе за вреднување на локалните производи и локалната традиција. Квалитетот на образованието и доживотното учење може да ги намали нееднаквостите меѓу урбаните и руралните средини кои се големи во Македонија. Ситните земјоделци (особено во областите кои заостануваат) имаат најниско образовно и професионално ниво меѓу земјоделските производители. Во државата, покрај формалното средно и универзитетско образование, постои недостаток од дополнително (неформално) образование и обука за земјоделците. Постојните медиумски програми (радио и ТВ) во врска со земјоделството се ограничени во однос на траењето. Сепак, се јавува подобрување на информираноста на веб страните за земјоделство (сите официјални национални веб страни кои обезбедуваат корисни информации за земјоделските институции)

и отварање на нови информативни блогови. Исто така, постои одреден број на програми за локалната култура и историја, особено за локалните јавни ресурси кои можат да го поттикнат и подобрат квалитетот на животот, но сепак може да се забележи тренд на зголемување на кампањи за промовирање на позначајните рурални средини.

Според пописот од 2002 година, само 3,6% од населението е неписмено. Неписмени мажи се 1,7%, додека 5,5% од жените се неписмени. Бројот на лица без образование во 2002 година изнесувал 67.358 односно 4,2%, а со некомплетно основно образование 219.507 односно 13,8%. Најголем дел од неписменото население се наоѓа во општините Новаци, Прилеп, Кавадарци, Богомила, Орашац, Клечевце и Старо Нагоричане.

Образование во руралните средини

Ниската стапка на образование во руралните области се должи на: “иселување на младо и способно население за работа, недостаток или мал број на образовни институции, недоволно грижа за подобрување на училишно образование на младото население, изолирање на неразвиените села и сл.”. На целата територија на Република Македонија во 2013 година вкупно дипломирале 9.480 студенти, 88.582 ученици се запишани во средните училишта и во основните училишта се запишани 194.055 ученици.

5.2. Вработување во земјоделството и руралните средини

Работната сила во земјоделството во Македонија главно се состои од труд на ниво на индивидуално земјоделско стопанство. Статистички, вработувањето во земјоделството се следи преку официјалните податоци за вработеност во земјоделските претпријатија и прехранбените капацитети и преку испитување на примерок на домаќинства - истражување на работна сила односно согласно методолошките препораки на Меѓународната организација на трудот (ИЛО) и препораките на Еуростат - Европско статистичко биро.

Достапната статистика не обезбедува адекватни детали за вработување во руралните области по гранки. Поголемиот дел од руралното население е ангажирано во земјоделскиот сектор (првенствено земјоделство во рамките на домаќинство) и други активности, доколку има. Земјоделските примања се со тенденција да бидат значително пониски од другите сектори и речиси половина од сите земјоделски работници се неплатени работници од членови на семејството.

Вработувањата во земјоделството, исто така, во голема мерка се сезонски и помагаат да се ублажи сиромаштијата и невработеноста. Споредбата на исклучително земјоделски домаќинства, мешани домаќинства (ангажирани во земјоделството на приватните имоти и каде што најмалку еден член од семејството е вработен вон земјоделството) и домаќинства без земјоделски имоти, покажува дека мешаните домаќинства имаат највисоки приходи, а потоа доаѓаат земјоделските домаќинства. Неземјоделските рурални домаќинства се најсиромашни. Студиите покажаа тренд кон диверзификација на неземјоделско вработување како резултат на економската потреба и потврдуваат позитивна корелација меѓу приходот и бројот на неземјоделски дејности во кои се ангажираат домаќинствата.

Според податоците на Државниот завод за статистика, активното население во Република Македонија, заклучно со IV тромесечје од 2013 година брои 960.748 лица од кои вработени се 685.479 или 71,4%, а 275.225 лица или 28,6 % се невработени.

Во земјоделскиот сектор вклучувајќи, шумарството и рибарството, се вработени околу 19% од населението, или 129.375 вработени. Невработеноста е најзастапена кај населението кое се наоѓа во возрасната група од 15 до 24 години (54,6%).

Табела 14. Просечна исплатена нето-плата по вработен

Опис	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Земјоделство, шумарство и рибарство	11.729	14.273	14.280	14.781	15.830	15.394
Растително и животинско производство, лов и поврзани услужни дејности	10.659	12.621	12.387	13.013	13.838	14.182
Шумарство и искористување на шуми	14.215	18.227	18.812	18.485	19.771	17.991
Рибарство и аквакултура	9.466	11.423	11.898	12.468	14.878	16.911

Извор: ДЗС, 2014

V. ВРЕДНОСТ НА ПРОИЗВОДСТВОТО НА ЗЕМЈОДЕЛСКИОТ СЕКТОР

Економски сметки во земјоделството

Според податоците од Државниот завод за статистика, бруто додадената вредност во земјоделството во 2012 година изнесува 42.841 милиони денари и во однос на 2011 година бележи номинален раст од 2,7%. (41.702 милиони денари). Благ раст е забележан и кај земјоделската „деловна гранка“ од 0,8% во однос на 2011 година. Вредноста на производството на земјоделската „деловна гранка“ во 2012 година изнесува 77.775 милиони денари, а вредноста на производството на земјоделската „деловна гранка“ во 2011 година 77.127 милиони денари. Во 2012 година забележан е пораст од 1,2% на земјоделското производство и незначителен пораст од 0,1% кај неземјоделските секундарни дејности во однос на 2011 година. Пад од 4,2% забележан е кај субвенциите на производи во 2012 година во однос на 2011 година.

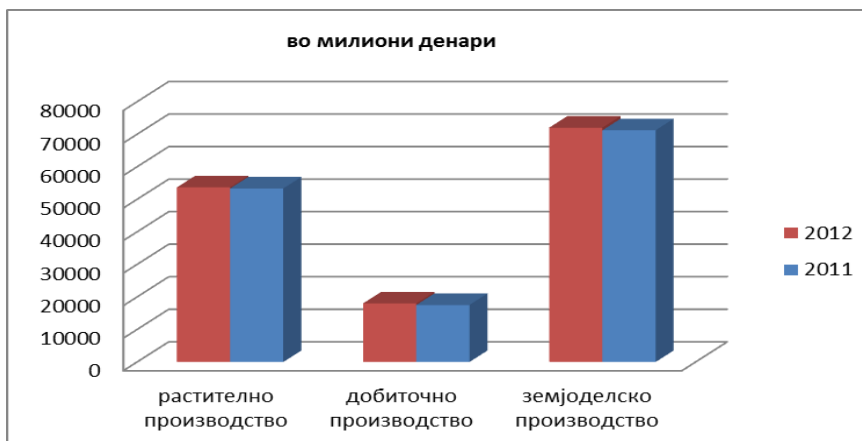
Графикон број 7. Вредност на производството на земјоделската „деловна гранка“, по тековни цени

Извор: ДЗС (ЕАА), 2014

Разгледувано по тековни цени, вредноста на земјоделското производство во 2012 година изнесува 72.039 милиони денари, а вредноста на земјоделското производство во 2011 година 71.220 милиони денари. Растот на вредноста на земјоделското производство се должи на порастот на добиточното производство за 2,8% во 2012 во однос на 2011 година. Кај растителното производство во 2012 година забележан е благ пораст од 0,6% во однос на 2011 година. Пад од 5,2% забележан е и кај услугите во земјоделството во 2012 година во однос на претходната 2011 година.

Графикон број 8. Динамика на финалното производство, по тековни цени

Извор: ДЗС (ЕАА), 2014

Земјоделското производство учествува со 92,6% (72.039 милиони денари) во вкупната вредност на производството на земјоделската „деловна гранка“ (77.775 милиони денари), неземјоделските секундарни дејности со 2,3% (1.789 милиони денари) и субвенциите со 5,1% (3.947 милиони денари) во вкупната вредност на производството на земјоделската „деловна гранка“ во 2012 година.

Графикон број 9. Учество на растителното, добиточното производство и услугите во земјоделството во вкупната вредност на производството на земјоделската „деловна гранка“ во 2012 година

Извор: ДЗС (ЕАА), 2014

Растителното производство вообичаено зазема најголем дел од вредноста на производството на земјоделската „деловна гранка“ и во 2012 година учествува со 74,5% (53.682 милиони денари), добиточното производство со 25,0% (18.027 милиони денари), а само мал дел од 0,5% (330 милиони денари) отпаѓа на услугите во земјоделството.

Табела број 15. Вредност на земјоделско производство, по тековни цени

Година	2011		2012	
	во милиони денари	Стапка (%)	во милиони денари	Стапка (%)
РАСТИТЕЛНИ ПРОИЗВОДИ	53,338	75.26	53,682	74.86
Жита (вклучувајќи и семиња)	7,793	11.00	6,366	8.88
Индустриски растенија	4,780	6.74	5,132	7.16
Фуражни култури	4,222	5.96	4,027	5.62
Градинарски производи	23,532	33.20	25,759	35.92
Компир (вклучувајќи и семиња)	2,967	4.19	1,958	2.73
Овошје	7,669	10.82	8,098	11.29
Вино	2,375	3.35	2,342	3.27
ДОБИТОЧНО ПРОИЗВОДСТВО	17,532	24.74	18,027	25.14
Говеда	3,324	4.69	3,413	4.76
Свињи	3,175	4.48	2,776	3.87
Коњи	6	0.01	5	0.01
Овци и кози	1,454	2.05	1,541	2.15
Живина	440	0.62	558	0.78
Млеко	7,810	11.02	8,411	11.73
Јајца	1,075	1.52	1,151	1.61
Други добиточни производи	248	0.35	172	0.24
ПРОИЗВОДСТВО НА ЗЕМЈОДЕЛСКИ ПРОИЗВОДИ	70,870	100.00	71,709	100.00
УСЛУГИ ВО ЗЕМЈОДЕЛСТВОТО	348	0.49	330	0.46
ЗЕМЈОДЕЛСКО ПРОИЗВОДСТВО	71,218	100.00	71,709	100.00

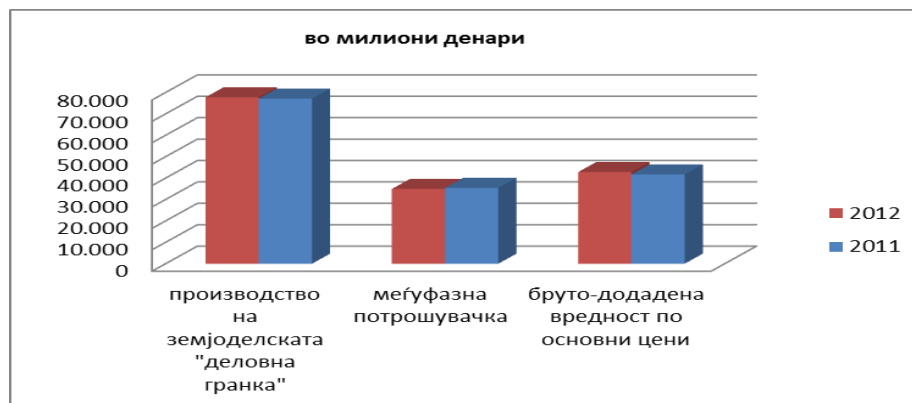
Извор: ДЗС, (ЕАА), 2014

Градинарските производи имаат најзначајно учество во вредноста на земјоделското производство. Вкупната вредност на градинарските култури во 2012 година изнесува 25.759 милиони денари и учествува со 35,8% во вкупната вредност на земјоделското производство што е за 9,5% повеќе во однос на вредноста на градинарското производство во 2011 година (23.532). Градинарското производство учествува со 33% во вкупната вредност на земјоделското производство во 2011 година.

Во 2012 година забележан е пораст од 5,6% на вредноста на производството кај овошјето и зеленчукот во однос на 2011 година. Вредноста на производството на жита во 2012 година изнесува 6.366 милиони денари што е за 18,3% помалку од вредноста на производство на жита во 2011 година (7.793 милиони денари). Во 2012 година, житата учествуваат со 8,8% во вкупната вредност на земјоделското производство. Вредноста на производството на млекото е зголемена за 7,7% во однос на вредноста на производството во 2011 година (8.411 милиони денари во 2012 и 7.810 милиони денари во 2011 година.). Овошјето и зеленчукот учествуваат со 11,7% во вкупната вредност на земјоделското производство во 2012 година. Услугите во земјоделството учествуваат со 0,5% во вкупната вредност на земјоделското производство.

Меѓуфазната потрошувачка, во 2012 година, бележи пад од 1,4% во однос на 2011 година. Вкупната меѓуфазна потрошувачка изнесува 34.934 милиони денари во 2012 и 35.425 милиони денари во 2011 година.

Графикон број 10. Производство, меѓуфазна потрошувачка и бруто-додадена вредност

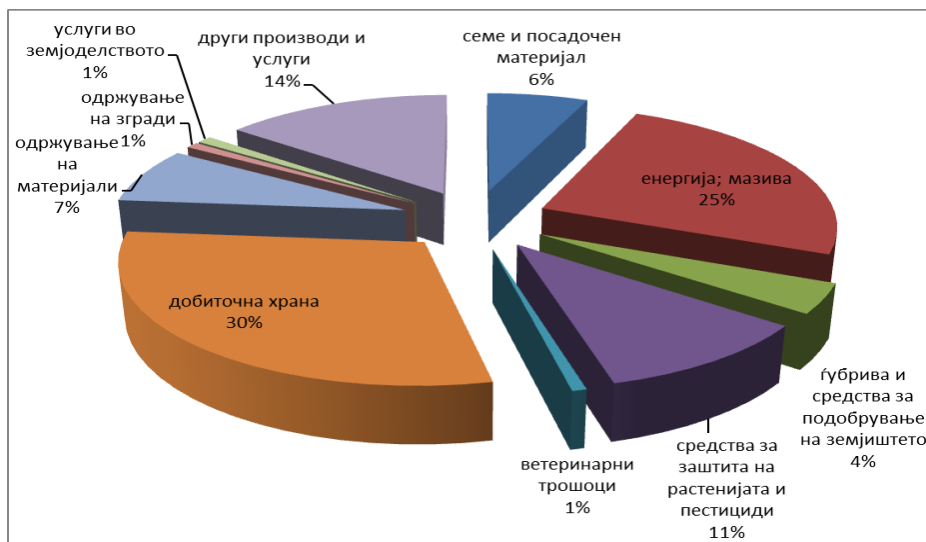
Извор: ДЗС, (ЕАА), 2014

Кога од бруто додадената вредност по основни цени ќе се одземе и амортизацијата на основните средства (3.448 милиони денари во 2012 година и 3.500 милиони денари во 2011) ќе се добие нето-

додадената вредност по основни цени која изнесува 39.393 милиони денари во 2012 година и е за 3,1 % повисока во однос на 2011 година (38.202 милиони денари).

Во однос на вкупната меѓуфазна потрошувачка, во 2012 година најзначајно место заземаат трошоците за добиточна храна (29,9%) и трошоците за енергија и мазива (24,8%). Значајно место во структурата на трошоците заземаат и трошоците за заштита на растенијата и пестициди (10,6%), одржување на материјали (7,5%), семе и посадочен материјал (6,4%), ѓубрива и средства за подобрување на земјиштето (4,0%). Трошоците за други производи и услуги учествуваат со 14,4% во вкупната меѓуфазна потрошувачка. Ветеринарните трошоци, услугите во земјоделството и трошоците за одржување на згради учествуваат со 1% во вкупната меѓуфазна потрошувачка.

Графикон број 11. Структура на вкупната меѓуфазна потрошувачка, 2012 година, по тековни цени

Извор: ДЗС (ЕАА), 2014

Во 2012 година нето-деловниот вишок/доходот на индивидуалните производители изнесува 36.561 милиони денари и е за 1% повеќе во однос на 2011 година (36.197 милиони денари). Доколку при пресметката на создавањето на доходот не се земаат во обзир средствата на вработените се добива доходот од производните фактори кој изнесува 39.335 милиони денари во 2012 и 38.226 милиони денари во 2011 година.

Табела број 16. Сметка на создавање на доходот, по тековни цени

во милиони денари		
опис	2011	2012
средства на вработените	2.029	2.774
други даноци на производството	73	77
други субвенции на производството	97	19
доход од производните фактори	38.226	39.335
нето-деловен вишок/доход на индивидуалните производители	36.197	36.561

Извор: ДЗС (ЕАА), 2014

Според податоците од Државниот завод за статистика, претприемачкиот доход во 2012 година изнесува 36.052 милиони денари што е за 1,2% повеќе во однос на 2011 година (35.704 милиони денари).

Табела број 17. Сметка на претприемачкиот доход, по тековни цени

во милиони денари		
опис	2011	2012
платени наемнини	143	165
платени камати	355	346
примени камати	5	3
претприемачки доход	35.704	36.052

Извор: ДЗС (ЕАА), 2014

Номиналниот и реалниот доход во земјоделството од производните фактори, по работна единица, во 2012 година бележат раст и тоа: 15,0% кај номиналниот и 15,9% кај реалниот доход од производните фактори.

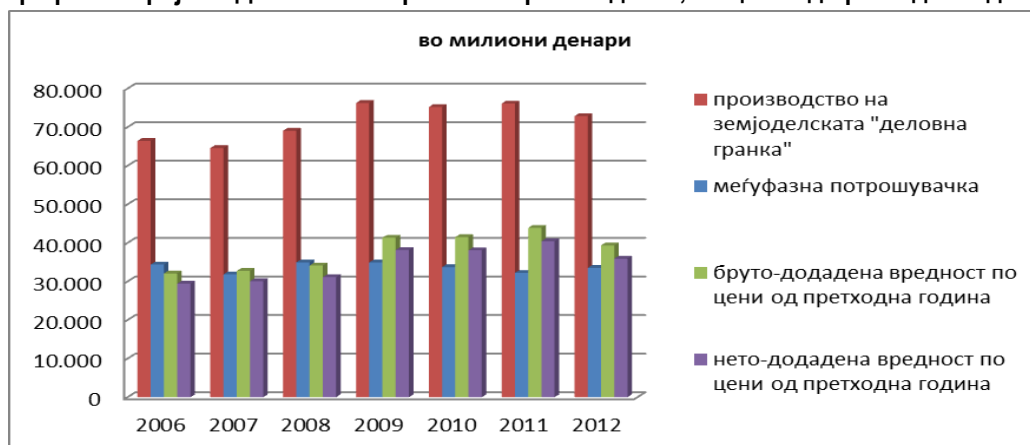
Табела број 18. Работна сила, по тековни цени

во милиони денари		
опис	2011	2012
вкупна работна сила во земјоделството (1000 годишни работни единици)	131	118
неплатена работна сила во земјоделството	68	62
платена работна сила во земјоделството	63	56
номинален доход од производните фактори по работна единица - денари	290.953	334.683
реален доход од производните фактори по работна единица - денари	288.358	334.348

Извор: ДЗС (ЕАА), 2014

Во 2012 година, вкупната работна сила ангажирана во земјоделството изнесува 118 илјади годишни работни единици, што е за 9,9% помалку во однос на 2011 година (131 илјади годишни работни единици) од кои 56 илјади се платена работна сила. Просечниот реален доход од производните фактори изнесува 288.358 по работна единица. Разгледувано по цени од претходната година, вредноста на земјоделското производство во 2012 година изнесува 72.849 милиони денари, што е за 4,3% помалку во однос на 2011 година (76.107 милиони денари). Вкупната меѓуфазна потрошувачка во 2012 година изнесува 33.506 милиони денари што е за 4,0% повеќе во однос на 2011 година (32.213 милиони денари). Како резултат на намалената вредност на производство и зголемената меѓуфазна потрошувачка намалена е бруто-додадената вредност за 10,4% и нето-додадена вредност за 11,2% во 2012 во однос на 2011 година.

Графикон број 12. Динамика на финално производство, по цени од претходна година

Извор: ДЗС (ЕАА), 2014

VI. ЗЕМЈОДЕЛСКО ПРОИЗВОДСТВО, ПРЕРАБОТКА И ТРГОВИЈА

Развојот на земјоделството во Република Македонија ќе биде прикажан преку преглед на производството на земјоделски производи и нивната трговија во последните неколку години заклучно со 2013 година. Во прегледот се опфатени и преработките од овошје и зеленчук.

1. Растително производство

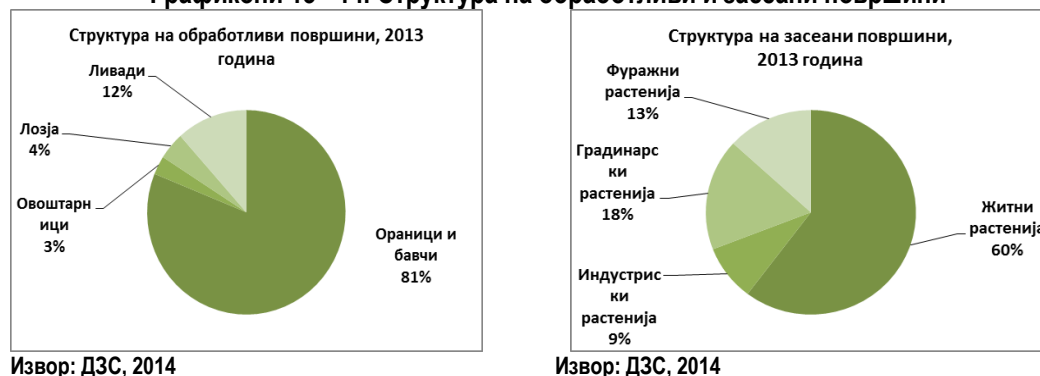
Република Македонија располага со 1.268.000 ха на земјоделско земјиште што претставува 49,3 % од вкупната површина на земјата. Земјоделското земјиште ги опфаќа: обработливата земјоделска површина, пасиштата како и површините под бари и трстеници. Обработливата земјоделска површина зафаќа 510.000 ха со следна структура (81% ораници и бавчи, 12% ливади, 4% лозја и 3% овоштарници).

Растителното производство е расчленето на пет главни групи: производство на житни, индустриски, фуражни, градинарски култури, како и овоштарство и лозарство.

Од вкупните обработливи површини во 2013 год. ораниците и бавчите зафаќаат 413.000 ха или 81%, ливадите 59.000 ха или 12%, лозјата на 22.000 ха или 4% и овоштарници на 15.000 ха или 3%.

Во 2013 година засеано е околу 68 % од површините под ораници и бавчи (вкупно 281.000 ха), што претставува зголемување од околу 4.840 ха во споредба со 2012 година.

Графикони 13 - 14. Структура на обработливи и засеани површини

Во структурата на засеаната површина под ораници и бавчи од околу 281.000 ха, 60% отпаѓа на житни култури, 21% на градинарските култури, 11% на фуражните култури и 8% на индустриските култури.

Засеаните површини под житни култури во 2013 бележат зголемување од 3,3% проследено со зголемено производство за околу 5.300 тони или 22% во споредба со 2012 година.

Индустриските култури во 2013 година се застапени на 21.767 ха со тренд на зголемување од околу 17% во споредба со 2012 година, кое пред се се должи на зголемените површини под тутун од 4.568 ха.

Фуражните култури во 2013 година се засеани на 29.659 ха со тренд на пораст од околу 2,3% или 670 ха во споредба со 2012 година.

Согласно податоците на ДЗС површините под лозови насади во 2013 година изнесуваат 21.109 ха и бележат зголемување од 161 ха или околу 8% во споредба со 2012 година.

Овоштарниците се протегаат на површина од 15.000 ха или 3%, лозовите насади се застапени на околу 21.000 ха или 4% од вкупната обработлива површина. Површините под овошни насади се зголемени за околу 1.000 ха споредбено со 2011 година.

1.1. Житни култури

Житните култури претставуваат стратешки земјоделски производи за Република Македонија, кои во 2013 година се застапени на 166.436 ха., што претставува 33% од обработливите површини или околу 40% од површините под ораници и бавчи. Површините под житни култури во 2013 година се зголемени за 3,3 %, пропратени со зголемено производство на житарки од околу 22% во споредба со 2012 година.

Графикони 15-16. Засеани површини и остварено производство од житарки 2013 год.

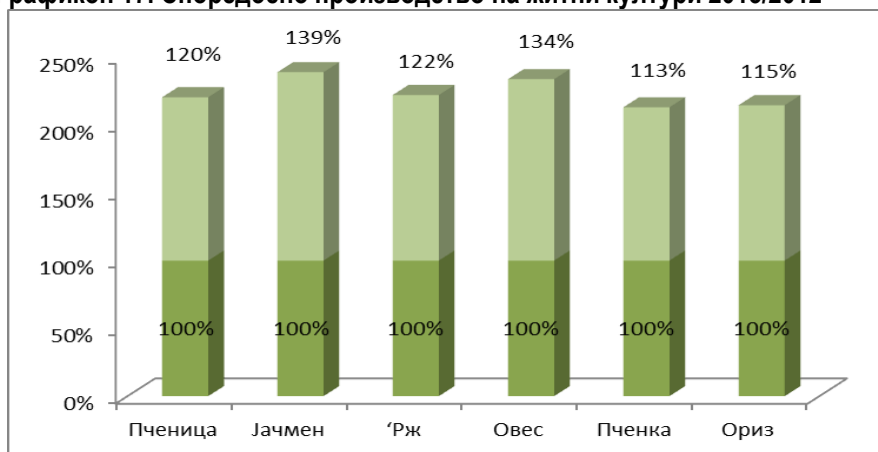
Извор: ДЗС, 2014

Извор: ДЗС, 2014

Пченицата е најзастапена култура со 81.756 ха, или околу 49% од површините под житни култури, и тренд на зголемување од 2,5% или за 2.000 ха во споредба со производната 2012 година. Производството на пченично зрно во 2013 година изнесувало околу 258.960 тони, што претставува зголемување од околу 20% во споредба со 2012 година.

Графикон 17. Споредбено производство на житни култури 2013/2012

Извор: ДЗС, 2014

Втора по значење житна култура е јачменот кој е застапен на околу 42.234 ха, што претставува 25% од површините под житни култури. Површините под јачмен покажуваат благ пораст од околу 2,7%, со истовремено зголемено производство од околу 39% во споредба со 2012 година. Зголеменото производство на јачмен во 2013 година се должи на зголеменото просечно производство по хектар од околу 0,8 тони, што претставува зголемување од околу 36%.

Површините под овес и рж покажуваат стабилна сеидбена структура со околу 2% од површините под житни култури. Производството на рж е зголемено за околу 22% во споредба со 2012 година, што пред се се должи на зголеменото просечно производство од 0,43 т. по хектар во услови на намалени површини под рж. Истовремено производството на овес бележи зголемување од околу 34%, кое се должи на зголеменото просечно производство по хектар од 0,4 тони, во услови на зголемени површини под овес за околу 6%.

Пченката како житна култура е застапена на 31.032 ха или 19% од површините под житни култури, со тренд на зголемување на површините за 1.834 ха или 6,3% во споредба со 2012 година. Производството од 31.032 тони, претставува зголемување за 15.150 тони или 13% во споредба со 2012 година. Зголеменото производство на пченка се должи на зголеменото просечно производство за 0,76 т/ха или 14,5% во споредба со 2012 година.

Оризот како житна култура традиционално се одгледува во одредени производни региони во Република Македонија, и во 2013 е застапен на 4.865 ха со благо зголемување од 4,4 % или за 209 ха во споредба со 2012 година. Производството на ориз во 2013 год. изнесуваше 27.921 тони, со тренд на зголемување од 3.560 тони или 14,6% во споредба со 2012 година.

Табела 19. Површини и производство на житни култури во Република Македонија, 2009-2013 год.

Површини и производство на житни култури во Република Македонија, 2008-2013 год.					
Култури	2009	2010	2011	2012	2013
Засеана површина (хектари)					
Житни култури	179.421	162.028	160.994	161.126	166.436
Пченица	88.256	79.946	78.588	79.750	81.756
Јачмен	48.756	42.959	42.475	41.123	42.234
Рж	3.777	3.590	3.527	3.767	3.760
Овес	2.770	2.763	2.514	2.632	2.789
Пченка	32.737	28.644	29.390	29.198	31.032
Ориз	3.125	4.126	4.500	4.656	4.865
Производство (тони)					
Пченица	271.117	243.137	256.103	214.963	258.960
Јачмен	146.372	126.315	129.509	90.384	125.565
Рж	9.089	8.850	8.297	7.288	8.898
Овес	4.960	5.479	4.596	3.898	5.215
Пченка	154.237	129.045	126.096	115.928	131.043
Ориз	19.870	25.700	26.964	24.361	27.921
Приноси (тони/хектар)					
Пченица	3,08	3,04	3,35	2,7	3,2
Јачмен	3,01	2,95	3,15	2,2	2,99
Рж	2,46	2,47	2,36	1,94	2,37
Овес	1,82	2,01	1,88	1,49	1,88
Пченка	4,71	4,51	4,29	3,97	4,22
Ориз	6,37	6,23	5,99	5,23	5,99

Извор: ДЗС, 2009-2013

Генерално житните култури во 2013 година се застапени на зголемени производни површини за 5.310 ха или 3,3%, пропратени со зголемено производство на зрно од околу 22%, кое пред се се должи на зголеменото просечно производство на зрно по хектар од околу 18%.

Табела 20. Преглед на откуп на житни култури, 2009-2013 година

Житни култури	2009		2010		2011		2012		2013	
	откуп во тони	% од вк. произв.	откуп во тони	% од вк. произв.	откуп во тони	% од вк. произв.	откуп во тони	% од вк. произв.	откуп во тони	% од вк. произв.
Пченица (вклуч.семенска)	138.089	49,30%	93.638	38,50%	111.782	43,60%	87.819	40,90%	101.015	39,01%
Рж	45	-	89	1,00%	-	-	-	-	-	-
Јачмен (вклуч.пиварски)	8.546	5,80%	9.445	7,40%	11.693	9,00%	8.370	9,30%	6.924	5,51%
Овес	28	0,00%	392	7,10%	138	3,00%	365	9,40%	206	3,95%
Пченка во зрно (вклуч.семенска)	3.475	1,10%	5.657	4,40%	3.145	2,50%	4.687	4%	2.529	1,93%
Ориз и арпа	2.847	4,10%	1.627	6,30%	3.459	12,80%	10.471	43%	11.545	41,35%

Извор: ДЗС, 2009-2014; *МЗШВ, 2009 - 2013

Во услови на зголемено производство на житни култури во 2013 година, забележан е и зголемен откуп на зрно од житни култури за 9,4% или 10.570 тони во споредба со 2012 година.

Откупот на пченица се движи во рамки на 40 % од годинешното производство, кое во 2013 бележи пораст од 15% или 13.196 тони на пченично зрно во споредба со 2012 година.

Р'жта како култура не се откупувала, туку целосно се произведува и користи на ниво на земјоделски стопанства за сопствени потреби. Следствено и откупот на јачмен, овес и пченка е карактеристичен со ниска стапка во услови на сопствена употреба како сточна храна.

Согласно податоците од земјоделско пазарниот информативен систем (ЗПИС) просечната откупна цена на меркантилната пченица од родот 2013 во време на жетва изнесувала 12,5 ден/кг., на оризова арпа околу 19,6 ден/кг. додека на пченката околу 15,2 ден/кг. Споредбено со 2012 просечната откупна цена на пченицата за време на жетва во 2013 е пониска за околу 17%, на пченката е пониска за околу 5% додека откупната цена на оризовата арпа е пониска за околу 14% во 2013 во споредба во истиот период во 2012 година.

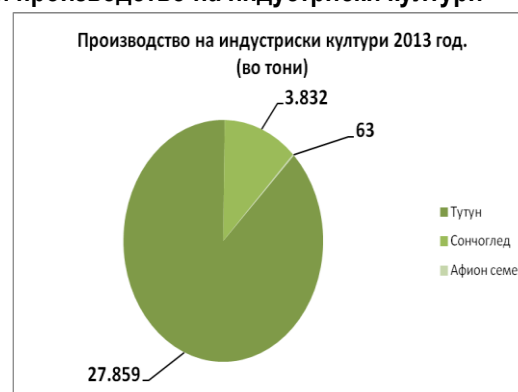
1.2. Индустриски култури

Индустриските култури во сеидбената структура во 2013 година се застапени на околу 21.767 ха, што претставува зголемување за 3.218 ха или за 17 % во споредба со 2012 година.

Графикони 18-19. Преглед на засеани површини и производство на индустриски култури

Извор: ДЗС, 2014

Извор: ДЗС, 2014

Тутунот претставува главна индустриска култура која е застапена на 19.178 ха или на 88% од површините под индустриски култури во 2013 година. Површините под тутун се зголемени за 4.568 ха или 31% во споредба со 2012 година. Производството на тутун изнесува 27.859 тони, што е во рамки на минатогодишното, пред се како резултат на намалениот принос по хектар од 0,46 тони или за 32% во споредба со 2012 година.

Сончогледот е застапен на 2.481 ха или 11% од површините под индустриски култури во 2013 година, што претставува намалување од 2.481 ха или за 51 % во споредба со 2012 година. Во вакви услови на одгледување карактеристично е зголеменото производство на сончогледово зрно за околу 2% во споредба со 2012 пред се како резултат на зголемениот просечен принос по хектар од 0,54 тони/ха или за околу 54%.

Шеќерната репка во последните 5 години не е застапена во сеидбената структура во Република Македонија пред се како резултат на неконкурентното домашно производство и ниската цена на увезениот нерафиниран шеќер као сировина за преработувачката индустрија.

Афионот во сеидбената структура е застапен на само 108 ха со значително намалување од цели 73% во споредба со 2012, со незначително производство од 63 тони, со што го потврдува трендот на намалување на површините и производството на семе од афион во последните години.

Табела 21. Засеани површини и производство на индустриски култури, 2008 - 2013 година

Култура	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Засеана површина (хектари)						
Шеќерна репа	0	0	0	0	0	0

Тутун	11,927	16,224	17,064	15,677	14610	19.178
Сончоглед	4,962	4,211	4,061	5,715	3,752	2.481
Афион	222	618	413	284	187	108
Производство (тони)						
Шеќерна репа	0	0	0	0	0	0
Тутун	16,126	23,222	26,393	21,024	27,993	27.859
Сончоглед	4,962	4,211	4,061	5,715	3,752	3.832
Афион семе	186	504	297	233	91	63
Принос (тон/хектар)						
Шеќерна репа	0	0	0	0	0	0
Тутун*	1,35	1,43	1,55	1,34	1,92	1,45
Сончоглед	1,17	1,88	1,88	1,49	1,27	1,56
Афион семе	0,84	0,82	0,72	0,82	0,51	0,62

Извор: ДЗС*, МЗШВ 2009 - 2013

Табела 22. Откуп на тутун и исплатени субвенции по години (2008-2013)

Година	Реализиран откуп (тони)	Финансиска поддршка (мкд/кг)	Исплатена финансиска поддршка (мкд)
2008	16,126	30	725.670.410,00
2009	23,222	45	1.392.772.796,00
2010	26,393	60	1.583.254.212,00
2011	21,024	60	1.259.439.805,00
2012	27,993	60	1.666.085.662,00
2013	31,301	60	1.878.540.000,00

Извор: МЗШВ, 2014

Во 2013 година се откупени 27.768 тони на тутун што претставува зголемување за 3.308 тони или за околу 12 % во споредба со 2012 година.

Откупот најмногу зависи од побарувачката на мултинационалните компании, при што е постигната просечната откупна цена од околу 152 ден/кг. што е за 18,5% пониска од просечната откупна цена во 2012 година.

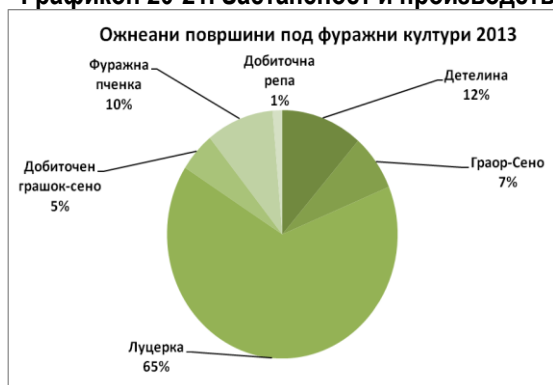
Висината на финансиската поддршка по килограм тутун остана непроменета и изнесува 60 ден/кг за предаден тутун во откупните претпријатија.

Според Земјоделскиот попис од 2007 година, 26.341 индивидуални земјоделски домаќинства произведуваат индустриски култури, од кои најголем дел производители (46%) се наоѓаат во Пелагонискиот регион.

1.3. Фуражни култури

Фуражните култури се засеани на површни од 29.659 ха или 7,2% од површините под ораници и бавчи, а најзастапени се во сточарско-развиените подрачја. Недостатокот од фуражни култури и добиточна храна (а оттука и нивната висока цена) е еден од главните ограничувачки фактори за развој на сточарството што негативно се одразува на трошковната структура на производството на месо и млеко.

Графикон 20-21. Застапеност и производство на фуражни култури во проценти во 2013

Извор: ДЗС, 2014

Извор: ДЗС, 2014

Фуражните култури во 2013 година опфаќаат само 10,5% од засеаната површина во земјата што претставува многу ниско учество за разлика од земјите со развиено сточарско производство, каде овој удел изнесува околу 40%. Една од причините за ваквата состојба е недостатокот од доволно обработливо земјоделско земјиште по сточарска фарма и раситнетото и фрагментирано фуражно производство.

Површините под фуражни култури бележат благ пораст од 670 ха или 2,3% во споредба со површините во 2012 година.

Најголем удел во засеаната површина под фуражни култури бележи луцерката со 56%, фуражната пченка со 31% и детелината со 6% учество. Останатите фуражни култури учествуваат со значително помал удел. Оттука, производството на луцерка во земјата е од доминантно значење во однос на фуражното производство.

Во 2013 година се бележи зголемено производство на фуражна пченка за околу 19.000 тони или 43% во споредба со 2012 год., кое се должи на зголемените површини под фуражна пченка од околу 25%, како и зголемениот просечен принос по хектар од 15%.

Табела 23. Производство на фуражни култури, 2009-2013 година

Година	2009	2010	2011	2012	2013
Ожнеана површина (ha)					
Фуражни култури (Вкупно)	29.680	29.730	28.899	28.989	29.659
Детелина	3.011	3.046	3.275	3.305	3.392
Граор-Сено	2.557	2.447	2.339	2.168	2.173
Луцерка	19.573	19.408	19.111	19.224	19.350
Добиточен грашок-сено	1.729	1.829	1.317	1.625	1.526
Фуражна пченка	2.249	2.487	2.314	2.249	2.814
Добиточна репа	561	513	543	418	404
Производство (тони)					
Детелина	12.684	13.657	14.345	12.565	12.933
Граор-Сено	10.327	7.792	7.178	5.815	6.759
Луцерка	126.112	124.145	129.009	115.692	113.195
Добиточен грашок-сено	5.431	5.863	4.123	4.836	4.468
Фуражна пченка	61.558	64.870	50.966	44.467	63.732
Добиточна репа	6.219	5.754	5.205	3.700	3.377
Приноси (тон/ha)					
Детелина	4,2	4,5	4,4	3,8	3,8
Граор-Сено	4	3,2	3,1	2,7	3,1
Луцерка	6,4	6,4	6,7	6	5,9
Добиточен грашок-сено	3,1	3,2	3,1	3	2,9

Фуражна пченка	27,4	26	22	19,7	22,6
Добиточна репа	11	11,2	9,6	8,8	8,3

Извор: ДЗС, 2014

1.4. Градинарски култури

Градинарството е еден од најзначајните подектори на земјоделското производство, со голем извозен потенцијал и претставува основа за работа на преработувачката индустрија на зеленчук која во голем дел е извозно ориентирана. Градинарското производство во 2013 година е засеано на околу 34.000 ха или 12% од засеаните површини под ораници и бавчи. Обемот на производство на градинарските култури се движи од 800 илјади тони до 1.200 илјади тони, во зависност од климатските погодности во одредени години. Компаративните предности во одредени производни региони предонесуваат за негова регионална застапеност во Југоисточниот, Источниот, Врадарскиот и Скопскиот регион. Градинарското производство е организирано како производство на отворено и производство под контролирани услови во заштитен простор (пластеници и стакленици).

Компирот е најзастапена градинарска култура која е засеана на 13.474 ха со производство од 189.590 тони, што претставува зголемување од околу 11% во споредба со 2012 година.

Производството на пиперки најчесто се сретнува во: Струмичкиот, Радовишкиот, Полошкиот, Скопскиот и Кумановскиот реон. Пиперката се одгледува на 8.501 ха со производство 152.153 тони, што претставува намалување од околу 9%, пред се како резултат од намалениот принос по хектар од 1,4 тони во споредба со 2012 година. Освен за потрошувачка во свежа состојба, пиперките во голем дел се користат и во преработувачката индустрија (индустриски пиперки), во прв ред, „Куртовска капија“, која е најбарана сорта од преработувачката индустрија поради нејзиниот квалитет за преработка. Индустриските пиперки се произведуваат како доцни посеви и претставуваат основна сировина за производство на „Ајвар“ кој е еден од најбараните производи со потекло на Република Македонија.

Околу 80% од производството на домати се одвива во југо-источниот и повардарскиот регион, односно во регионот на: Струмица, Валандово, Гевгелија, Дојран, Кавадарци, Демир Капија, Велес и Свети Николе. Доматите се на трето место по обем на производство од 130.960 тони, што претставува намалување од 10% во споредба со 2012 година, што е резултат на намаленото производство од околу 2 тони по хектар заради неповолните агроклиматски услови за производство во 2013 година.

Производната 2013 година бележи благо зголемување на производство на бостан, додека зголемено производство од 27% е забележано кај зелката и 16% кај кромидот.

Графикон 22. Споредбено производство на градинарски култури 2013/2012

Извор: ДЗС, 2014

Покрај традиционалното производство на компир, пиперки, домати, бостан, кромид и краставица, се произведуваат и лук, грашок леќа и други градинарски култури со помало економско значење. Во последните години се воведуваат и нови не-традиционални култури како што се: брокула, аспарагус, кинеска зелка и други видови и сорти на градинарски култури.

Гравот во производната 2013 година е застапен на 13.502 ха со производство на 11.373 тони, што претставува зголемување за 3,5% во споредба со 2012 година. Производството претежно се одвива

како меѓупосев во комбинација со пченка. Гравот е најзастапен во Полошкиот регион со домашната сорта “тетовски грав”, кој е познат и надвор од границите на земјата пред се заради зголемениот просечен принос по хектар.

Табела 24. Површина и производство на градинарски култури, 2009-2013 година

Градинарски култури		2009	2010	2011	2012	2013
Компир (вклучително и меѓупосев)	Ожнеана површина (ha)	13.893	13.398	13.686	13.410	13.474
	Производство, тони	207.153	202.325	193.858	169.976	189.590
	Принос (тон/ha) – без меѓупосев	14,911	15,101	14,165	12,675	14,07
Грав (вклучително и меѓупосев)	Ожнеана површина (ha)	13.880	13.285	13.551	13.806	13.502
	Производство, тони	12.751	12.070	12.990	10.978	11.373
	Принос (тон/ha) - без меѓупосев	0,919	0,909	0,959	0,795	0,842
Зелка	Ожнеана површина (ha)	4.486	4.695	4.631	3.734	4.482
	Производство, тони	112.130	149.157	148.212	94.234	119.662
	Принос (тон/ha)	24,996	31,769	32,004	25,237	26,698
Домати	Ожнеана површина (ha)	5.731	5.665	5.632	5.614	5.457
	Производство, тони	154.395	168.010	165.642	145.818	130.960
	Принос (тон/ha)	26,94	29,658	29,411	25,974	23,999
Кромид	Ожнеана површина (ha)	3.361	3.544	3.488	3.527	3.490
	Производство, тони	41.863	47.432	44.540	43.732	50.787
	Принос (тон/ha)	12,456	13,384	12,769	12,399	14,552
Бостан	Ожнеана површина (ha)	5.977	5.732	5.800	5.691	5.586
	Производство, тони	123.939	134.885	127.449	127.593	128.417
	Принос (тон/ha)	20,736	23,532	21,974	22,420	22,989
Пиперки	Ожнеана површина (ha)	8.438	8.474	8.465	8.626	8.501
	Производство, тони	154.771	168.150	153.842	166.247	152.153
	Принос (тон/ha)	18,342	19,843	18,174	19,273	17,898
Лук	Ожнеана површина (ha)	1.060	996	947	936	920
	Производство, тони	5.803	5.015	4.150	4.081	4.134
	Принос (тон/ha)	5,475	5,035	4,382	4,36	4,49
Грашок	Ожнеана површина (ha)	1.060	1.568	/	74	1030
	Производство. Тони	3.022	2.789	/	77	2.077
	Принос (тон/ha)	2,851	1,779	/	1,041	2,017
Леќа	Ожнеана површина (ha)	82	72	68	1.106	82
	Производство. Тони	69	90	72	2.181	77
	Принос (тон/ha)	840	1.252	1.058	1.045	944
Краставици	Ожнеана површина (ha)	1.351	1.266	/	1.239	1.213
	Производство. Тони	41.494	46.635	/	50.093	36.834
	Принос (тон/ha)	30,714	36,836	/	40,43	30,37

Извор: ДЗС, 2009-2014

Раноградинарското производство е еден од позначајните под-сектори кои нудат солидна основа за понатамошен конкурентен развој на земјоделството.

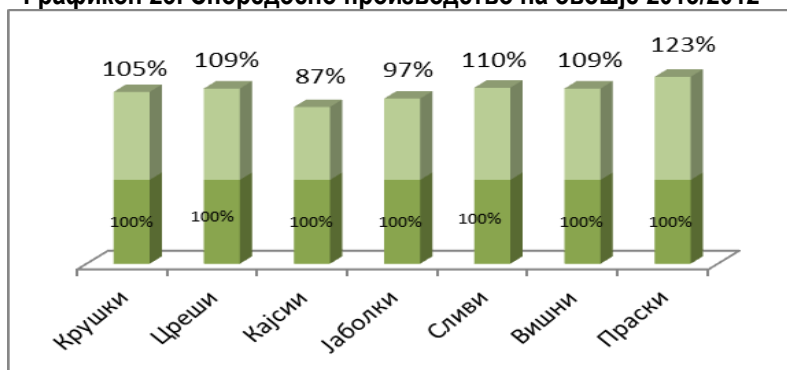
Раноградинарското производство се одвива во заштитени простори под стакло и пластеници, на проценети површини од приближно 4.141 ha, од кои околу 231,45 ha се инсталирани капацитети под стакло, додека проценети се 3.910 ha под пластеници.

Од раноградинарските култури одгледувани во оранжерији-стакленици најзастапени се домати, краставиците и зелката на површина од околу 214,3 хектари.

1.5. Овоштарство

Одгледувањето на овошни култури е најзастапено во западните делови на земјата, кои се карактеризираат со поволни агроклиматски услови за одгледување на овошни култури. Површината под овоштарници изнесува околу 15.000 ha и зафаќа 3% од вкупната обработлива површина.

Графикон 23. Споредбено производство на овошје 2013/2012

Извор: ДЗС, 2009-2013

Производството на јаболки е главна гранка од овоштарскиот сектор во Република Македонија и зафаќа 57% од вкупното производство на овошје. Јаболковите насади се застапени на околу 5.200 ха, што претставува скоро една третина од површините под овошни култури. Во последните години забележлив е тренд на зголемување на бројот на родни дрвца на јаболка, кои во 2013 година изнесувале околу 4,4 милиони, што претставува зголемување од околу 12.000 родни дрвца во споредба со 2012 г. Најзначајни реони за производство на јаболка се езерските (Ресенско-Охридски), каде се произведува околу 90% од вкупните количества на јаболка. Од сортиментот најзастапени сорти на јаболки се: Ајдаред со околу 63%, Златен делишес 20%, Црвен делишес 10% и други сорти со околу 7%. Производството на јаболки во 2013 година изнесува околу 113.000 тони, што претставува намалување од околу 13% во споредба со минатата година, што се должи на намаленото производство по родно дрвце од околу 3кг. Околу 25% од вкупното производство на јаболки се пласира на домашен пазар додека останатите 75% се преработува или извезува. Според податоците на министерството заклучно со 31 декември 2013 година од Република Македонија се извезени вкупно 73.000 тони јаболка, што претставува намалување од околу 11% во споредба со остварениот извоз во 2012 год (82.000тони).

Производството на сливи е второ по значење во овој подсектор и се карактеризира со зголемено производство од околу 10% во споредба со 2012 година. Истовремено и бројот на родни дрвца е зголемен за околу 13.000 броја.

Следува производството на вишна кое е зголемено за 9% во споредба со 2012 година, каде бројот на родни дрвца е зголемен за повеќе од 41.000. Најголемо зголемување од околу 23% се бележи кај праските, каде зголемувањето на бројот на родни дрвца е за повеќе од 27.000. Зголемено производство се бележи и кај крушите од околу 5%, во услови на зголемен број на родни дрвца од 4.726 броја.

Кајсиите се карактеризираат со намалено производство од околу 13%, кое се должи на намаленото просечно производство по родно дрво за 20% или 5 кг/дрво, што се појавува како резултат на неповолните агроклиматски услови за одгледување на кајсии во 2013 година. Истовремено бројот на родни дрвца на кајсии е зголемен за 6.682 броја.

Производството на цреши е зголемено за 9% во услови на зголемен број на родни дрвца за 3.784 броја.

Производството на ореви и бадеми се карактеризира со намалување од 10% односно 13% кое се должи на неповолните агроклиматски услови за одгледување на орев и бадем во 2013 година.

Табела 25. Производство на овошје, 2009-2013 година

Година		2009	2010	2011	2012	2013
Број на стебла, во илјади	Вкупно	395.332	383.530	378.040	385.490	387.217
	Родни	370.597	365.757	360.654	367.537	372.263
Производство	Вкупно (тони)	8.313	7.586	7.460	6.937	7.265
	кг/стебло	22	21	21	19	20
Број на стебла, во илјади	Вкупно	171.806	192.025	201.190	217.923	220.153
	Родни	164.398	181.703	188.116	190.914	194.698
Производство	Вкупно (тони)	5.587	5.701	6.019	5.539	6.037
	кг/стебло	34	31	32	29	31
Број на стебла, во илјади	Вкупно	143.696	150.267	153.815	159.753	167.332

	Родни		134.870	133.716	140.419	151.127	157.809
Производство	Вкупно (тони)		2.950	2.996	3.747	4.503	3.968
	kg/стебло		22	22	27	30	25
Број на стебла, во илјади	Вкупно	Јаболки	4.396.961	4.490.637	4.356.950	4.456.342	4.466.957
	Родни		4.049.065	4.312.647	4.280.899	4.373.150	4.384.971
Производство	Вкупно (тони)		106.356	121.383	124.552	127.171	112.929
	kg/стебло		26	28	29	29	26
Број на стебла, во илјади	Вкупно	Сливи	1.575.849	1.601.223	1.642.888	1.657.344	1.678.682
	Родни		1.400.329	1.437.848	1.488.587	1.526.514	1.539.433
Производство	Вкупно (тони)		35.610	38.431	35.448	35.444	38.902
	kg/стебло		25	27	24	23	25
Број на стебла, во илјади	Вкупно	Вишни	1.049.273	695.793	769.767	807.568	858.692
	Родни		803.692	494.179	605.752	682.237	723.653
Производство	Вкупно (тони)		8.684	5.207	6.514	8.127	8.867
	kg/стебло		11	11	11	12	12
Број на стебла, во илјади	Вкупно	Праски	596.753	504.840	437.271	463.188	489.828
	Родни		395.697	451.931	412.523	428.503	455.886
Производство	Вкупно (тони)		10.266	10.211	9.039	8.987	11.034
	kg/стебло		26	23	22	21	24
Број на стебла, во илјади	Вкупно	Ореви	166.423	180.774	183.024	178.767	185.099
	Родни		154.087	168.272	162.160	161.534	167.266
Производство	Вкупно (тони)		4.981	5.769	5.480	4.952	5.467
	kg/стебло		32	34	34	31	33
Број на стебла, во илјади	Вкупно	Дуњи	51.482	56.707	56.172	56.855	53.755
	Родни		49.649	54.145	54.460	55.381	52.459
Производство	Вкупно (тони)		1.237	1.426	1.424	1.237	1.257
	kg/стебло		25	26	26	22	24
Број на стебла, во илјади	Вкупно	Бадеми	52.492	59.739	47.013	49.008	52.486
	Родни		42.018	44.103	42.509	44.570	49.152
Производство	Вкупно (тони)		819	1.006	899	857	756
	kg/стебло		19	23	21	19	15

Извор: ДЗС, 2009-2013

1.5.1. Преработки на овошје и зеленчук (МАП)

Македонската асоцијација на преработувачи на овошје и зеленчук (МАП) е формирана во март 2002 година, со цел да обезбеди понатамошен развој на индустријата за преработки на овошје и зеленчук (ОиЗ), да придонесе за општиот економски раст и да ја зголеми вработеноста во Република Македонија. Во моментот функционираат 43 преработувачки претпријатија. Главни активности на МАП се:

- Зголемување на конкурентноста на македонските преработки од ОиЗ;
- Зголемување на потенцијалот на членовите за влез на странски пазари;
- Информирање на членовите за пазарните трендови, технолошки и правни прашања;
- Координирање на деловните делегации и заедничко претставување на саеми;
- Лобирање за заштита на интересите на преработувачката индустрија;
- Воспоставување на деловна комуникација со странски компании и институции;
- Зајакнување на соработката меѓу земјоделците и земјоделските здруженија;
- Соработка со приватните и јавни институции, деловната заедница и меѓународните проекти активни во Република Македонија.

Податоците од истражувањето опфаќаат 43 активни преработувачки претпријатија.

1.5.1.1 Класификација на капацитетите

Повеќето преработувачки претпријатија преработуваат и овошје и зеленчук. Според истражувањето, 19 претпријатија преработуваат само зеленчук, 5 се занимаваат само со преработка на

овошје, додека 19 претпријатија ги преработува двете групи на земјоделски производи, како што е прикажано на следниот графикон.

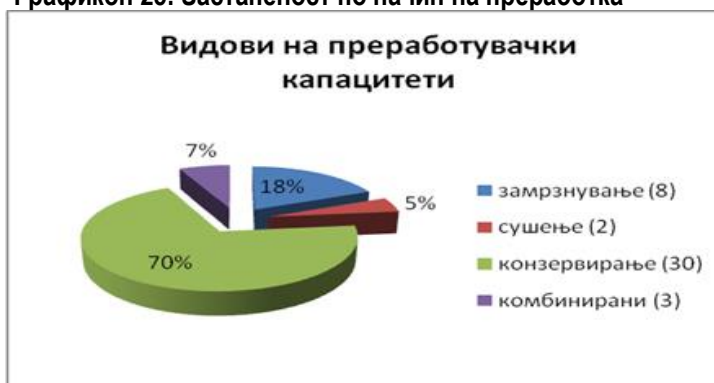
Графикон 24: Преработувачки активности

Извор: МАП,2014

Општо земено, околу 91% од сите активности опфаќаат преработка на зеленчук, додека само околу 9% се преработка на овошје, додека пак според видот на преработката најголем дел или 30 претпријатија преработката ја вршат со конзервирање. 8 со замрзнување додека 5 применуваат комбинирани технологии на сушење и преработка

Графикон 25: Застапеност по начин на преработка

Извор: МАП,2014

1.5.1.2 Откуп на суровини

Во 2013 година, откупот на суровини изнесува 71,4 илјади тони, што е за 0,5% помалку од што во 2012 година.

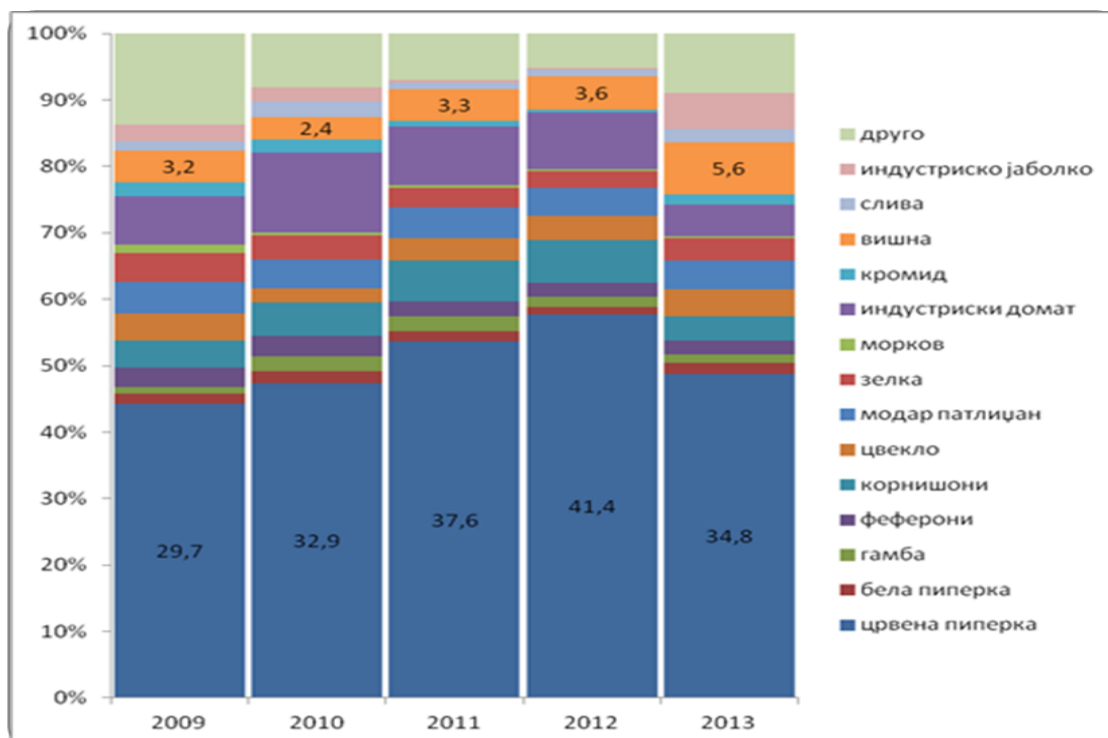
Табела 26: Откуп на суровини 2007-2013

Година	Откуп на ОиЗ (во 1000 т)	Зголемување во % (воспоредба со претходната година)
2007	57,5	-
2008	74,8	+30
2009	67,1	-10,3
2010	69,4	+3,4
2011	70,1	+1,0
2012	71,8	+2,4
2013	71,4	-0,5

Извор: МАП 2013

Црвените пиперки се најважната суровина за преработувачката индустрија. Според истражувањето откупените 34,8 илјади тони на црвена пиперка од преработувачките капацитети во 2013 претставуваат 50% од вкупно откупено количество на суровина.

Табела 27: Типови на свежо ОиЗ откупени од индустријата во 2009 - 2013

Извор: МАП, Сопствено истражување 2014

Вишните претставуваат втора култура по своето значење во преработувачката на зеленчук и овошје во износ од околу 5,6 илјади тони или 7,8% од откупените количини на зеленчук и овошје.

Графикон 26: % на откупено овошје и зеленчук од индустријата во 2013

Извор: МАП 2014

Од вкупно откупените 71,4 илјади тони на овошје и зеленчук, 82 % отпаѓа на откупот на зеленчук или околу 58,5 илјади тони додека на откуп на овошје отпаѓа околу 18% или 12,9 илјади тони. Количините на откупено овошје и зеленчук по однос на правниот статус на примарните производители е следна:

- 40 илјади тони или 56%, се откупени од трговци,
- 23 илјади тони или 32% од индивидуални производители,
- 7,6 илјади тони или 11% од земјоделските претпријатија,

- Земјоделските задруги учествуваат со околу 0,7 илјади тони или само 1% во реализираниот откуп од преработувачките капацитети за зеленчук и овошје.

1.5.1.3 Производство на преработено овошје и зеленчук

Индустијата во периодот од 2003-2008 година покажува постојано зголемување на производството, најмногу поради зголемената побарувачка за македонските преработки од страна на странските купувачи, како и порастот на домашниот пазар како резултат од силната пенетрација на малопродажните синџири и промените во животните навики на населението (купување на преработени производи наместо домашно подготвување). Во 2009 производството беше намалено како резултат на глобалната економска и финансиска криза додека во 2010 индустријата повторно покажа зголемување на производството. Овој тренд продолжи и во 2011, 2012 и 2013 - индустријата го зголеми вкупното производството во споредба со претходната година, главно како резултат на подобрените маркетинг и продажни практики на производителите, зголемената побарувачка од меѓународните пазари и дополнителната владина поддршка на фармерите кои соработуваат со индустријата.

Табела 28: Производство 2003-2013

Година	Вкупно производство (1.000 т)	Зголемување во 1.000 т (споредено со претходната година)	Зголемување во % (споредено со претходната година)	Индекс
2003	21,0	-	-	100
2004	25,7	4,7	+22,4	120
2005	28,2	2,5	+9,7	137
2006	43,6	15,4	+54,6	208
2007	45,1	+1,5	+3,4	215
2008	54,2	+9,1	+20	258
2009	45,9	-8,3	-15,3	219
2010	47,6	+1,7	+3,7	227
2011	52,8	+5,2	+10,9	251
2012	54,1	+1,3	+2,5	258
2013	54,7	+0,6	+1,1	260

Извор: МАП, 2014

Главни карактеристики на сезоната 2013 беа неповолните временски состојби, недостаток на суровина за преработка (особено црвена пиперка), пристап до финансиски средства, нецелосна имплементација на договорното производство, итн. Овие фактори не им доозволија на преработувачките капацитети во целост да ги искористат потенцијалите на домашното производство на суровини и да ги оптимизираат своите производствени планови. Конзервната компонента имаше највисоко учество во севкупното производство на преработени производи во 2013, како што е прикажано подолу.

Табела 29: Производство на преработено ОиЗ по категорија за 2009 - 2013

Категорија	Производство во 2010 (во тони)	% од вкупно	Производство во 2011 (во тони)	% од вкупно	Производство во 2012 (во тони)	% од вкупно	Производство во 2013 (во тони)	% од вкупно
Конзервирање	38 225	80,1	40 415	76,5	44 373	82,0	42 627	77,9
Смрзнување	9 275	19,5	12 353	23,4	9 679	17,9	11 935	21,8
Сушење	173	0,4	89	0,1	84	0,1	207	0,3
Вкупно	47 673	100	52 857	100	54 136	100	54 769	100

Извор: МАП, 2014

Индустрискиот ајвар во производната структура на преработувачката индустрија константно завзема највисоко место по произведените колличини кои во 2013 год. изнесуваат околу 13,7 илјади тони или 7,5% од вкупно произведените преработки од зеленчук и овошје. Следуваат замрзната пиперка, домашен ајвар, преработени корнишони, печена пиперка и конзервирано цвекло.

Карактеристично е зголеменото производство на домашен ајвар, кое во 2013 година е зголемено за околу 3 пати во споредба со 2009 г. И кај другите преработки, особено во делот на зеленчукот се бележи голем пораст на производството.

Повеќе детали поврзани со количините на специфичните производи произведени од преработувачката индустрија се дадени во следната табела.

Табела 30. Преработки од овошје и зеленчук, 2006-2013

Име на производ	2009		2010		2011		2012		2013	
	во '000 т	%	во '000 т	%	во '000 т	%	во '000 т	%	во '000 т	%
Индустриски ајвар	10,4	22,6	10,3	21,6	9,5	18	11,3	20,9	7,5	13,7
Домашен ајвар	2,2	4,8	2,1	4,5	3,1	5,9	4,6	8,5	6,2	11,3
Лутеница	0,9	2,0	0,9	1,9	0,8	1,5	0,8	1,5	0,7	1,3
Печени пиперки	3,2	7,0	3,1	6,5	3,9	7,4	4,7	8,7	4,2	7,7
Барени пиперки	1,9	4,2	1,2	2,5	1,3	2,5	1,2	2,2	1,6	2,9
Феферони	1,9	4,2	2,4	5,1	1,6	3,0	1,8	3,3	1,6	2,9
Корнишони	3,9	8,4	4,8	10,1	5,4	10,2	5,3	9,8	3,4	6,2
Цвекло	3,3	7,2	2,0	4,2	2,8	5,3	3,2	5,9	3,7	6,8
Кечап	2,3	5,0	2,1	4,5	2,9	5,5	3,0	5,5	3	5,5
Мешани салати	1,3	2,8	1,1	2,3	0,8	1,5	0,7	1,3	1,7	3,1
Смрзнати вишни	1,3	2,8	1,1	2,3	0,8	1,5	0,7	1,3	2,5	4,6
Смрзнати пиперки	2,8	6,1	5,3	11,1	8,9	16,9	7,4	13,7	6,8	12,4
Друго	10,5	22,8	10,9	22,8	10,2	19,3	8,6	15,9	11,8	21,6
Вкупно	45,9	100	47,6	100	52,8	100	54,1	100	54,7	100

Извор: МАП, 2014

1.5.1.4 Искористеност на производствените капацитети

Општа карактеристика на индустријата за преработување на овошје и зеленчук е ниската искористеност на производствените капацитети. Просечната искористеност изнесувала околу 27% во 2005 година, 36% во 2006, 40% во 2007, 45% во 2008, 38% во 2009, 40% во 2010 година, 40% во 2011, 45% во 2012 год. и 46% во 2013 год. Вкупните инсталирани капацитети за преработка на овошје и зеленчук изнесуваат околу 120.000 тони за финален производ.

Малото зголемување на искористеноста на производниот капацитет е резултат на опоравувањето на индустријата и пазарите од ефектите од економската криза, но од друга страна, индустријата се соочи со европската криза која имаше сериозни импликации на севкупното работење на домашните преработувачки капацитети. Дополнителни фактори кои, исто така, негативно влијааа на севкупната работа на индустријата:

- Континуирана понуда на квалитетни сировини;
- Дијалог со добавувачите на сировини за преработка на ОиЗ;
- Дефинирани откупни цени за сировините пред почеток на сезоната;
- Надградување на капацитетите заради складирање и чување на производите;
- Пристап до финансиски средства;
- Развој на нови производи и производство на производи со додадена вредност;
- Обука на раководството и вработените и
- Маркетиншка поддршка итн.

Според истражувањето, целите на преработувачите на ОиЗ за сезоната 2013 биле откуп на 65 илјади тони на свеж производи (58,9 илјади тони се всушност откупени) и 12 илјади тони на свежо овошје. Според преработувачите на ОиЗ, главните причини кои ја спречуваат поголемата искористеност на преработувачките капацитети се следните:

- Недостаток на обртен капитал и недоволна соработка со финансискиот сектор;
- Недостаток на одредени сировини;
- Недостаток на работна рака (за сезонски активности во период на максимално производство) и
- Недостаток на пазари.

1.5.1.5 Трговија со преработки од овошје и зеленчук

Преработувачката индустрија на РМ е силно извозно ориентирана. Во моментот, македонските преработени производи имаат позитивна репутација кај увозниците на прехранбени производи од регионот и од ЕУ. Како резултат на тоа, постои позитивен тренд на зголемување на количините за извоз. Многу поволниот трговски режим меѓу Македонија и ЕУ, и понатамошната либерализација посебно како

резултат на ЦЕФТА договорот би требало уште повеќе да ја зајакнат конкурентската позиција на преработените производи од овошје и зеленчук.

Интересно е дека домашната продажба, исто така, се зголемува и има учество во севкупните подобрувања на индустријата. Следејќи го овој позитивен тренд, домашната продажба во 2006 изнесувала 7,5 илјади тони и понатамошно зголемување од 5% во 2007, достигнувајќи количина од 7,9% илјади тони. Во 2008, домашната продажба се зголемила за 7% во споредба со 2007 достигнувајќи количина од 8,5 илјади тони. Во 2009, домашната продажба достигнува до 8,6 илјади тони или +1,1 % во споредба со 2008. Во 2010 домашната продажба изнесува 8,2 илјади тони или -4% во споредба со 2009. Во 2011, домашната продажба изнесува 9 илјади тони или +1,9% во споредба со 2010, додека во 2012 достигнува количина од 10,7 илјада тони или +1,7% во споредба со 2011. Во 2013 домашната продажба изнесува 12,7 илјади тони или +2,0% во споредба со 2012, а како главни причини за овој позитивен тренд се:

- Силна пенетрација на супермаркетите (малопродажните синџири) и промените во куповните навики на домашните потрошувачи;
- Замена на традиционалното домашно индивидуално производство на преработки (зимници, слатка и мармалади) со купување на производи произведени од индустријата (особено од помладите генерации и во поголемите градови); и
- Зголемената свесност за безбедноста и квалитетот на храната.

Македонските преработувачки компании претежно извезуваат производи од преработен зеленчук. Во 2013 преработките од зеленчук учествувале со 78,9% по обем и 76,3% по вредност во севкупниот извоз на преработени производи.

Табела 31. Преглед на главните извозни пазари за преработки од овошје и зеленчук во 2013 година

Година: 2009	Количество (во '000 t.)	Количество (во %)	Вредност (во мил. €)	Вредност (во %)
Вкупен извоз	32,2	100	32,5	100
ЕУ	13,0	40,3	11,6	35,7
Србија	6,8	21,1	7,0	21,6
Босна и Херцеговија	4,7	14,5	4,7	14,4
Црна Гора	2,2	6,8	2,5	7,7
Косово	1,8	5,5	2,1	6,5
Австралија	1,6	4,9	1,5	4,6
САД	0,7	2,1	1,2	3,7
Друго	0,4	1,2	0,6	1,8
Вкупен извоз	1	3,6	1,3	4
Година: 2010	Количество (во '000 t.)	Количество (во %)	Вредност (во мил. €)	Вредност (во %)
Вкупен извоз	39,0	100	39,0	100
ЕУ	20,5	52,5	18,0	46,1
Србија	5,5	14,1	6,3	16,1
Босна и Херцеговија	4,3	11,0	4,6	11,7
Црна Гора	2,8	7,1	3,3	8,4
Косово	1,5	3,8	1,8	4,6
Австралија	2,1	5,3	1,8	4,6
САД	0,6	1,5	1,0	2,5
Друго	0,4	1,0	0,7	1,7
Вкупен извоз	1,3	3,7	1,5	4,3
Година: 2011	Количество (во '000 t.)	Количество (во %)	Вредност (во мил. €)	Вредност (во %)
Вкупен извоз	39,2	100	42,3	100
ЕУ	21,5	54,8	21,1	49,9

Србија	5,5	14,1	6,4	15,1
Босна и Херцеговија	3,5	8,9	4,0	9,5
Црна Гора	2,3	5,9	2,8	6,7
Косово	1,8	4,6	2,2	5,2
Австралија	2,0	5,1	2,1	4,9
САД	0,9	2,2	1,5	3,5
Друго	0,4	1,1	0,6	1,4
Вкупен извоз	1,3	3,3	1,6	3,8
Година: 2012	Количество (во '000 t.)	Количество (во %)	Вредност (во мил. €)	Вредност (во %)
Вкупен извоз	40,5	100	46,1	100
ЕУ	21,7	53,6	22,2	48,2
Србија	6,7	16,5	8,1	17,6
Босна и Херцеговија	3,5	8,6	4,3	9,3
Црна Гора	2,1	5,2	2,4	5,2
Косово	1,3	3,2	1,8	3,9
Австралија	2,4	5,9	2,3	5,0
САД	1,0	2,5	2,0	4,3
Друго	0,6	1,5	1,1	2,4
Вкупен извоз	1,2	3,0	1,9	4,1
Година: 2013	Количество (во '000 t.)	Количество (во %)	Вредност (во мил. €)	Вредност (во %)
Вкупен извоз	43,5	100	48,1	100
ЕУ	27,0	62,1	27,8	57,8
Србија	7,7	17,7	8,2	17,0
Босна и Херцеговија	2,3	5,3	2,9	6,0
Црна Гора	1,2	2,8	1,6	3,3
Косово	2,3	5,3	2,1	4,4
Австралија	1,0	2,3	2,2	4,6
САД	0,7	1,6	1,3	2,7
Друго	1,3	2,9	2	4,2

Извор: МАП, 2014

Пазарот на ЕУ и соседните пазари се главните дестинации на домашните преработки. Според истражувањето во 2013, извозот на преработени производи на Еу пазарите во количина изнесува 62% и 57,8% во вредност од севкупниот извоз на преработени производи од Македонија. Српскиот пазар е втор по големина со 18% по количина и 17% во вредност од вкупниот извоз во 2013.

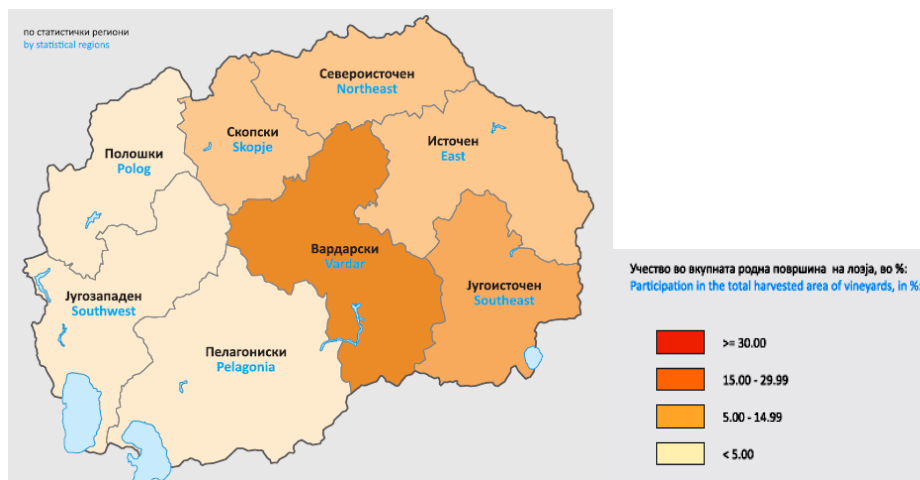
1.6. Лозарство и винарска индустрија

Лозарството заедно со производството на вино допринесува со околу 17%-20% од земјоделскиот БДП. Виното, после тутунот, е вториот најважен производ во однос на извозната вредност на земјоделските производи.

Лозовите насади во Република Македонија се со неповолна старосна структура. Причини за оваа состојба има повеќе, како што се:

- фрагментирани парцели кои се резултат на долгогодишното „ситнење“ на обработливите површини,
- обичаите за наследство,
- традицијата за неформалните релации на пазарот на земјиште и
- долгиот временски период на слабо инвестирање.

Повеќе од 60% од лозовите насади се постари од 15 години кои треба да бидат цел на инвестиција за нивно обновување (копачење/пресадување) за да се одржи производствениот (квантитативен и квалитативен) потенцијал.

Извор: ДЗС

Вардарскиот и Југоисточниот регион имаат најголем удел во родните лозови површини. По своите климатски карактеристики, Република Македонија е класифицирана како една географска област – реон за производство на регионално вино (трпезно вино со географска ознака), па поради тоа, сите трпезни вина со географска ознака произведени во земјата носат иста географска ознака „реон Македонија“. Географските области на потекло погодни за производство на вина со контролирано потекло (ВКП) се виногорјата кои ги има вкупно 16, и тоа: Скопско, Велешко, Тиквешко, Гевгелиско-Валандовско, Струмичко-Радовишко, Овчеполско, Кочанско-Виничко, Кумановско, Кратовско, Пијанечко, Прилепско, Битолско, Преспанско, Охридско, Кичевско и Тетовско виногорје.

Географските области на потекло погодни за производство на вино со контролирано и гарантирано потекло (ВКГП) се локалитети, месности и/или ограничени лозарски единици.

Лозовите насади учествуваат со околу 4% од вкупното обработливо земјиште, вклучувајќи околу 30 ha матичњааци за производство на лозови калемии. Во последните три години се забележува благ пораст на површините под лозови насади, односно површините под лозови насади во 2013 година се зголемени за 0.8% во споредба со површините во 2012 година.

Графикон 27. Преглед на површини под лозови насади по години (вклучено трпезно и винско грозје)

Извор: МЗШВ, 2014

Графикон 28. Преглед на производство на грозје по години

Извор: ДЗС, 2009-2013

Производството на грозје во последните неколку години е релативно стабилно, но доколку се спореди производството на грозје во 2013 година со 2012 година, се забележува зголемување на производството во 2013 година за 21% .

Табела 32. Преглед на површини под лозја и производство на грозје, 2008-2013 година (вклучено винско и трпезно грозје)

Година	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Површина (хектари)	21.767	19.960	20.033	20.164	20.948	21.109
Производство на грозје (тони)	247.990	253.456	253.372	235.104	240.461	292.075

Извор: ДЗС, 2014

Во површините под лозови насади, винските сорти грозје учествуваат со 70%, од што бели сорти се 40%, а обоени 60%. Најзастапени обоени вински сорти се: Вранец, Кратошија, Каберне совинјон и Мерло, а од белите сорти: Смедеревка, Ризлинг, Шардоне, Совинјон бел и др. Од трпезните сорти на грозје доминираат: Афус-Али, Кардинал, Мускат Италија, Мускат Хамбург, Бело Зимско, Викторија, Мишел Палиери, Рибиер и др. Во лозарството вклучени се околу 25.000 фарми, од кои околу 70% се индивидуални стопанства, а 30% се земјоделски фирми. Просечните приноси на грозје изнесуваат 11,5 тони/ха.

Трпезното грозје најмногу се произведува во Вардарскиот регион. По него следат Југоисточниот и Североисточниот регион. Асортиманот на сортите на трпезно грозје вклучува неколку класи од многу рани, до многу доцни сорти на трпезно грозје.

Поради поволната клима македонското трпезно грозје има висок квалитет и значителен извозен потенцијал. Извозот е остварен во повеќе земји во коишто традиционално се извезува грозјето од Република Македонија. Во 2013 година остварен е вкупен извоз на грозје во количина од 36.419 тони.

Табела 33. Преглед на вкупно извезено грозје (во килограми), 2008-2013 година

Година	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Трпезно грозје	11.931.980	13.801.004	17.148.882	18.352.046	20.476.248	23.209.822
Винско грозје	10.461.476	10.924.908	14.518.814	16.380.389	16.195.709	13.208.854
Вкупно	22.393.456	24.725.912	31.667.696	34.732.435	36.671.957	36.418.676

Извор: МЗШВ, 2014

Откупот на грозјето се одвиваше нормално со предвидената динамика и заврши во предвидениот временски период. Поволните временските услови во текот на 2013 година придонесоа произведеното грозје од реколтата 2013 да се одликува со релативно добар квалитет и повисок принос во однос на 2012 година.

Од аспект на откупот на винско грозје, во 2013 година од страна на винарските визби откупени се вкупно 163.125 тони винско грозје, што во споредба со 2012 година претставува зголемување од 28%.

Табела 34. Откуп на винско грозје од домашни визби, 2008-2013 година

Година	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Откуп (во тони)	160.600	157.595	121.120	115.542	126.857	163.125

Извор: МЗШВ, 2014

1.6.1. Регистар на лозови насади при МЗШВ

Кон крајот на 2009 и почетокот на 2010 година, МЗШВ го прошири пилот винскиот регистар, воспоставен во периодот 2004-2006 на целата територија на земјата, при што беа реализирани фотоинтерпретација и векторизација на податоците, односно беа идентификувани и дигитализирани приближно 22.000 ха под лозови насади.

Покрај ова, Регистарот на лозови насади, како дел од регистрите на постојани насади (лозов, овошен и регистар на насади под маслинки) беше интегриран и во рамките на СИЗП (LPIS), вклучително и специфичните податоци кои се однесуваат на секој поединечен регистар – површини, сорти, година на подигнување, растојание помеѓу редовите, систем за наводнување и сл.

Согласно анализата на овие веќе дигитализирани податоци во рамките на СИЗП, Секторот за лозарство, винарство и овоштарство во периодот април-јуни 2012 година изврши анализа на вкупните површините под лозови насади во Република Македонија. Согласно анализата, вкупните површини под лозови насади достигнуваат околу 33.400 ха. Доколку се има во предвид дека од вкупните лозови насади 30% отпаѓаат на трлезно грозје, вкупните површини под лозови насади со винско грозје, односно за производство на вино, во Република Македонија се околу 23.500 хектари.

1.6.2. Производство на вино

Во моментот постојат над 80 регистрирани винарски визби со вкупен капацитет за преработка на грозје во вино од над два милиони хектолитри т.е. приближно два пати поголем од годишното производство на вино. Зголемувањето на бројот на винарски визби од 28 во 2003 на 81 во 2013 (главно визби со мала и средна големина), се должи на концентрирање на производство на висококвалитетни вина во шишиња, со контрола на сортите, лозовите насади и бербата, софистицирана преработка и маркетинг технологии кои се конкурентни како на домашните така и на странските пазари. Домашната потрошувачка на вино се проценува на 8,6 литри во просек по домаќинство. Мешовитите домаќинства се јавуваат како најголеми потрошувачи на вино, односно трошат 9,8 литри вино по домаќинство.

Табела 35. Производство на вино, 2008-2013 година

Година	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Вкупно производство на вино (илј. литри)	154.988	133.781	112.478	98.697	110.706	146.259

Извор: МЗШВ, 2014

2. Сточарско производство

Основна цел на сточарското производство е обезбедување на населението со високо квалитетни сточарски производи, млеко и месо. Во Република Македонија сточарството во најголема мерка е застапено во ридско-планинските предели во периметар на северната, западната и источната граница со широчина на појасот од 10-80 км. Овие региони се граничат со регионите за производство на поделелски култури со што се зголемува интеракцијата од аспект на искористувањето на нус производите од поделелството во исхраната на добитокот.

Нашата земја во голема мерка зависи од увезената добиточна храна како: пченка, протеини и растителни масти (соја и сончоглед, пченкарен глутен), како и комплетни мешавини или додатоци (комбинација од протеини или протеини, минерали и витамини). Македонија е нето увозник на сурово месо, колбаси и слични производи од месо и млечни производи, додека е нето извозник само на јагнешко месо, а во одредени години и на јајца.

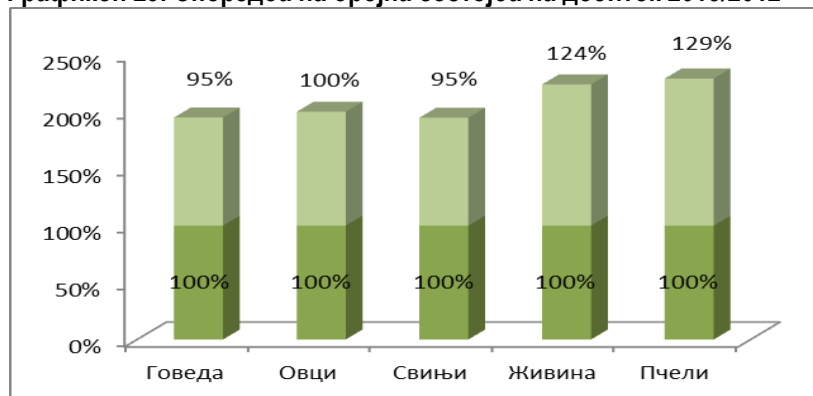
Табела 36. Бројна состојба на добиток 2009-2013

Вид на добиток	2009	2010	2011	2012	2013
Говеда	252.251	259.887	265.299	251.240	238.333
Овци	755.356	778.404	766.631	732.338	731.828
Свињи	193.840	190.552	196.570	176.920	167.492
Живина	2.117.890	1.994.852	1.994.260	1.776.297	2.201.550
Пчели	53.439	76.052	65.277	52.897	68.294

Извор: ДЗС, 2014

Согласно податоците на Државниот завод за статистика во 2013 година бројната состојба кај говеда се намалила за околу 5% во споредба со 2012 година, кај овците по падот на бројаната состојба од околу 4,5% минатата година бројот на овци се стабилизира на околу 732.000, додека бројот на свињите се намалил за 5% или 9.428 грла. Живинарството како гранка бележи најголем пораст каде бројот на несилки е зголемен за околу 425.000 броја или 24% во споредба со 2012 година. И пчеларството покажува пораст од околу 15.000 пчелни семејства или за 29%. Во целост бројната состојба на добитокот покажува една стабилна структура во споредба со 2012 година.

Графикон 29. Споредба на бројна состојба на добиток 2013/2012

Извор: ДЗС, 2014

Преработувачката индустрија за месо воглавно е зависна од увозот на суровина која во најголем процент е во замрзната состојба.

2.1 Говедарство

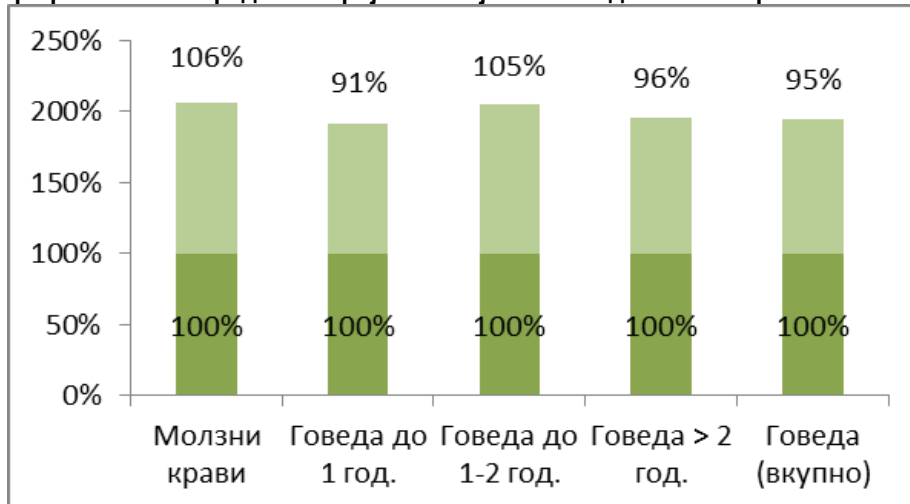
Говедарството е основна гранка на сточарството и е најзастапено во ридско-планинските региони по должината на северната, западната и источната граница на земјата. Националната расна структура вклучува претежно млечни раси на говеда, но застапени се и комбинирани раси за месо и млеко.

Расната структура во 2013 година не е значително променета во однос на минатата година, која главно ја сочинуваат холштајн-фризиска раса (претежно за млеко), буша (автохтона раса која се користи за млеко, месо и во исклучителни случаи за работа во тешко достапните подрачја), сименталска раса (млеко/ месо), монтафонска раса (млеко/месо) и оберталска раса (млеко/месо).

Општата структура на одгледувачите на говеда проценета е на следниов начин:

1. Традиционални фармери, кои одгледуваат нископродуктивни 1-3 крави со ниско годишно производство на млеко од 2-3 илјади литри/крава. Ниската продуктивност се јавува поради несоодветните услови на одгледување, како и слабиот квалитет на добиточна храна. Овој тип на производители не претставува солидна основа за идното пазарно производство.
2. Семејни фарми, кои имаат 5-20 крави со годишно производство на млеко од 4-5 илјади литри/крава просечен принос. Најчесто тие се мешани фарми кои треба да претставуваат идна основа за развој на говедарството.
3. Специјализирани фарми, со повеќе од 20 крави со висока продуктивност и годишно производство на млеко од над 5 илјади литри/крава. Бројот на ваквите типови на фарми е мал (само 3% од фармите). Фарми со повеќе од 50 грла се само 1% од вкупниот број. Тие треба да бидат носители на производство на квалитетен генетски материјал за преостанатите фарми (репродуктивни центри).

Графикон 30. Споредба на бројна состојба на говеда по категории 2013/2012

Извор: ДЗС, 2014

Говедарството како гранка во 2013 година се карактеризира со стабилна бројна состојба во споредба со 2012 година со мали промени по одредени категории на говеда претставени во графиконот погоре, од каде се гледа зголемување на бројот на молзни крави од 6%, зголемување на категоријата на говеда од 1-2 години за 5%, додека намалување од 9% се бележи кај говедата до 1 година и 4% кај говедата постри од 2 години.

Во услови на зголемен број на молзни крави од 6% во 2013, се бележи и зголемено производство на кравјо млеко од околу 9%, што делумно е резултат и на зголемената просечна млечност по грло од 81 л/грло или за 3% во споредба со 2012.

Табела 37. Бројна состојба на говеда и производство на млеко и месо, 2013 година

Бројна состојба					Производство		
Вкупно говеда	Молзни крави	Говеда до 1 год.	Говеда од 1-2 год.	Говеда над 2 год.	Просечна млечност по молзна крава (литри)	Производство на кравјо млеко (илјади литри)	Производство на говедско месо (во тони)
238.333	126.517	61.717	16.852	159.763	3.009	380.736	5.485

Извор: ДЗС, 2014

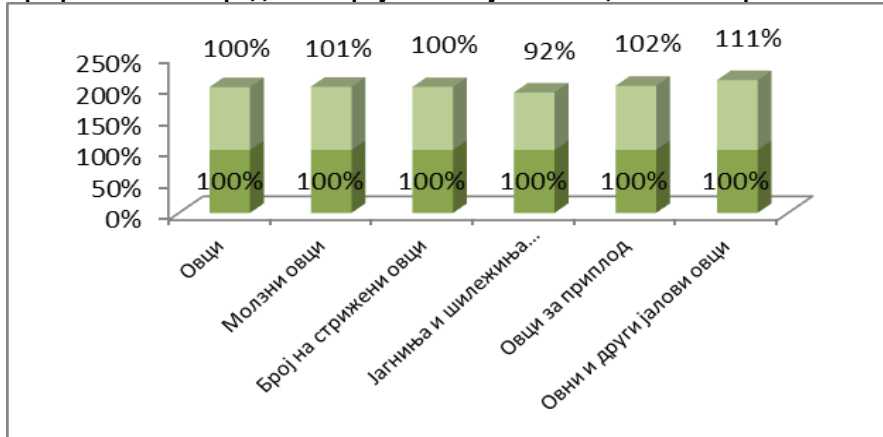
Производството на говедско месо од 5.498 тони бележи зголемување од 504 тони или 10% во споредба со минатата година. Домашното производство на говедско месо делумно ја задоволува домашната побарувачка, така што потребите во голем дел се надоместуваат преку увоз.

2.2. Овчарство

Еколошките чисти зони и пространи пасишта кои зафаќаат повеќе од половината од вкупното земјоделско земјиште претставуваат одлична основа за развој на овчарството. Овчарството во голема мерка се базира на мали индивидуални и семејни фарми со големина на стадо од 20 до 200 овци, а поретко со над 300 со комбинирана производна насока (млеко, месо и волна). Околу 95% од молзните овци се одгледуваат од страна на индивидуални земјоделски стопанства.

Расната структура на популацијата на овци во Република Македонија воглавно се состои од расата оплеменета „праменка“, застапена со „овчеполски сој“ и „шарпланински сој“. Во последно време се зголемува бројноста на мелезите од расите „виртемберг“ (за производство на месо) и „аваси“ (за производство на млеко). Со оглед на доминантната можност за извоз на јагнешко месо, традиционално не постои јасно дефинирана производствена ориентација (месо–волна наспроти млеко-месо).

Графикон 31. Споредба на бројна состојба на овци по категории 2013/2012

Извор: ДЗС, 2014

Во 2013 година вкупниот број на овци изнесува 731.828 грла што е во рамки на минатогодишниот број. Истовремено се бележи благ пораст од околу 3.358 грла на молзни овци, бројот на стрижени овци останува во рамка на минатата година, бројот на јагниња и шилежиња има намалување за околу 15.000 или 8%, зголемување на приплодните овци за околу 10.000 броја или 2% и бројката на овни и други и јалови овци покажува зголемување за 4.235 броја или 11% во споредба со 2012 година.

Генерално бројната состојба на овчарството покажува една стабилна структура од околу 730.000 овци, со нормален обрт на стадо и преминување од една во друга категорија на овци. Дobar податок претставува зголемениот број на приплодни овци за 10.000 броја, што најповеќе е резултат на политиката на финансиска поддршка на задржано женско јагне.

Табела 38. Бројна состојба на овци и производство на млеко, месо и волна, 2013 година

Бројна состојба на овци	
Овци	731.828
Молзни овци	492.172
Број на стрижени овци	568.765
Јагниња и шилежиња до 1 година	158.867
Овци за приплод	530.760
Овни и други јалови овци	42.201
Производство на млеко, месо и волна	
Производство на овчо млеко (во илјади литри)	34.270
Просечна млечност по молзна овца (во литри)	70
Производство на овчо месо (во тони)	4.725
Производство на волна (во тони)	841
Просек по стрижена овца (во kg)	1,5

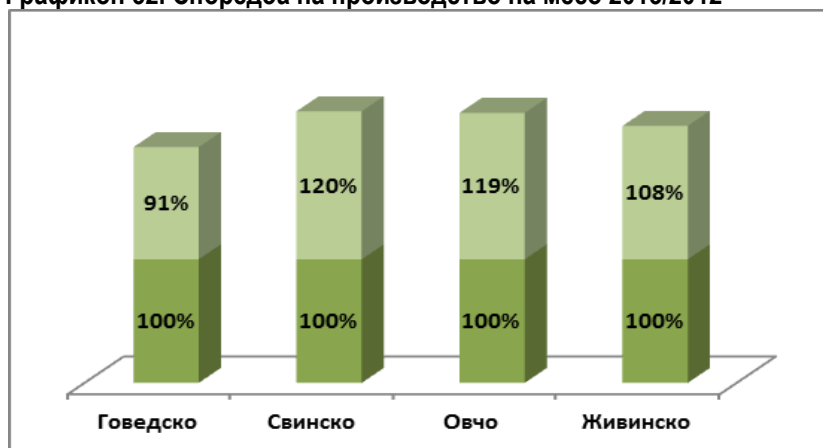
Извор: ДЗС, 2014

Вкупното производство на овчо млеко во 2013 година изнесува 34.270.000 литри и претставува намалување од околу 13% во однос на претходната година (38.616.000 л.) пред се како резултат на намаленото просечно производство на млеко по молзна овца за 7л/грло или околу 13%.

Најголем дел од овчото млеко се преработува во бело овчо сирење (од типот на фета) кое се продава на домашниот пазар, но и мали количества се извезуваат во соседните земји. Други домашни млечни производи се овчи кашкавал, кисело млеко и сурутка. Млечните овчи производи имаат добар извозен потенцијал поради ниските производствени трошоци и високиот квалитет. Сепак, слабата производствена технологија како и недоволната хигиена и примена на стандардите за квалитет, претставуваат значителен недостаток за развој на овие производи.

Во 2013 година вкупното производство на волна изнесува 841 тони, со просечно производство од 2 кг по овца.

Графикон 32. Споредба на производство на месо 2013/2012

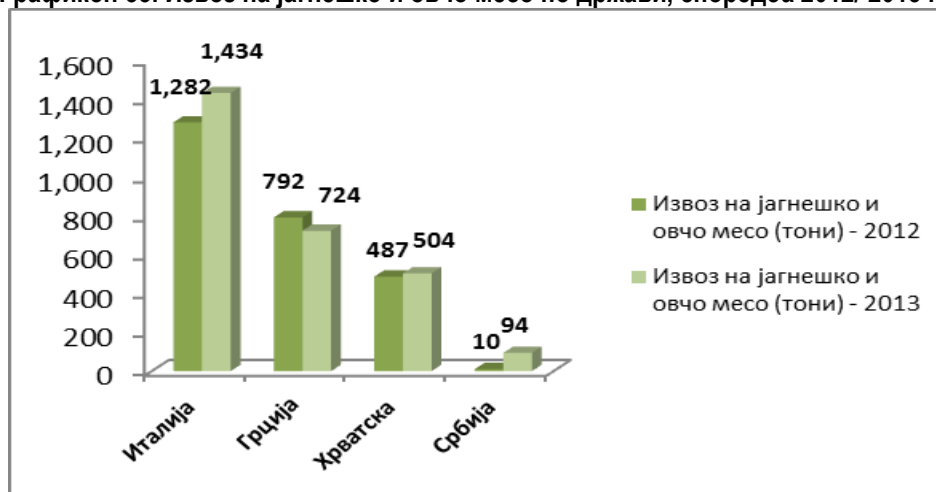
Извор: ДЗС, 2014

Производството на месо во 2013 година изнеува 23.124 тони, што претставува зголемување од околу 11% во споредба со 2012 година. Ова зголемување се должи на зголеменото производство на свинско месо за 1.753 тони или 20% во споредба со 2012 година (8.845 тони). Зголемување се бележи и кај овчо и јагнешко месо за 845 тони или за околу 19% во споредба со 2012 (4.752 тони), како и кај живинското месо во висина од 144 тони или 8% во споредба со 2012 (1.801 тони).

Република Македонија е нето извозник на јагнешко месо. Во 2013 година од РМ се извезени 2.756 тони на јагнешко и овчо месо, што претставува зголемување за 152 тони или за околу 12% во споредба со 2012 година.

Околу 85% од македонските јагнешки трупови се извезуваат во земјите на ЕУ главно во Италија, Грција, Хрватска и во последно време и Србија. Извозните шпцови се за време на велигденските и божиќните празници (април и декември). На извозните пазари најповеќе се бара млечно јагне со тежина на трупот од 7-8 кг, во форма на свежо разладено месо.

Графикон 33. Извоз на јагнешко и овчо месо по држави, споредба 2012/ 2013 г.

Извор: ДЗС, 2014

Согласно податоците од ДЗС најголем извозен пазар е италијанскиот со околу 1.434 тони на јагнешко и пораст од околу 12% во споредба со 2012 година, каде се извезува околу 52% од вкупните извезени количини во 2013 година.

Во графиконот погоре претставен е извозот на јагнешко и овчо месо по земји и количини на реализиран извоз во 2013 година.

2.3. Козарство

Во 2013 година регистрирани се 75.028 грла кози што претставува зголемување за 11.443 грла или околу 18% во споредба со 2012 година. Бројот на молзни кози во 2013 изнесувал 51.805 грла, што претставува зголемување за 1.977 грла или 4% во споредба со 2012 година.

Козарството како сточарска гранка најзастапено е кај индивидуалните земјоделски стопанства (околу 99%). Расниот состав на козите главно е од типот на балканска коза со изразено присуство на мелези од санската раса, но има и козарски фарми кои располагаат со подобрен расен состав од расата на алпина.

Вкупното производство на козјо млеко во 2013 година изнесува 14.395.000 литри. Просечниот принос на млеко на козите е 278 литри по молзна коза

Бројот на одгледувачите на кози се зголемува во резултат на побарувачката на пазарот за козјо млеко и заради неговата профитабилност. Сепак, главните проблеми со кои се соочува оваа конкурентна гранка во развој се недостатокот на примена на техничко-технолошките решенија на фармите и генерално недоволното искористување на достапните природни и други ресурси во оваа индустрија.

Пазарот за козјо млеко сè уште е слабо развиен. Цената на козјото млеко е половина од цената на овчото млеко (т.е. скоро еднаква со цената на кравјото млеко), па поради тоа, многу од фармерите на овци го мешаат козјото со овчото млеко.

Поради релативно високите цени на преработките од козјо млеко, сè повеќе фармери се опремуваат со објекти за преработка на ниво на фарма со цел производство на специјални видови на козјо (или мешано) сирење.

Производството на козјо месо, кое во најголем дел е јарешко, нема некое поголемо економско значење.

2.4. Свињарство

Согласно податоците на ДЗС регистрирани се 167.492 грла свињи, што претставува намалување за околу 6% или 9.428 грла во споредба со 2012 година.

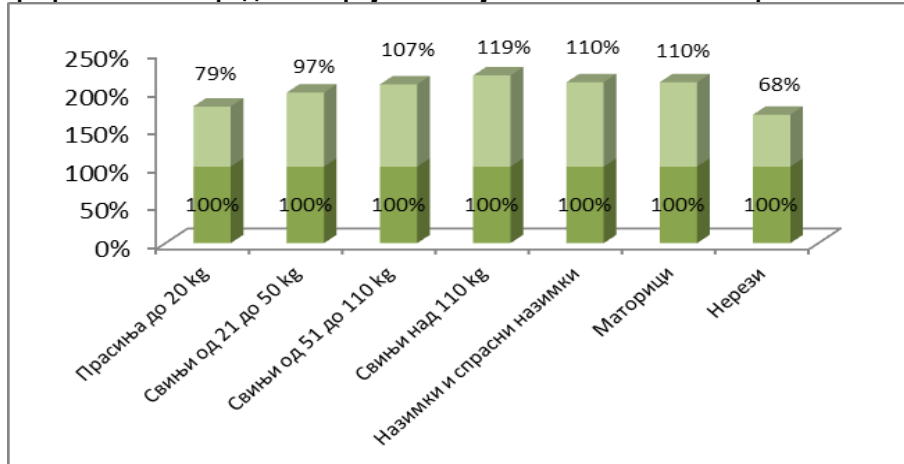
Табела 39. Бројна состојба на свињи, 2013 година

Категорија	2013 година
Прасиња до 20 kg	51.981
Свињи од 21 до 50 kg	39.095
Свињи од 51 до 110 kg	44.478
Свињи над 110 kg	5.214
Назимки и спрасни назимки	5.731
Маторици	20.223
Нерези	770
Вкупно свињи	167.492

Извор: ДЗС, 2014

По однос на расовиот состав застапени се ландрасите (белгиски, дански, шведски и германски) како и голем јоркшир и дурок.

Графикон 34. Споредба на бројна состојба на свињи по категории 2013/2012

Извор: ДЗС, 2014

Доколку се разгледува состојбата со бројот на свињи по категории се гледа дека намалувањето на бројната состојба на свињи е како резултат на намалениот број на прасиња до 20 кг. за 14.110 или 27%, свињите од 21-50 кг за 3% и бројот на нерези за 47%. Зголемен број на свињи се бележи кај свињи во категорија од 51-110 кг (гоеници) кои се наменети за производство на свинско месо во количина од 3.100 броја или 7% во споредба со 2012 г. Зголемен број на свињи се бележи и во категорија на свињи над 110 кг. за 19%, и маторици за 10%. Кај категоријата на нерези се бележи намалување за 47% во споредба со 2012 година.

Процентот е дека околу 90% од домашните потреби за сурово свинско месо се покриват од домашно производство. Недостатокот на свинско месо на домашниот пазар и месо преработувачката индустрија се покрива со увоз на свежо, разладено или замрзнато свинско месо (во 2013 увезени се 8.948 тони што претставува намалување за 24% во однос на 2012 кога биле увезени 11.114 тони свинско месо).

2.5. Живинарство

Вкупниот број живина во 2013 година изнесува 2.201.550, од кој на носилки отпаѓа 1.241.060 грла или 56%. Бројот на живина во 2013 година е зголемен за 425.253 броја или 24% во споредба со 2012 година. Околу 60% од живината е застапена кај индивидуалниот сектор и следствено 40% кај земјоделските претпријатија и задруги.

Табела 40. Број на живина и производство на јајца, 2013 година

Показател	Вкупно	Индивидуални земјоделски стопанства	Земјоделски претпријатија и задруги
Број на живина			
Живина од сите видови	2.201.550	1.314.824	886.726
Кокошки носилки	1.241.060	906.793	334.267
Производство на јајца			
Производство на јајца (во илјада парчиња)	215.536	120.892	94.644
Просек по кокошка (во парчиња)	174	133	283

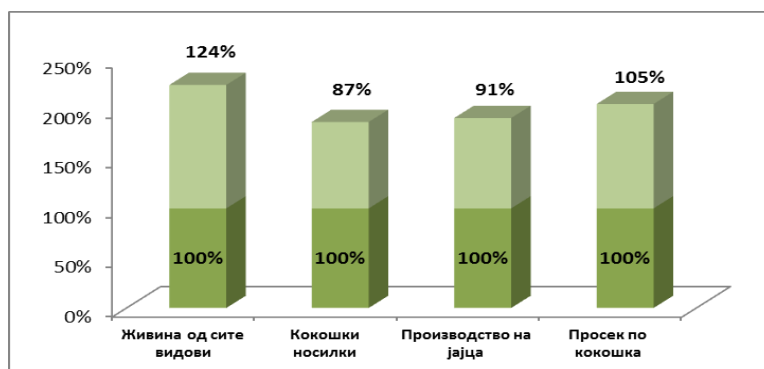
Извор: ДЗС, 2014

Производството на јајца е примарна активност на македонската живинарска индустрија. Околу 40% од вкупниот број на носилки отпаѓа на големите фарми кои во просек имаат 80-100 илјади носилки и просечно производство од 283 јајца/носилка. Останатиот број, отпаѓа на индивидуалните земјоделски стопанства со просечно производство од 133 јајца/носилка.

Производството на пилешко месо се базира главно од колење на кокошки-бројлери. Бројлерското производство во РМ е во почетен стадиум каде се прават обиди за заживување на овој вид на

живинарско производство. Незначителното бројлерско производство повлекува одлевање на големи девизни средства за увоз на разладено свежо и замрзнато пилешко месо.

Графикон 35. Споредба на живинарско производство 2012/2013

Извор: ДЗС, 2014

Согласно податоците на ДЗС вкупниот број на живина во 2013 година е зголемен за 24% или 425.523 броја, додека бројот на носилки е намален за 15% или 188.572 броја, што доведе и до намалување на бројот на произведени јајца за 21.993 броја или 10% во споредба со 2012 година. Карактеристичен е зголемениот просечен број на произведени јајца по носилка за околу 5% во споредба со 2012 г.

Последниве години тренд во живинарската индустрија претставува одгледување на ноеви, дејност која се уште е во зародиш.

2.6. Пчеларство

Пчеларството во Република Македонија претставува важна гранка во прв ред поради големото биолошко значење на медоносните пчели при опрашување на ентомофилните растенија (пред сè овошните култури), но секако и поради производството на пчелни производи (мед, восок, полен, прополис, матичен млеч и пчелин отров). Најзастапен подвид медоносна пчела е *apis mellifera macedonica* (16%) пред *apis mellifera ligustica* (13%), потоа *apis mellifera carnica* (10%), *apis mellifera mellifera* (5%) и *apis mellifera caucasica* (5%), додека преостанатиот процент (51%) припаѓа на популацијата на нови генетски форми (вкрстоски) кои не соодветствуваат со расните стандарди.

Табела 41. Број на пчелни семејства и производство на мед, 2013 година

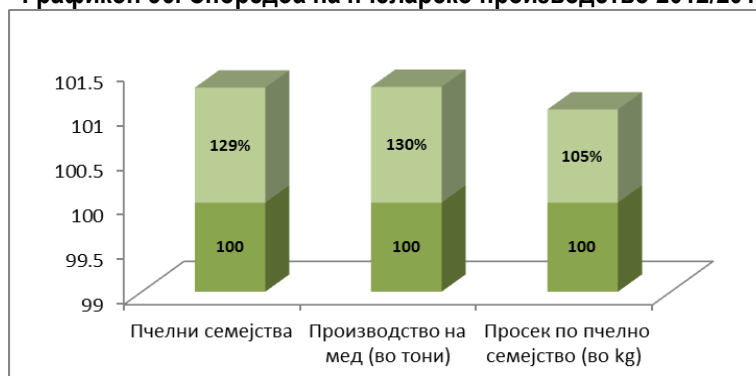
Показател	Вкупно	Индивидуални земјоделски стопанства	Земјоделски претпријатија и задруги
Пчелни семејства	68.294	68.102	192
Производство на мед (во тони)	784	782	2
Просек по пчелно семејство (во kg)	11.5	11	8

Извор: ДЗС, 2014

Бројот на пчелни семејства во 2013 година изнесува 68.294, што претставува зголемување за 15.397 семејства или за околу 29% во споредба со 2012. Најголемиот дел од производството (речиси 100%) се одвива во индивидуалниот сектор, каде што се остварува во просек 11,5 кг. мед по пчелно семејство. Годишното производство на мед во 2013 година изнесува 784 тони, што претставува зголемување за 181 тон или 30% во споредба со 2012 година, што се должи на зголемениот број на пчелни семејства. Просечниот принос на мед по пчелно семејство незначително зголемен за 5% во споредба со 2012 година.

Графикон 36. Споредба на пчеларско производство 2012/2013

Извор: ДЗС, 2014

Просечното годишно производство по пчелно семејство е ниско во споредба со производството од други држави, а се должи на апитехничките, одгледувачко-еколошките и на генетските фактори. Скоро целокупното производство на мед се конзумира на домашниот пазар.

2.7. Одгледување на полжави

Одгледувањето на полжави, како облик на диверзификација на земјоделското производство во руралните средини, претставува добра основа на генерирање на дополнителни приходи на семејните земјоделски стопанства, пред се поради тоа што овој тип на земјоделско производство може да се организира на ограничена (мала) земјоделска површина, мали се инвестициски вложувања, побарувачката од година во година се зголемува особено на странските пазари, загарантирана откупна цена преку договори која се движи некаде околу 2,5 евра/kg.

Во Македонија се произведува некаде околу 40 тони на полжави од страна на 25 одгледувачи кои се организирани во Здружението на одгледувачи на полжави.

3. Политика на квалитет и органско земјоделство

3.1. Политика за квалитет

Во однос на политиката за квалитет на земјоделските производи, Законот за квалитет на земјоделските производи („Службен весник на Република Македонија“ бр.140/10), ги уредува пазарите на земјоделските производи, стандардите за квалитет, класификацијата, означувањето на квалитетот и информативниот систем за жита и ориз, храна за животни, свежо овошје и зеленчук, јајца и месо од живина, говедско, свинско, овчо и козјо месо, млеко и млечни производи, производи од пчели, заштита на земјоделски и прехранбени производи со географски назив и ознака за гарантиран традиционален специјалитет. Во „Службен весник на Република Македонија“ бр 55/2012, беше објавен Закон за изменување и дополнување на законот за квалитетот на земјоделските производи.

Во рамките на МЗШВ, функционира Сектор за маркетинг и квалитет на земјоделските производи, со две одделенија и тоа: Одделение за стандарди и квалитет на земјоделски производи и Одделение за маркетинг на земјоделски производи.

Секторот за маркетинг и квалитет на земјоделските производи во соработка со други сектори активно работеше на изработка на подзаконските акти од Законот за квалитетот на земјоделските производи, и во текот на оваа година беа донесени 19 подзаконските акти од кои 9 правилници го регулираат процесот на регистрација и заштита на земјоделските и прехранбените производи со ознака на потекло, географска ознака и ознака за гарантиран традиционален специјалитет, 2 правилници кои го регулираат пазарот на жита и ориз, говедско месо (3 правилници), свинско месо (2 правилници) и овчо и козјо месо (3 правилници). Со изработка на подзаконските акти во делот на заштита на земјоделските и прехранбените производи со географски назив или гарантиран традиционален специјалитет, од правна гледна точка се обезбедија услови за регистрирање на ваквите производи.

Добар дел од извозот на Република Македонија се заснова на извоз на земјоделски производи и затоа настојувањата се истите да имаат што повисок квалитет за да можат да бидат конкурентни на како на домашниот така и на странскиот пазар.

Затоа во насока на зголемување на вредноста на одредени земјоделски производи, како преку заштита на нивниот квалитет од аспект на нивното потекло со ознака за потекло и географска ознака, така и од аспект на заштита на нивните традиционални карактеристики со ознака за гарантиран традиционален специјалитет, како изминативе, така и оваа година предвидена е финансиска поддршка која изнесува 16.000.000,00 денари.

3.2 Органско производство

Во април 2013 година започна реализацијата на Твининг проектот „Органско земјоделско производство и заштита на квалитетот на земјоделските производи“ чија главна цел е придонес кон развојот на земјоделскиот сектор преку институционална надградба на административните капацитети за имплементација на политиките во земјоделство и руралниот развој. Помеѓу другите активности предвидени во овој проект, а со цел усогласување со ЕУ Регулативите за органското производство, во тек се измените и дополнувањата на националниот закон за органско производство.

Националниот план за органско производство за периодот 2013 - 2020 година е донесен и ќе претставува интегрален дел на Националната стратегија за земјоделство и рурален развој 2014 – 2020 година. Овој документ е основа за понатамошен развој на органското производство во Република Македонија во кој се одредени насоките, активностите и мерките, односно политиките кои ќе ги спроведува МЗШВ за периодот 2013 - 2020 за идниот развој на органското производство во Македонија. Трендот на опаѓање на производните капацитети под органско производство, кој започна во 2012 година, продолжи и во 2013 година. Сертифицирани се вкупно 3.168 ха обработливо земјиште, а бројот на оператори изнесува 400.

Табела 42. Преглед ана органското производство во периодот 2012-2013 година

Растително органско производство						
Култура	2012 година			2013 година		
вид/култура	во преод / ха	органско / ха	вкупно/ ха	во преод / ха	органско / ха	вкупно / ха
житни	1.345,12	899,24	2.244,36	770,16	787,81	1.557,97
фуражни	435,87	552,13	988	315,52	375,74	691,26
индустриски	17,34	15,19	32,53	33,15	1,44	34,59
маслодајни	86,33	73,42	159,75	40,17	33,27	73,44
овошни	424,12	78,78	502,9	239,45	82,1	321,55
лозови	80,27	46,5	126,77	10,68	31,24	41,92
градинарски	111,52	46,16	157,68	49,8	71,57	121,37
угар	282,04	113,93	395,97	124,74	179,52	304,26
сточарско органско производство						
вид животно	во преод	органско	вкупно/ бр.	во преод	органско	вкупно/ бр.
говеда	712	1.981	2.693	1.213	1.523	2.736
овци	28.160	45.551	73.711	27.254	37.047	64.301
кози	412	2.605	3.017	248	2.698	2.946

Извор: МЗШВ 2014

Финансирањето на органското производство во 2013 година се реализира преку Програмата за финансиска поддршка во земјоделството и Програмата за финансиска поддршка на руралниот развој, а висината на финансиската поддршка изнесува 67 милиони денари. Како и досега, мерките од оваа Програма предвидуваат зголемена финансиската поддршка од 30% за органското производство во однос на редовното производство и дополнителна поддршка за преработка и трговија на органски производи, како и покривање на 50% од трошоците за сертификација на органското производство.

Системот на контрола и сертификација на органското производство во Република Македонија, го спроведуваат двете овластени сертификациски тела „Процерт“ и „Балкан Биосерт“ кои се акредитирани од страна на Институтот за акредитација на РМ (ИАРМ) врз основа на оценување на воспоставеноста и имплементацијата на системот за квалитет согласно барањата на стандардот EN 45011. Надзорот врз целиот систем на органско производство го врши Државниот инспекторат за земјоделство и Агенцијата за храна и ветеринарство.

4. Рибарство

Вкупното производство на риби во Република Македонија се однесува на уловот од стопанскиот риболов на риболовните води и аквакултурното производство.

Рибите од риболовните води за вршење стопански и организирање рекреативен риболов (освен од водите за кои постојат посебни акти за забрана) се даваат на користење за вршење стопански риболов и организирање рекреативен риболов, по пат на концесија за период од 6 години согласно одредбите од Законот за рибарство и аквакултура („Службен весник на Република Македонија“ број 07/08, 67/10, 47/11, 53/11, 95/12, 164/13 и 116/14).

Производството на поважните видови риби од регистрираните субјекти во аквакултурата и за улов од стопанскиот риболов според евиденциите на министерството за 2011, 2012 година и за 2013 година изнесува:

Табела 43. Споредбен преглед на производството на риби за период 2011-2013 година

Вид на риба	2011	2012	2013
	Вкупно/кг.	Вкупно/кг.	Вкупно/кг.
Пастрмка	836.766	828.872	781.883
Крап	454.793	417.072	347634
Сом	14.100	5.942	9.187
Јагула	-	2.931	3.885
Други	25.800	55.900	106.696
Вкупно	1.321.459	1.310.717	1.249.285

Извор: МЗШВ 2014

Податоците прикажани во табелата се базираат на евиденцијата за производство на риби која се води во Одделението за рибарство (Сектор земјоделство) врз основа на доставени податоци од рибничките капацитети кои се запишани во регистарот на одгледувачи на риби заклучно со декември 2013 година (вкупно 80) и евиденцијата за улов на риба доставена од концесионерите на рибите за вршење стопански риболов. Во аквакултурното производство, најзначајно е производството на пастрмка и крап. Порај овие видови, во рибничките капацитети се произведуваат и сом, амур и толстолобик.

Покрај аквакултурното производство во 2013 година, се проценува дека со вршење рекреативниот риболов на годишно ниво се изловуваат околу 130 до 150 тони од сите видови риби.

Покрај евиденцијата на одгледувачите на риби и нивното производство за целите на следење на производството и прометот на порибителниот материјал во Одделението за рибарство и аквакултура се води регистар на репроцентри за производство на порибителен материјал наменет за порибување на риболовните води во кој до 2012 година беа запишани 3 субјекти. Во 2013 година дополнително е запишан уште еден субјект и сега во Регистарот на репроцентри се води евиденција за 4 репроцентри. Во 2013 година евидентирани е еден нов субјект за седум производство на порибителен материјал наменет за порибување на рибници, односно вкупно се евидентирани 35 субјекти.

Според статистичките податоци, просечно домаќинство во Република Македонија конзумира околу 21 кг риба и рибни производи (што резултира во околу 5-6 кг годишна потрошувачка по глава жител). Трговската размена со групата на риби и производи од риби ја отсликува зависноста на Република Македонија од морска риба и рибни производи имајќи во предвид дека земјата нема излез на море. Учеството на увозот на овие производи во вкупниот увоз на земјоделско-прехранбени и рибни производи од ЕУ-28 во 2012 година беше 1,5%.

Увозот на риби и производи од риби во периодот 2012-2013 година во земјите членки на ЕУ е како следи:

Табела 44. Најзначајни увезени риби и рибни производи во Република Македонија од ЕУ-28

		МК Увоз од ЕУ-28					
		2012			2013		
Тариф. ознака	Наименување	Колич. во тони	Вред. во 1000€	Учест. од вредност	Колич. во тони	Вред. во 1000€	Учест. од вредност
1604	Приготвени или конзервирани риби; кавијар	623,9	2.288,1	43,3%	629,7	2.297,3	52,8%
1605	Черупкари, мекотелци и други видови безрбетници, приготвени или конзервирани	155,7	941,0	17,8%	71,8	476,5	10,9%
0303	Риба, замрзната	709,2	907,0	17,2%	371,0	412,2	9,5%
0302	Риби, свежи или разладени	172,6	802,1	15,2%	138,9	729,6	16,8%
0307	Мекотелци со черупка или без черупка, свежи, разладени, замрзнати, сушени, солени	145,2	160,5	3,0%	310,3	266,2	6,1%
0306	Черупкари со черупка или без черупка, свежи, разладени, замрзнати, сушени, солени	9,2	82,3	1,6%	9,2	72,5	1,7%
Вкупно Увоз на Риби и рибни производи		1.840,0	5.284,0	100%	1.554,3	4.347,4	100%

Извор на податоци: ДЗС, 2014

Извозот на риби и производи од риби во вкупниот извоз на земјоделско-прехранбени и рибни производи во ЕУ-28 учествува со 1,6% (исклучиво заради извозот на полжави свежи или конзервирани – тарифен број 0307 60 90 и 1605 58 00 00).

Извозот на риби, производи и преработки од риба во периодот 2012-2013 година во земјите членки на ЕУ е како следи:

Табела 45. Најзначајни извезени риби и рибни производи од Република Македонија во ЕУ-28

		МК Извоз во ЕУ-28					
		2012			2013		
Тариф. ознака	Наименување	Кол. во тони	Вред. во 1000€	Учест. од вредност	Кол. во тони	Вред. во 1000€	Учест. од вредност
16 05580000	Полжави други освен морски полжави, преработени или конзервирани	1.154,1	5.711,0	97,2%	846,7	3.934,2	97,9%
07 60	Полжави, други освен морски полжави	236,6	167,5	2,8%	91,6	85,5	2,1%
Вкупно Извоз на риби и рибни производи		1.390,6	5.878,5	100%	938,2	4.019,7	100%

Извор на податоци: ДЗС, 2014

5. Земјоделски пазари и трговија со земјоделско-прехранбени производи

5.1 Трговија со вино

Македонија е нето извозник на вино, кое претставува стратешки производ за земјата. Во однос на вкупната вредноста на извозот на земјоделско-прехранбени производи, виното е на второ место веднаш после тутунот.

Во 2012 година, вкупниот извоз на вино достигна 1.154.425 хл (односно за 19 % повеќе од 2011 во однос на количината и за 25% повеќе во однос на вредноста). Односот помеѓу наливното и виното во шишиња од вкупниот извоз во 2012 година се подобри (85%/15%) споредено со вредностите од претходните години). Увозот на вино во Македонија останува незначителен.

Во 2013 година, вкупниот извоз на вино достигна 889.048 hl во вредност од 50,6 милиони Евра, при што во 2013 година постигната е највисока цена по единица производ во последните 10 години за вкупниот извоз на вино (наливно и шишиња) од 56,89 € /хл. Исто така постигнат е најповолен однос на учество на наливно и вино во шишиња во вкупниот извоз (81%/19%).

Во 2013 година е забележително значително зголемување на извозот на вино во шишиња во земјите членки на ЕУ, како по количина (+45%), така и по остварена вредност (+67%) во споредба со 2012 година, а истовремено просечната цена за извоз на вино во ЕУ е зголемена за 10 € /хл во споредба со минатата година. Поради ова, во 2013 година со извезени 81% од количините вино извезени во минатата година, остварен е зголемен девизен прилив за 1% споредено со 2012 година на ниво на земјите членки на ЕУ.

Извозот во ЕУ во 2013 година учествува со 64% од количината и 54% од вредноста на вкупниот извоз, при што истиот зафаќа 68% од вкупниот извоз на наливно вино и 44% од вкупниот извоз на вино во шишиња.

Табела 46. Извоз и увоз на наливно вино (количина и вредност за период (2007 – 2013)

ИЗВОЗ И УВОЗ (НАЛИВНО ВИНО)								
Година	ВКУПНО ИЗВОЗ		ИЗВОЗ ВО ЕУ		ВКУПНО УВОЗ		УВОЗ ОД ЕУ	
	Количина (хл)	Вредност ('000 €)	Количина (хл)	Вредност ('000 €)	Количина (хл)	Вредност ('000 €)	Количина (хл)	Вредност ('000 €)
2007	831,423	31,328	484,547	15,947	1,730	90	257	15
2008	597,995	25,179	390,648	13,711	15,221	551	2	0,7
2009	606,746	26,550	409,124	15,315	9,325	354	11	2,8
2010	599,240	23,915	308,806	10,572	473	26	26	6,2
2011	839,731	29,338	489,654	15,712	445	18	444	18
2012	987.206	38.376	651.729	23.814	2,102	91	1,007	40
2013	715.911	32.678	490.212	21.845	2.545	152	2.545	152

Извор: ДЗС, 2014

Табела 47. Извоз и увоз на вино во шишиња (количина и вредност за период (2007 – 2013)

ИЗВОЗ И УВОЗ (ВИНО ВО ШИШИЊА)								
Година	ВКУПНО ИЗВОЗ		ИЗВОЗ ВО ЕУ		ВКУПНО УВОЗ		УВОЗ ОД ЕУ	
	Количина (хл)	Вредност ('000 €)	Количина (хл)	Вредност ('000 €)	Количина (хл)	Вредност ('000 €)	Количина (хл)	Вредност ('000 €)
2007	95,410	12,240	8,904	1,072	1,242	224	470	90
2008	105,378	13,992	9,000	1,205	1,331	377	631	281
2009	80,939	11,803	5,991	941	1,194	248	669	166
2010	100,927	13,434	14,931	1,520	1,639	400	907	288,6
2011	128,271	14,733	26,048	1,720	715	292	589	232
2012	167.754	16.879	52.759	3.391	807	258	670	232
2013	173.137	17.899	76.746	5.664	1.181	340	506	229

Извор: ДЗС, 2014

Анализата на трговијата со вино, посочува неколку земји како главни дестинации за извоз на Македонското вино и тоа: Германија, Чешката Република, Словенија и Хрватска (од Земјите членки на ЕУ) и Србија, Црна Гора и Босна и Херцеговина (поранешна Југославија) и Кина, Канада и Јапонија како други пазари.

Царински квоти за вино

Последното проширување на ЕУ со двете нови земји членки, од 1ви Јануари 2007 година, доведе до зголемување на безцаринската квота за извоз на Македонското вино во ЕУ на 399.000 хл (од кои во 2013 година 314.000 хл отпаѓаат на наливно вино, а 85.000 хл на вино во шишиња). Од друга страна, заради истите причина Македонија ја зголеми безцаринската квота за увоз на вино со потекло од ЕУ на 12.000 хл, која понатаму на годишно ниво се зголемува за 300 хл, односно во 2013 година достигна 13.800 хл.

Табела 48. Преглед на извозот на вино во 2013 година

Година	Тарифна ознака	Наименување	Квота (хл)	Извезена количина (хл)	Вредност на извоз (€)	Искористеност на квотата
2013	Ex 2204 10	Квалитетно пенливо вино	85.000	76.746	5.664.027	90,29%
	Ex 2204 21	Вино од свежо грозје				
	Ex 2204 29	Вино од свежи грозје	314.000	490.212	21.844.865	156,11%

Извор: ДЗС, 2014

Врз основа на податоците добиени од Државниот завод за статистика за 2013 година, безцаринската квотата за извоз на наливно вино беше искористена со 156%, а квотата за извоз на вино во шишиња беше искористена со 90%.

5.2. Трговска размена на примарни земјоделски производи, преработени земјоделски производи и за рибни производи

Процесот на трговска интеграција на Република Македонија започна по нејзиното осамостојување. Процесот на трговска интеграција на Република Македонија може да се подели на регионална, глобална и Европска интеграција. Процесот на регионална интеграција е означен со низата Договори за слободна трговија (ДСТ) со земјите од регионот. Глобалната интеграција ја значи влезот на Република Македонија во Светската трговска организација во 2003 година, додека процесот за Европската интеграција е дефиниран со Спогодбата за стабилизација и асоцијација.

Еден од принципите на системот на СТО е земјите да ги намалат трговските бариери и да дозволат трговијата да се одвива послободно. Република Македонија при преговорите во СТО се согласи на значителна либерализација кај најголем дел од производите, додека за земјоделските производи царинската заштита е задржана на задоволително ниво, поради значењето на земјоделскиот сектор. Како најчести форми за постигнување на понатамошна трговска либерализација се: формирање на преференцијални трговски договори, слободни трговски зони, царински униии и заеднички пазар (common market на пр. ЕУ).

Главни цели на регионалните договори за слободна трговија се стимулирање на растот на домашната економија, преку :

- подобар пристап на пазарот на националните извозни производи во други земји;
- привлекување и зголемување на странските директни инвестиции како и модерна технологија како придружен елемент на инвестициите
- зголемување на продуктивноста на производството и конкуренцијата како на домашниот, така и на странскиот пазар.

Договорот за Слободна трговија со Европската Унија е најзначаен преференцијален договор, поради обемот на трговската размена меѓу Република Македонија и ЕУ. Врз основа на трговскиот договор повеќето бариери за влез на македонските земјоделски производи беа отстранети, освен за вино, „baby beef“ - говедско месо, шеќерот и риби и рибни производи, за кои се договорени царински квоти или

постепена либерализација. Од друга страна Република Македонија, за влез на земјоделско-прехранбените производи со потекло од ЕУ :

- ги укина царинските стапки за производите кои се дефинирани како нечувствителни,
- за високо чувствителните производи договорена е примена на максимална царинска заштита, а за дел од нив се договорени бесцарински квоти.

Членот 35 на Спогодбата за стабилизација и асоцијација (ССА) пропишува дека во случај кога трета земја која пристапува кон Европската унија "консултации ќе се одржат за да се обезбеди дека се води сметка за заедничките интереси на Заедницата и Република Македонија во овој договор".

На 1-ви јули 2013 година Хрватска стана дел од Европската унија.

Консултациите предвидени во член 35 од ССА започна во декември 2012 година. Беа организирани три рунди на консултации меѓу декември 2012 и април 2013 година.

Врз основа на договореното, Протоколот кон ССА, со размена на писма, беше парафиран од двете страни во октомври 2013 година. Протоколот со Одлука на Владата на Република Македонија беше објавен во „Службен весник на Република Македонија“ бр.185/2013 и од македонска страна влезе во негова примена.

Како дел од трговските интеграции поврзани со процесот на пристапување на Република Македонија кон ЕУ, е и членството во Централно европскиот договор за слободна трговија – ЦЕФТА, како средство за регионална соработка и доказ за политичката и организациона зрелост на земјите претенденти за влез во ЕУ.

ЦЕФТА Договорот беше ратификуван на 19-ти декември 2006 година во Букурешт Романија.

5.2.1 Вкупна трговија и трговија со земјоделско-прехранбени и рибни производи

Во 2013 година, вкупната трговска размена (индустриски + земјоделско-прехранбени производи) (извоз + увоз) е на исто ниво во споредба со претходната година. Вкупниот извоз (индустриски + земјоделско-прехранбени производи) во 2013 година во споредба со 2012 година, беше зголемен за 3,1%, вкупниот увоз (индустриски + земјоделско-прехранбени производи) во 2013 година во споредба со 2012 бележи зголемување од 1,8%. Извозот на земјоделско-прехранбените производи во 2013 година во споредба со 2012 бележи зголемување за 5,2% (од €478,9 милиони на €504,0 милиони), а увозот на земјоделско-прехранбени производи во 2013 година во споредба со 2012, е намален за 3,6% (од €679,4 милиони на €654,5 милиони).

Учеството на извозот на земјоделско-прехранбени и рибни производи во вкупниот извоз на Република Македонија во 2012 година бележи зголемување во однос на учеството во 2011 година (кога изнесуваше 14,7%), и изнесува 15,4%, додека учеството на увозот земјоделско-прехранбени и рибни производи исто така бележи зголемување во вкупниот увоз на Република Македонија, и изнесува 13,4%.

Учеството на извозот на земјоделско-прехранбени и рибни производи во вкупниот извоз на Република Македонија во 2013 година бележи минимално зголемување во однос на учеството во 2012 година (кога изнесуваше 15,4%), и изнесува 15,7%, додека учеството на увозот земјоделско-прехранбени и рибни производи бележи минимално намалување во вкупниот увоз на Република Македонија и изнесува 13,2%.

Трговскиот дефицит во 2012 година бележи пораст за 31,9% и изнесува €200,4 милиони, додека во 2013 година трговскиот дефицит бележи намалување од 24,9% и изнесува €150,5 милиони.

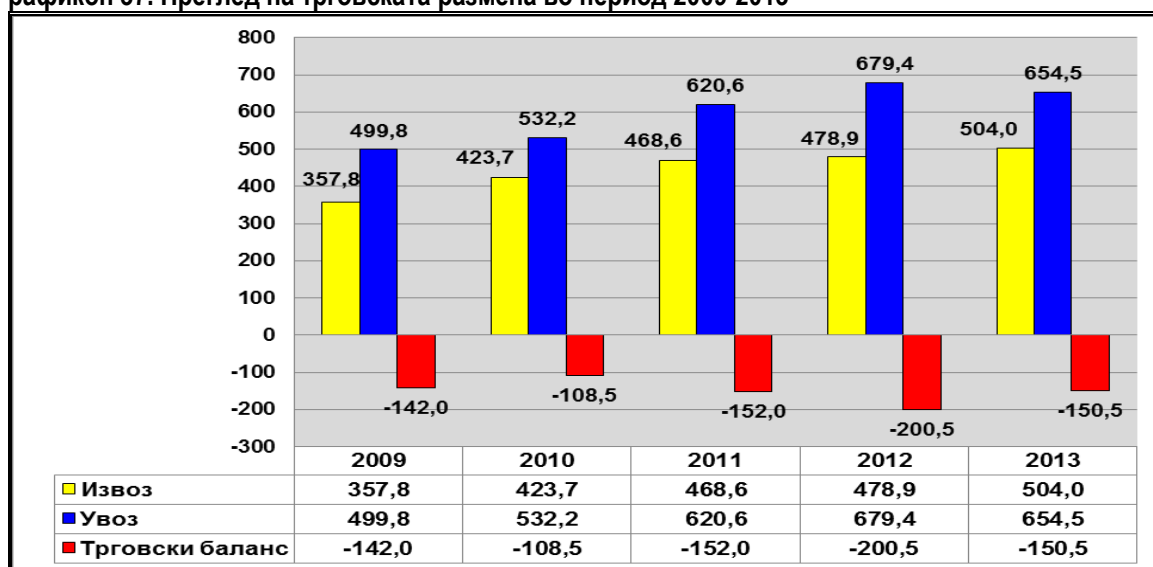
Табела 49. Вкупна трговска размена и трговска размена со земјоделско-прехранбени и рибни производи за периодот 2008-2013 (во милиони €)

		Вкупна трговија (индустриски + земјоделски производи)	Трговија со земјоделско- прехранбени и рибни производи	Учество на земјоделско- прехранбени и рибни производи во вкупната трговија
2008	Извоз	2.689,20	378,5	14,10%
	Увоз	4.643,40	534,4	11,50%

	Баланс	-1.954,20	-156	8,00%
2009	Извоз	1.925,20	357,8	18,60%
	Увоз	3.615,80	499,8	13,80%
	Баланс	-1.690,60	-142	8,40%
2010	Извоз	2.497,50	423,7	16,90%
	Увоз	4.119,10	532,2	12,90%
	Баланс	-1.621,60	-108,6	6,70%
2011	Извоз	3.197,70	468,6	14,70%
	Увоз	5.038,50	620,6	12,30%
	Баланс	-1.840,80	-152	8,30%
2012	Извоз	3.113,52	478,93	15,38%
	Увоз	5.061,76	679,36	13,42%
	Баланс	-1.948,25	-200,43	10,28%
2013	Извоз	3.211,80	504,0	15,69%
	Увоз	4.968,40	654,5	13,17%
	Баланс	-1.756,60	-150,5	8,57%

Извор на податоци: ДЗС 2014

Графикон 37. Преглед на трговската размена во период 2009-2013

Развој на македонската трговска размена со земјоделско-прехранбени и рибни производи за периодот 2009-2013 (во милиони €)

5.2.2 Најзначајни партнери на Република Македонија во трговијата со земјоделско-прехранбени и рибни производи во 2013 година

Со влегувањето на Република Хрватска, како еден од најзначајните партнери на Република Македонија во трговијата со земјоделско-прехранбени производи, во Европската унија, дефинитивно најзначајниот партнер на Република Македонија во трговијата со земјоделско-прехранбени и рибни производи во 2013 година е Европската унија 28.

Во понатамошниот текст во податоците за трговската размена со Европската унија, за сите години, се вквалкуирани и податоците за Република Хрватска и покрај тоа што Хрватска до 30 јуни 2013 година беше членка на ЦЕФТА.

Вкупна вредност на трговската размена со ЕУ-28 со земјоделско-прехранбени производи во 2013 година (извоз+увоз) изнесува €579,4 милиони. Учеството на извозот на земјоделско-прехранбени и рибни производи во ЕУ-28 во вкупниот извоз на овие производи во 2013 година изнесува 49,8%, додека учеството на увозот од ЕУ-28 во вкупниот увоз на земјоделско-прехранбени и рибни производи во 2013 година изнесува 50,1%.

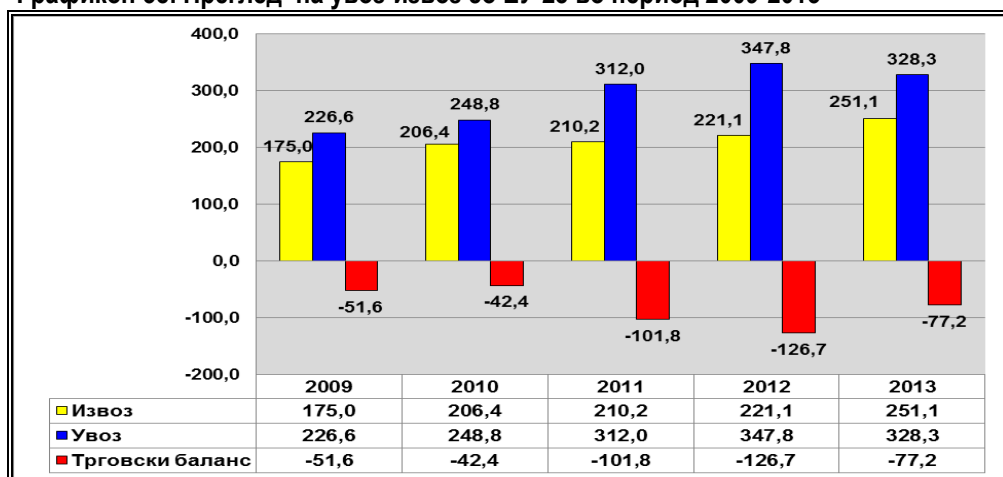
Втор најзначаен партнер на Република Македонија во трговијата со земјоделско-прехранбени и рибни производи, во 2013 година, се земјите членки на ЦЕФТА 2006 (без Хрватска), со вкупна вредност на трговската размена (извоз+увоз) од €345,8 милиони. Учеството на извозот на земјоделско-прехранбени и рибни производи во земјите членки на ЦЕФТА 2006 во вкупниот извоз на овие производи во 2013 година изнесува 36,5%, додека учеството на увозот од земјите членки на ЦЕФТА 2006 во вкупниот увоз на земјоделско-прехранбени и рибни производи во 2013 година изнесува 24,7%. Најзначаен трговски партнер од земјите членки на ЦЕФТА 2006 е Србија со учество од 16,4% во вкупниот извоз на земјоделско-прехранбени и рибни производи и учество од 20% во вкупниот увоз на овие производи. Следи Босна и Херцеговина (со учество од 5,6% во вкупниот извоз и учество од 3,5% од вкупниот увоз) а во однос на извозот Косово треба да се смета за значаен партнер со учество од 8,7% од вкупниот извоз, додека останатите земји членки на ЦЕФТА 2006 (Црна Гора, Молдова и Албанија) се со помало учество во трговската размена.

Исто така, треба да се спомене и Турција која е земја кандидат за влез во ЕУ, со која Република Македонија има склучено Договор за слободна трговија и значаен трговски партнер на Република Македонија со учество од 1,3% во вкупниот извоз на земјоделско-прехранбени и рибни производи и учество од 3,2% во вкупниот увоз на овие производи. Најзначаен не Европски партнер во однос на извозот на земјоделско-прехранбени производи е САД, со учество од 5,5% од вкупниот извоз (заради големиот извоз на тутун). Во однос на увозот како најзначаен не европски партнер е Бразил со учество од 6,7% од вкупниот увоз, ова од причина што во 2013 година од Бразил се увезени големи количини на шеќер, живинско месо и кафе.

5.2.3 Трговија со земјоделско-прехранбени и рибни производи меѓу Република Македонија и ЕУ-28 во 2013 година

Трговската размена на Република Македонија со ЕУ-28 (вклучително и Хрватска) има просечно учество од околу 48% во вкупната трговска размена со земјоделско-прехранбени и рибни производи за периодот од 2009 до 2012 година. Во 2013 година ова учество изнесува 50%, односно учеството на извозот на земјоделско-прехранбени производи во ЕУ-28 во вкупниот извоз изнесуваше 49,8%, додека учеството на ЕУ-28 во вкупниот увоз на земјоделско-прехранбени производи изнесуваше 50,2%.

Графикон 38. Преглед на увоз-извоз со ЕУ-28 во период 2009-2013

Преглед на податоците за извоз, увоз и трговски биланс со ЕУ-28 за периодот 2009-2013 (во милиони €)

Во периодот од 2009 до 2012 година, трговската размена со земјоделско-прехранбени производи меѓу Република Македонија и ЕУ-28 варираше, како во однос на извозот, така и во однос на увозот. Во 2013 година Македонскиот извоз на земјоделско-прехранбени производи во ЕУ-28 бележи пораст за 13,5% (од €221,1 милиони во 2012, на €251,1 милиони во 2013), додека увозот на овие производи бележи

намалување од 5,6% (од €347,8 милиони во 2012, на €328,3 милиони во 2013). Како резултат на ова, во 2013 година во споредба со 2012 година, има драстично намалување на трговскиот дефицит од 39,1% (од €126,7 милиони во 2012 на €77,2 милиони во 2013).

Најзначајна ЕУ дестинација за извоз на Македонските земјоделско-прехранбени и рибни производи во 2013 година беше Германија со учество од 15,4% од вкупниот извоз во ЕУ-28, со следните производи: вино, тутун, зеленчук полуприготвен, конзервиран зеленчук, и некои други производи. Следна е Хрватска (со учество од 15,3% од вкупниот извоз во ЕУ-28) со виното, бисквити и вафли, конзервиран зеленчук, тутун, како најзначајни извезени производи. Потоа следи Грција (со учество од 14,8% од вкупниот извоз во ЕУ-28) со тутунот, приготвени или конзервирани полжави, јагнешко месо и различни видови на свеж зеленчук, како најзначајни извезени производи. Потоа следи Белгија (со учество од 13,2% од вкупниот извоз во ЕУ-28), со тутунот како најзначаен извозен производ. Следна е соседна Бугарија (со учество од 10,3% од вкупниот извоз во ЕУ-28) со тутунот, јаболка, свежи пиперки, како најзначајни извезени производи. Следна е Италија со учество од 7,1% од вкупниот извоз во ЕУ-28 и најзначајни извезени производи се: јагнешко месо, печурки полуприготвени или конзервирани, сушен зеленчук, зеленчук полуприготвен и конзервиран зеленчук. Потоа е Словенија со учество од 4,2% од вкупниот извоз во ЕУ-28, Романија со учество од 3%, Холандија со 2,6% и тн.

Во однос на увозот во 2013 година, Германија, Бугарија, и Грција се јавуваат како најзначајни трговски партнери од ЕУ-28, со учество од 14,2%, 12,9% и 10,2% од вкупниот увоз од ЕУ-28. Најзначајни производи увезени од Германија се месо од живина, свинско месо свежо, разладено или замрзнато, прехранбени производи на дуго место неспомнати или опфатени, говедско месо свежо или разладено, чоколади, разни видови на сирење, екстракти од слад и друго. Назначајни увезени производи од Бугарија се: масло од сончоглед, пченица, бисквити и вафли и некои други производи; од Грција најмногу се увезува: месо од живина, конзервиран зеленчук (маслинки), прехранбени производи на дуго место неспомнати или опфатени, храна за исхрана на животни, и свежо јужно овошје (портокали, мандарини, грејпфрут, лимони). Следна е Хрватска со учество од 9,7% од вкупниот увоз од ЕУ-28, а најзначајни увезени производи се: месо од живина, чоколади, цигари, пченица, сирење, конзервирана риба и други производи. Следна е Полска има учество од 7,9% од вкупниот увоз од ЕУ-28, а најзначајни увезени производи се: говедско месо, свежо или разладено, прехранбени производи на дуго место неспомнати или опфатени, чоколади, месо говедско замрзнато, преработки од месо и некои други производи. Од Австрија со учество од 7,8% од вкупниот увоз од ЕУ-28 се увезени: месо говедско, свежо или разладено, месо говедско замрзнато, прехранбени производи на дуго место неспомнати или опфатени, месо свинско, минерална вода со додаток на шеќер, и други производи. Словенија е со учество од 6,7%, а најзначајни увезени производи се: месо од живина, преработки од месо, колбаси и слични производи од месо, различни видови сирења и други производи. Следи Италија со учество од 6,2%, Шпанија со учество од 5,3%, Холандија со учество од по 4,6% од вкупниот увоз од ЕУ-28 и тн.

5.2.4 Анализа на трговијата со ЕУ-28 по производи

Трговската размена со групата на риби и рибни производи ја отсликува зависноста на Република Македонија од морска риба и рибни производи имајќи во предвид дека земјата нема излез на море. Учесството на увозот на овие производи во вкупниот увоз на земјоделско-прехранбени и рибни производи од ЕУ-28 во 2013 година беше 1,3%, додека нивниот извоз во вкупниот извоз на земјоделско-прехранбени и рибни производи во ЕУ-28 учествува со 1,6% (исклучиво заради извозот на полжави свежи или конзервирани – тарифен број 0307 60 90 и 1605 58 00 00).

Слично на ова, групата на други земјоделски производи, чиј тарифни линии се после Глава 24 од Царинската тарифа, имаат незначително учество во вкупната трговска размена со земјоделско-прехранбени и рибни производи со ЕУ-28, со учество од околу 0,4% од вкупниот увоз и учество од 1,1% од вкупниот извоз во 2013 година.

Согласно на ова, најголемиот дел од трговската размена во 2013 година меѓу Република Македонија и ЕУ-28, односно учество од 98,6% во вкупниот увоз и учество од 98,4% од вкупниот извоз, отпаѓаат на земјоделско-прехранбените производи со тарифни линии меѓу Глава 1 и 24 од Царинската тарифа. Најголемиот дел од ова отпаѓа на трговијата со примарни земјоделски производи (со учество од 83,2% од вкупниот извоз и учество од 67,3% од вкупниот увоз) и на преработените земјоделски производи кои учествуваат со 14,1% во вкупниот извоз и со 30,9% во вкупниот увоз на земјоделско-прехранбени и рибни производи.

5.2.5 Анализа на извозот од Република Македонија во ЕУ-28 по производи

Зголемениот извоз на земјоделско-прехранбени и рибни производи од Република Македонија во ЕУ-28 во 2013 година споредено со 2012 од 13,5% (од €221,1 милиони во 2012, на €251,1 милиони во 2013), е резултат на промената на извозт на следните производи :

1. зголемен извоз на: пред се на тутунот за 33,9% (од €66,2 милиони на €88,7 милиони); бисквити и вафли за 20,1% (од €14,9 милиони на €17,9 милиони); зелка за 45% (од €3,8 милиони на €5,9 милиони); краставици за 80% (од €1,5 милиони на €2,7 милиони); јаболка за 27,5% (од €2,9 милиони на €3,7 милиони); потоа конзервиран зеленчук, разни видови на свежо овошје и зеленчук, производи од шеќер и некои други производи.
2. од друга страна се забележува намален извоз на: вино за 8,7% (од €33,3 милиони на €30,4 милиони); грозје за 22,2% (од €2,7 милиони на €2,1 милиони); конзервирани полжави за 31,5% (од € 5,7 милиони на €3,9 милиони), потоа јагнешко месо, домати и некои други производи.

Назначајни извезени Македонски земјоделско-прехранбени производи во ЕУ-28 во 2013 година се: непреработен тутун (со учество од 35,3% од вкупниот извоз), виното (со учество од 12,1%), јагнешко месо (со учество од 4,8%), бисквити и вафли (со учество од 7,1%); и разни видови на зеленчук свеж или разладен (со учество од 3,1%).

5.2.6 Анализа на увозот во Република Македонија од ЕУ-28 по производи

Намалениот увоз во 2013 година во споредба со 2012 за 5,6% (од €347,8 милиони во 2012, на €328,3 милиони во 2013), беше како резултат на намалениот увоз пред се на пченица за 78,4% (од €15,3 милиони на €3,3 милиони); масло од сончоглед за 21,6% (од €28,7 милиони на €22,5 милиони); свинско месо свежо, разладено или замрзнато за 23,4% (од €19,2 милиони на €14,7 милиони); говедско месо свежо или разладено за 9,6% (од €22,9 милиони на €20,7 милиони); тутун за 17,2% (од €14,5 милиони на €12 милиони) и некои други производи.

Во однос на увозот во 2013 година во споредба со 2012 се забележува зголемен увоз на: живинско месо за 15,9% (од €28,9 милиони на €33,5 милиони); млеко во прав за 18,3% (од €6 милиони на €7,1 милиони); разни видови на сирења за 26,9% (од €7,8 милиони на €9,9 милиони); добиточна храна (од €3,1 милиони на €4,9 милиони); чоколади, бисквити и вафли, квасец, прехранбени производи на друго место неспоменати, цигари и некои други производи.

Најголемо учество во вкупниот увоз на земјоделско-прехранбени и рибни производи од ЕУ-28 во 2013 година имаа следните производи: месо од живина (со учество 10,2%), масло од семе од сончоглед (со учество од 6,9%), прехранбени производи на друго место неспоменати ниту опфатени (со учество од 8,1%), месо говедско свежо или разладено (со учество од 6,3%), месо свинско свежо, разладено или замрзнато (со учество од 4,5%), преработки од месо (со учество од 3%), тутун (со учество од 3,7%), чоколади и други прехранбени производи што содржат како (со учество од 4,1%), бисквити и вафли (со учество од 2,7%), и тн.

5.2.7 Земјоделски пазари и трговија со земјоделско-прехранбени производи

Табела 50. Преглед на трговијата со земјоделско-прехранбени и рибни производи по земји во 2012 и 2013 година (во милиони €)

Земја	Извоз				Увоз				Трговски баланс	
	2012		2013		2012		2013		2012	2013
	вредност	Учест.%	вредност	Учест.%	вредност	Учест.%	вредност	Учест.%		
Албанија	19,7	4,1%	17,0	3,4%	2,2	0,3%	2,5	0,4%	17,6	14,5
Босна и Херцеговина	29,2	6,1%	28,4	5,6%	22,2	3,3%	22,6	3,5%	7,0	5,8
Србија	89,1	18,6%	82,8	16,4%	138,0	20,3%	130,7	20,0%	-48,9	-47,9
Косово	40,6	8,5%	43,8	8,7%	5,1	0,8%	5,0	0,8%	35,5	38,8
Црна Гора	12,1	2,5%	11,6	2,3%	0,9	0,1%	1,1	0,2%	11,2	10,5
Молдова	0,3	0,1%	0,2	0,0%	0,0	0,0%	0,1	0,0%	0,2	0,2
ЦЕФТА - Вкупно	191,1	39,9%	183,8	36,5%	168,4	24,8%	162,0	24,7%	22,7	21,9

ЕУ-28 - Вкупно	221,1	46,2%	251,1	49,8%	347,8	51,2%	328,3	50,2%	-126,7	-77,2
Турција	6,4	1,3%	6,5	1,3%	19,6	2,9%	20,8	3,2%	-13,1	-14,3
Бразил	1,1	0,2%	1,5	0,3%	45,0	6,6%	44,1	6,7%	-43,9	-42,6
САД	25,2	5,3%	27,6	5,5%	4,7	0,7%	4,8	0,7%	20,5	22,8
Останати земји	34,0	7,1%	33,5	6,6%	93,9	13,8%	94,6	14,4%	-59,9	-61,1
Вкупно, цел свет	478,9	100%	504,0	100%	679,4	100%	654,5	100%	-200,4	-150,5

Извор: ДЗС, 2014

Табела 51. Вкупно извоз, увоз и трговски биланс на земјоделско-прехранбени производи според групи на производи од Царинската тарифа за 2013 година

ЦН	Наименување	Извоз			Увоз			Трговски биланс
		2013			2013			2013
		Количина во тони	Вредност во 1000 ЕУР €	учество %	Количина во тони	Вредност во 1000 ЕУР €	учество %	во 1000 ЕУР €
01	Живи животни	903	1.763	0,3%	625	2.171	0,3%	-408
02	Месо и други кланични производи за јадење	3.300	13.969	2,8%	63.768	108.375	16,6%	-94.406
03	Риби, черупкари, мекотелци и други водни безрбетници	290	375	0,1%	4.693	8.103	1,2%	-7.728
04	Млеко и производи од млеко, живински птичи јајца, природен мед	4.582	5.788	1,1%	28.697	38849	5,9%	-33.061
05	Производи од животинско потекло на друго место споменати	440	1.462	0,3%	1.855	3.006	0,5%	-1.545
06	Живи дрвја и други растенија, луковици, корења, сечено цвеќе	4.273	4.142	0,8%	7.589	4.511	0,7%	-369
07	Зеленчук, корења и грутки за јадење	140.266	55.470	11,0%	21.917	9.529	1,5%	45.941
08	Овошје и јатчесто овошје, кори од агруми или од дињи и лубеници	182.016	53.197	10,6%	50.924	29.572	4,5%	23.626
09	Кафе, чај, мате-чај и мирудии	1.452	2.782	0,6%	9.405	21.621	3,3%	-18.838
10	Жита	11.690	4.743	0,9%	116.213	26.007	4,0%	-21264
11	Производи на мелничката индустрија, слад, скроб, инулин, глутен од пченица	800	610	0,1%	59.189	20.765	3,2%	-20.156
12	Маслодајни семиња и плодови, индустриски или медицински растенија	6.691	3.917	0,8%	9.678	14.719	2,2%	-10.802
13	Шелак, гуми, смоли и други растителни сокови и екстракти	14	100	0,0%	133	1.420	0,2%	-1.320
14	Растителни материјали за плетарство	51	46	0,0%	462	62	0,0%	-16
15	Маснотии и масла од животинско или растително потекло и производи од нивно разлагање	8.033	7.467	1,5%	58.551	56.536	8,6%	-49.069
16	Преработки од месо, риби, черупкари или мекотелци	7.978	18.134	3,6%	9.541	29.474	4,5%	-11.340
17	Шеќер и производи од шеќер	4.143	7.987	1,6%	100.502	42.154	6,4%	-34.167
18	Какао и производи од какао	3.836	8.236	1,6%	10.504	31.713	4,8%	-23.477
19	Производи врз база на жита, брашно, скроб или млеко, слатки производи	25.726	46.118	9,1%	21.726	36.377	5,6%	9.740
20	Производи од зеленчук, од овошје, од јатчесто овошје	31.373	36.755	7,3%	16.614	23.773	3,6%	12.981

21	Разни производи за исхрана	10.869	16.818	3,3%	20.086	55.287	8,4%	-38.469
22	Пијалаци, алкохоли и оцет	119.440	66.576	13,2%	55.476	30.956	4,7%	35.622
23	Приготвена храна за животни	7.652	1.182	0,2%	64.483	24.653	3,8%	-23.471
24	Тутун и производи за замена за тутун	29.100	137.337	27,2%	6.946	28.767	4,4%	108.570
Други земјоделски производи над 24 Глава од Царинска тарифа		4.070	9.065	1,8%	3.338	6.144	0,9%	2.921
Вкупно извоз и увоз на земјоделско-прехранбени производи со ЦЕЛ СВЕТ		608.987	504.040	100%	742.916	654.543	100%	-150.503

Извор: ДЗС 2014

VII. БЕЗБЕДНОСТ НА ХРАНА

Општи цели на политиката за безбедност на храна во Република Македонија се да обезбеди заштита на здравјето на луѓето и заштита на потрошувачите преку имплементација на стандардите на Европската унија.

Системот за контрола на безбедност на храната во Република Македонија е одговорност поделена меѓу Министерството за земјоделство, шумарство и водостопанство (МЗШВ) и Министерството за здравство (МЗ) на следниов начин:

- Агенција за храна и ветеринарство (АХВ)
- Фитосанитарна управа (ФУ),
- Управа за семе и саден материјал (УССМ), и
- Државен инспекторат за земјоделство (ДИЗ) во рамките на МЗШВ.

Главен напредок и реформа во системот на безбедност на храната беше постигнат со донесувањето на Законот за безбедност на храната („Службен весник на РМ“ бр.157/2010 од 08.12.2010). Агенцијата за храна и ветеринарство на Република Македонија започна со работа на 1-ви Јануари 2011 година како самостоен орган на Владата на РМ надлежна за креирање и спроведување на политиката за безбедност на храната, храната за животни и прашања од областа на ветеринарството.

Формирањето на Агенција за храна и ветеринарство како независен орган на Владата на Република Македонија се покажа како најприфатлив организациски модел на системот за безбедност на храна во Република Македонија според критериумите и високите стандарди на Европската Унија.

Агенцијата за храна и ветеринарство ги обединува контролните системи во единствен /интегриран/ систем за контрола на храната во Република Македонија класифицирани во 11 области и тоа :

- контролен систем за здравствена заштита на животните (Control sistem for animal health);
- контролен систем за храна од животинско потекло (Control system for food of animal origin);
- контролен систем за увоз на храна од животинско потекло (Control system for imports of food of animal origin);
- контролен систем за храна за животни и исхрана на животните (Control system for feedingstuff and animal nutrition);
- контролен систем за ТСЕ и нус производи од животинско потекло (Control system for tse and animal byproducts);
- контролен систем за ветеринарно-медицински препарати и резидуи (Control system for veterinary medicines and residues);
- контролен систем за генерална безбедност на храната (Control system for general food hygiene);
- контролен систем за увоз на храна од растително потекло (Control system for imports of food of plant origin);
- контролен систем за пестициди (Control system for pesticides) и
- контролен систем за благосостојба на животните (Control system for animal welfare).

Детални податоци за актуелната состојба како и други дополнителни информации поврзани со работењето односно надлежностите на Агенцијата за храна и ветеринарство се достапни на web страната на Агенцијата (www.fva.gov.mk).

1. Ветеринарна политика

Законот за ветеринарно здравство ја уредува здравствената заштита на животните и делови на јавното ветеринарно здравство од аспект на здравствена заштита на животните. Согласно законот, Агенцијата за храна и ветеринарство има обврска да обезбеди здравствена заштита на животните преку спроведување на мерките на здравствена заштита како и спроведување на годишните и повеќегодишните програми за здравствена заштита на животните.

Согласно со последните измени и дополнувања на Законот за ветеринарно здравство („Службен весник на РМ“ 123/12) воспоставен е систем кој овозможува поголема флексибилност, ефикасност, зголемена конкуренција помеѓу ветеринарните друштва, поголема покриеност на теренот без периоди на прекин и поквалитетна услуга кон одгледувачите на животни и соодветно спроведување на Законот за идентификација и регистрација на животните, Годишната наредба за здравствена заштита на животните, како и други мерки за превенција и сузбивање на заразни болести кои ќе бидат наредени од страна на Агенцијата.

Во месец март Агенцијата објави јавен повик за вршење на активности од јавен интерес од областа на здравствената заштита на животни, односно активности од областа на ветеринарното јавно здравство.

Јавниот повик беше објавен за сите епизоотиолошки единици односно општини во Република Македонија. Право на учество имаа сите правни лица кои се регистрирани за вршење на ветеринарно здравствена дејност како ветеринарна амбуланта, клиника односно станица или болница и ветеринарни служби на одгледувалиште.

По спроведениот јавен повик Агенцијата има склучено договор со 113 ветеринарни друштва и 10 ветеринарни служби на одгледувалишта за вршење на услуги од јавен интерес од областа на здравствената заштита на животни. Агенцијата и понатаму во континуитет продолжува да склучува договори со ново регистрирани ветеринарни друштва по претходно поднесено барање за вршење на услуги од јавен интерес од областа на здравствената заштита на животни.

Во тек на месец мај 2013 година, воспоставен е ветеринарно информациониот систем ВИС кој е оперативен и функционален. Ветеринарно информативниот систем ги покрива надлежностите од областа на здравствената заштита и благосостојба на животните, идентификација и регистрација на животните како и јавното ветеринарно здравство. Во текот на месец април и мај 2013 година беа реализирани обуки за користење на Ветеринарно информациониот систем (ВИС) со претставниците на ветеринарните друштва и официјалните ветеринари како активни учесници во системот. После добиениот пристап ветеринарните друштва и официјалните ветеринари ги внесуваат податоците за секоја извршена активност во ВИС системот, а испраќањето на примероци (крв или друг материјал) до националната референтна лабораторија - Факултет за Ветеринарна Медицина Скопје се врши со нови формулари и етикети со баркодови.

Во втората половина од 2013 година, фокусот беше ставен на одржување на ВИС системот и давање континуирана поддршка на претставниците на ветеринарните друштва со цел успешна имплементација на системот. Тестирање и надградба на други (модули) бази на податоци во поглед на здравствена заштита на животните (контрола и искоренување на одредени болести кај животните) и развој на извештаи преку системот.

1.1 Здравствена заштита на животните

Во 2013 година изготвен е и Предлог Закон за измена на Закон за заштита и благосостојба на животните во кој се направени одредени измени и дополнувања во однос на Закон за заштита и благосостојба на животните кој е на сила. Во текстот на законот се транспонирани релевантните ЕУ акти од областа на заштитата и благосостојбата на фармските животни, експерименталните животни, зоолошките градини, заштита на животните при превоз и заштита и благосостојба на животните при колење и убивање. Во моментот, законот е во процедура за усвојување. Во законот покрај релевантната ЕУ легислатива се регулира и делот за заштита и благосостојба на домашните миленици, нерегистрираните кучиња и кучиња скитници како и држењето на опасните кучиња.

Изготвен е и нацрт правилник за изменување и дополнување на Правилник за условите и начините за заштита на фармските животни во кој ќе бидат инкорпорирани и одредбите за заштита и благосостојба на пилињата кои се држат за производство на месо-бројлери. Правилникот ќе влезе во постапка на усвојување по влегувањето во сила на Законот за заштита и благосостојба на животните.

1.1.1 Бруцелоза и Туберкулоза кај говедата

Согласно Програми за сузбивање и искоренување на бруцелоза и туберкулоза кај говедата (“Службен весник на РМ” 22/07) во месец октомври 2013 година започнаа да се спроведуваат редовните годишни дијагностички испитувања за бруцелоза и туберкулоза кај говедата, додека ре-тестирањата на сите позитивни стада кај говеда континуирано се извршуваа во текот на годината.

Резултатите од спроведените дијагностички испитувања по години се дадени во табела 52 и 53.

Табела 52. Бруцелоза кај говедата - број на тествани и позитивни животни и стада период 2010- 2013 година

Година	Тествани животни	Позитивни животни	% од позитивни животни	Позитивни стада	Број на заклани животни
2010	168.682	663	0,39%	78	665
2011	147.615	225	0,15%	66	229
2012	144.619	416	0,29%	64	357
2013	144.629	344	0,24%	46	321

Табела 53. Туберкулоза кај говедата - број на тествани и позитивни животни и стада период 2010- 2013 година

Година	Број на пријавени сомнителни одгледувалишта	Тествани животни	Позитивни животни	% од позитивните животни	Позитивни стада	Број на заклани животни
2010	687	178.838	393	0,22%	230	382
2011	546	172.087	207	0,11%	110	189
2012	213	167.506	240	0,14%	119	164
2013	182	166.832	118*	/	69	116

*Број на позитивни животни е од 01.10.2013 до 05.04.2014 година

Постапката за утврдување на позитивни животни на Туберкулозата кај говедата започна во месец октомври 2013 година и продолжи да се спроведува и во текот на 2014 година.

Во периодот 01.10.2013- 05.04.2014 година вкупно испитани говедата на Туберкулоза се 166.832, во пријавени 182 сомнителни одгледувалишта на туберкулоза. Со оглед на ова од добиените резултатите за Туберкулоза кај говедата почнувајќи од 30.12.2013 до 05.04.2014 година вкупно позитивни говеда се 116.

1.1.2 Бруцелоза кај овци и кози

Согласно Програмата за сузбивање и искоренување на бруцелозата кај овци и кози (“Службен весник на РМ” 46/2010) се спроведува имплементација на нова стратегија. Територијата на државата се подели на одреден број реони, т.е. епидемиолошки единици каде во зависност од статусот на болеста односно од присутноста на болеста на ниво на стада се имплементираат мерки на масовна вакцинација, вакцинација на подмладокот или тестирање и колење на возрасните животни.

Резултатите од имплементацијата на спроведените мерки согласно програмата се прикажани во табела 54.

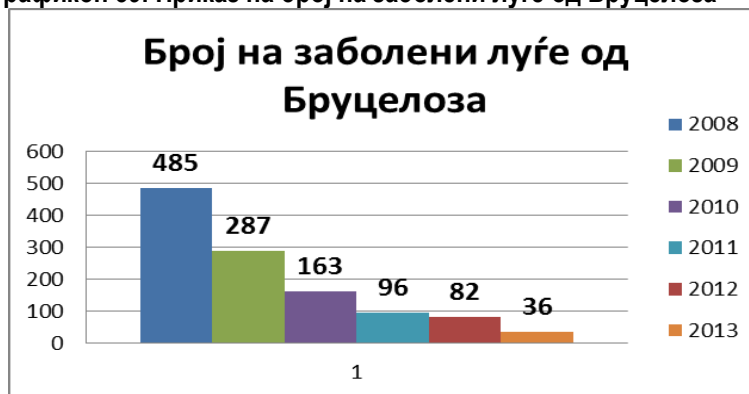
Табела 54. Споредбен приказ на резултати од контрола на болеста Бруцелоза кај овци и кози период 2008 до 2013 година

Година	Тестирани стада	Позитивни стада	% од позитивни стада	Тестирани овци/кози	позитивни овци/кози	% позитивни овци/кози
2008	5.820	636	10,93%	626.748	16.052	2,56%
2009	6.522	712	10,92%	653.863	11.256	1,72%
2010	5.312	171	3,22%	422.752	2.865	0,68%
2011	4.545	80	1,76	362.662	1.312	0,36%
2012	3.889	16	0,41%	296.561	112	0,04%
2013	7.453	42	0,56%	346.947	338	0,10%

Табела 55: Број на заболени луѓе од Бруцелоза

Година	Број на заболени луѓе од Бруцелоза
2008	485
2009	287
2010	163
2011	96
2012	82
2013	36

Графикон 39. Приказ на број на заболени луѓе од Бруцелоза

1.1.3 Беснило

Во текот на 2013 година Агенцијата продолжи со спроведување на активности за зајакнување на контролата на беснило.

Орална вакцинација на лисиците против беснило

Оралната вакцинација на лисиците кои претставуваат резервоар и вектор за ширење на вирусот на беснило е единствен успешен начин на искоренување на беснилото кај дивите животни, а со тоа и за спречување на пренесувањето на болеста кај домашните животни и човекот. На овој начин, болеста е успешно искоренета во сите земји на западна и средна Европа каде што таа била присутна (Франција, Германија, Австрија, итн.). Европската Комисија покрај Македонија, во рамките на инструментот за претпристапна помош, финансиски поддржува слични проекти во шест други држави (Косово, Србија,

Босна и Херцеговина, Црна Гора, Хрватска и Албанија) од балканскиот регион за имплементација на програмата за орална вакцинација на лисиците против беснило.

Програмата се состои од кампањи за орална вакцинација на лисиците против беснило кои се спроведуваат двапати годишно, во пролет и есен, во траење од најмалку пет години односно се додека за време од две последователни години не се потврди ниту еден случај на беснило, имајќи ја истовремено предвид епидемиолошката состојба во соседните земји.

Република Македонија започна со имплементација на програмата во мај 2011 година кога се реализираше првата кампања за орална вакцинација на лисиците против беснило.

Досега реализирани се пет кампањи:

- Пролет 2011 година, во периодот: 19.05 - 09.06.2011 година;
- Есен 2011 година, во периодот: 11 - 31.10.2011 година;
- Есен 2012 година, во периодот: 19.10 - 03.11.2012 година;
- Пролет 2013 година, во периодот: 04-28.04.2013 година и
- Есен 2013 година, во периодот: 28.09-22.11.2013 година.

Во 2013 година се реализираа две вакцинални кампањи, пролетна и есенска (четврта и петта по ред). Во вакциналните кампањи употребени се вакциналните мамки Fuchsoral (SAD B19). Пред испораката мамките се тестирани за вирусен титар од страна на Paul Ehrlich Institute (Германија). Во текот на двете вакцинални кампањи беа доставени и дистрибуирани 1.000.000 мамки, по 500.000 во секоја кампања. Во текот на целиот процес се вршеше мониторинг на ладниот ланец (транспорт-складирање-достава до авионот). За имплементација на кампањата беа употребени три авиони од типот Cessna, а дистрибуција се вршеше од три спортски аеродроми во Скопје, Битола и Штип. Во текот на оралната вакцинација, авионите летаа во паралелни линии на 500-600 m оддалеченост помеѓу нив со следење на линијата на летање со вграден GPS систем. Мамките се испуштаа со употреба на SURVIS, автоматски систем, со предвидено исфрлување за да се постигне густина од 21 мамка/km². Секоја фрлена мамка се регистрираше со употреба на GPS системот, а податоците беа пренесувани на дневна основа од пилотите до Агенција. Дистрибуција на вакцинални мамки се изврши на целата територија на Република Македонија на надморска височина до 2.000 метри со исклучок на градовите, погусто населените места и водните површини кои се предвидува дека зафаќаат површина од околу 25.000 км².

Кампањите во 2013 година беа на задоволително ниво. Просечната густина на дистрибуирани мамки беше 20,53 мамки/km² со стандардна девијација (СД) од 9.41 мамки/km² што укажува на тоа дека има задоволителна точност и хомогеност на густината на исфрлените мамки.

Мониторинг на оралната вакцинација на лисиците против беснило

По секоја реализирана кампања се спроведува пост вакцинален мониторинг заради контрола на успешноста на оралната вакцинација. Мониторингот се спроведува со испитување на одреден број соодветни примероци од застрелани лисици од вакцинираното подрачје. За таа цел, Агенцијата склучи договори со ловните друштва-концесионери на ловиштата во Република Македонија за застрелување на одреден број лисици (4 лисици на 100км² годишно или 2 лисици на 100км² по секоја кампања) и земање примероци за лабораториско испитување.

За одредување на стапката на конзумацијата на вакцинални мамки се врши детекција на тетрациклин во забите од застреланите лисици, додека за одредување на стапката на имунизација се врши детекција на присуство на антитела во крвта од застреланите лисици.

Резултатите од мониторингот потврдуваат дека кампањите се успешно реализирани но мора да се нагласи дека бројот на испитани примероци е помал од потребниот особено во летниот период заради неповолното влијание на надворешните услови.

Со цел да се добие соодветен број на примероци кој реално ќе ја прикаже состојбата отсега мониторингот на оралната вакцинација ќе се врши во периодот почнувајќи од 3 недели по завршувањето на дистрибуцијата на вакцинални мамки и ќе трае се до почетокот на следната вакцинална кампања наместо три месеци каква што беше досегашната практика.

Табела 56. Резултати од мониторингот на беснило

	Вкупно испитани	Позитивни	Негативни	%

Тетрациклин (прва кампања)	77	29	48	38%
Тетрациклин (втора кампања)	104	96	8	92%
Тетрациклин (трета кампања)	266	249	17	94%
Тетрацилин (четврта кампања)	83	52	31*	63%
Антитела (прва кампања)	45	4	41	9%
Антитела (втора кампања)	25	14	11	56%
Антитела (четврта кампања)*	22	6	16	27%

*Негативните мостри потекнуваат од лисици помлади од 6 месеци

*Во трета кампања не се доставени мостри за испитување на антитела.

Резултатите од мониторингот на пролетната, четврта кампања укажуваат дека процентот на лисици кои консумирале мамки и стекнале имунитет против беснило е понизок во споредба со претходните кампањи. Но мора да се нагласи дека во летниот период во кој се спроведуваше мониторингот најголем број од застреланите лисици беа на старост од околу 6 месеци, родени во пролет истата година што значи дека во периодот на дистрибуција на вакцинални мамки (април) се уште не биле способни да ги консумираат.

Зајакнување на надзорот на беснило

Обврската за задолжително пријавување на беснило е пропишана во Законот за ветеринарно здравство, Правилникот за начинот и постапката за пријавување на беснило кај домашни и диви животни и мерки кои треба да се превземаат за сузбивање и искоренување на беснилото, и во Годишната наредба за здравствена заштита на животните. Сите сомнителни домашни и диви животни (животни кои покажуваат знаци на беснило, пронајдени угинати и прегазени од возило) како и сите застрелани лисици, волци и други диви животни треба да се пријават за лабораториско испитување за утврдување на присуство на вирусот на беснило. Службите за комунална хигиена се задолжени да ги пријават и испратат во Националната референтна лабораторија за беснило сите домашни и диви животни пронајдени угинати и прегазени од возила на јавните површини и патиштата.

Во текот на 2013 година испитани се вкупно 668 примероци на присуство на вирусот на беснило од кои 49 беа сомнителни случаи додека останатите примероци беа испитани во рамките на спроведениот мониторинг на вакцинацијата против беснило и редовниот застрел на волк како штетен дивеч.

Недостатокот на сомнителни примероци од голем дел од општините во Република Македонија укажува на потребата за повторно преземање на мерки за зајакнување на системот за надзор, особено во западниот дел од државата.

Во текот на 2013 година не се регистрирани случаи на беснило кај домашните и дивите животни. Последниот случај на беснило е регистриран во март, 2012 година кај мачка во с. Јаргулица, Радовиш.

Во 2013 година Агенцијата по трет пат се вклучи во одбележувањето на Светскиот ден на борба против беснилото - 28 Септември. Како дел од активностите за одбележување на 28 септември официјално започна есенската кампања за орална вакцинација на лисиците против беснило од спортскиот аеродром Логоварди во Битола (настанот беше медиумски покриен), исто така во периодот од 28.09 – 05.10.2013 година, во соработка со ветеринарните друштва, се одржа недела на промоција на вакцинацијата на кучиња и мачки против беснило кога сопствениците можеа да ги вакцинираат своите миленици по намалена цена.

1.2 Систем на идентификација и регистрација на животните (ИИР)

Во 2013 година системот за идентификација и регистрација на животните е унапреден со воведување на новиот Закон за идентификација и регистрација на животните и подзаконските акти донесени врз основа на тој закон. Во март 2013 година отпочна продукција на новиот електронски систем за идентификација и регистрација на животните и се распиша јавниот повик за вршење на активности од

јавен интерес. Сите апликанти кои ги исполнија условите од јавниот повик добија јавни овластувања за внесување на податоци во системот за ИР. Вкупно сто и тринаесет ветеринарни друштва и десет ветеринарни служби на одгледувалиште, девет сточни пазари и тринаесет кланици добија активен пристап за внесување на податоци во однос на идентификацијата и регистрацијата на животните односно во однос на движењата на животните.

Дел од системот за ИР се и шест регистрирани и авторизирани добавувачи на средства за идентификација на животните кои исто така учествуваат во системот за ИР.

На овој начин се врши децентрализација на системот за ИР. Сите учесници се овластени да внесуваат податоци при што контролата на спроведување на системот останува во Агенцијата.

Во 2013 година започна воспоставување на системот за ИР на животни од видот свињи. Начинот на регистрација на одгледувалиштата е ист како и кај другите животни со тоа што кај одгледувалиштата со произведен капацитет од над 100 свињи годишно освен 9-цифрениот број на РБО се доделува и скратена верзија на РБО од една буква и 3 бројки (пр. А001). Скратениот број се користи и при обележување на животните од овие одгледувалишта. Во помалите одгледувалишта (под 100 животни годишно) се користи една ушна маркица со индивидулен број. Системот е усогласен со еквивалентните барања од легислативата на ЕУ.

Следствено на дополнувањето на законот, беа објавени следните правилници:

- Правилник за начинот и постапката за идентификација и регистрација на пчелите („Службен весник на РМ.“ бр. 4 од 09.01.2013);
- Правилник за обврските и условите кои треба да ги исполнуваат правните лица за ставање во промет на средствата за идентификација на животни во однос на просториите, опремата, како и условите и роковите за ставање во промет на средствата за идентификација („Службен весник на РМ“ бр. 18 од 01.02.2013 година);
- Правилник за овластените одгледувачи за системот за идентификација и регистрација на животните („Службен весник на РМ“ бр. 18 од 01.02.2013 година);
- Правилник за идентификација и регистрација на домашните миленици („Службен весник на РМ“ бр.18 од 01.02.2013);
- Правилник за начинот за регистрација, формата и содржината на образецот на барањето за регистрирање на одгледувалишта, формата и содржината на картата за идентификација на одгледувалиштето, начинот на пријавување и евидентирање на промените на одгледувалиштето и одгледувачот како и видовите на други животни („Службен весник на РМ“ бр. 24 од 15.02.2013 година) и
- Правилник за идентификација и регистрација на животните од видот свињи („Службен весник на РМ“ бр.63 од 24.04.2013год.);

Нови предлог верзии на Правилникот за идентификација и регистрација на говедата и овците и козите се во завршна фаза и нивно усвојување се очекува во март/април 2014 година.

Развој на нова електронска база на податоци

Развојот на новата дата база за идентификација и регистрација се вршеше паралелно со развојот на ВИС.

Како резултат на тоа, беше постигната целосна интеграција на информации поврзани со здравјето на животните и идентификацијата и регистрацијата вклучувајќи го регистарот на сите движења на животните. Соодветната апликација за пропишаните услови треба да обезбеди навремени и точни информации со неколку контролни точки, најмногу во поглед на движењата и имплементација на активностите поврзани со здравствената заштита на животните. Истовремено, беа развиени и процедури за дневно и автоматско повлекување и достапност на информациите кои ќе бидат користени од Регистарот на одгледувалишта на МЗШВ и АФПЗРР.

Новата централна дата база ги претставува регистарот на одгледувалиште за сите видови животни вклучително и модулите за регистрација на сите промени и движења на говеда, овци и кози и свињи, како и регистрација на одгледувалишта на желки, зајци, дивеч, полжави, живина и аква култура.

Контроли на лице место на одгледувалишта

Во 2013 беа извршени контроли на лице место на одгледувалишта на говеда, овци и кози. Извршените контроли водат кон заклучок дека постојат голем број на одгледувалишта кои не ги исполнуваат условите за идентификација и регистрација на животните во целост.

За прв пат се изведуваат и контроли на лице место кај овци/кози, бидејќи во старата база на податоци модулот за контрола на лице место за мали преживари не беше функционален.

Број на регистрирани одгледувалишта и број на животни по категории во Република Македонија

Податоци од базата на податоци за ИР на говеда, овци и кози, свињи и пчелни семејства се прикажани во табелите подолу.

Табела 57. Бројна состојба на говеда и одгледувалишта на говеда

Говеда			
Година	Вкупен број на одгледувалишта	Вкупен број на говеда	Вкупен број на заклани говеда
2013	29.541	213.747	6.177
2012	40.916	261.073	5.005
2011	41.682	267.911	6.492
2010	41.836	255.491	7.096

Табела 58. Бројна состојба на овци/кози и одгледувалишта на овци/кози

Овци/кози					
Година	Вкупен број на одгледувалишта	Вкупен број на овци/кози	Вкупен број на заклани овци/кози со број на одгледувалиште	Вкупен број на заклани овци /кози со индивидуален број	Вкупен број на заклани овци/кози
2013	9.427	774.761	217.289	62.470	279.759
2012	9.336	785.960	184.671	143.803	328.784
2011	10.497	809.960	236.856	23.021	259.877
2010	12.684	828.941	183.292	18.303	201.595

Табела 59. Бројна состојба на свињи и одгледувалишта на свињи

Свињи			
Година	Вкупен број на одгледувалишта	Вкупен број на заклани свињи со фармски број	Вкупен број на заклани свињи со индивидуален број
2013	3.262	46.733	8.900

Табела 60. Бројна состојба на пчелни семејства и пчеларници

	Број на одгледувалишта	Број на пчелни семејства
Од 1 до 10		1.125
Од 11 до 20	377	6.515

Од 21 до 50	1.880	70.562
Од 51 до 100	1.038	71.445
Од 101 до 150	174	20.806
Од 151 до 201	51	9.010
над 201	23	6.678
Вкупно	3.706	186.141

Од погоре изнесените податоци, може да се забележи разлика односно намалување на бројот на одгледувалишта на говедата, овци и кози, споредено со изминатите години.

Со распишување на јавниот повик за склучување на договори помеѓу ветеринарните друштва и одгледувачите на животни, настана природно прочистување на базата и елиминирање на постоечките одгледувалишта на кои не се наоѓаат животни. Одгледувачите кои во меѓувреме ги продале, заклале или од било која друга причина веќе немаат животни на своите одгледувалишта, не се јавија и не склучија договор со ветеринарните друштва, поради што се забележува и опаѓање на вкупниот број на животни во однос на изминатите години.

Планирани активности за ИР во 2014 година

Во 2014 година активностите во однос на ИР на животните ќе бидат најмногу насочени кон :

1. Засилени контроли во однос на спроведување на системот за ИР на говеда и овци и кози;
2. Имплементација на системот за идентификација и регистрација на свињи (регистрација на одгледувалишта и движењата на свињите од нивните одгледувалишта);
3. Развој на електронска база за домашни миленици;
4. Имплементација на систем за ИР на домашни миленици;

Крајната корист од целосното и ефикасно спроведување на системот за ИР на животните се огледа во :

- Заштита на здравјето на животните и луѓето;
- Безбедност на храната (следливост преку концептот од одгледувалиште до трпеза);
- Стекнување на доверба кај потрошувачите;
- Конкурентност на производителите од животинско потекло на домашниот и меѓународниот пазар;
- Поддршка на сточарството и
- Контрола на здравствениот статус на домашните миленици и кучиња скитници.

1.3 Ветеринарни инспекциски служби на граничните премини на Република Македонија

Завршена е изградбата на инспекциско место за ветеринарни прегледи на граничен премин на Аеродорот "Александар Велики"- Скопје. Активноста е финансирана од концесионерот на Аеродромот "Александар Велики", турската компанија TAB. На овој начин дополнително се зајакнати капацитетите за вршење ветеринарни контроли посебно контролата на увозот на граничните премини, со што целата постапка за увоз на пратки производи животинско потекло, со исклучок на живи животни, е во надлежност на ветеринарната инспекција на граничен премин. Со тоа постапката за издавање на ветеринарно-санитарни дозволи за увоз од страна на Агенцијата за храна и ветеринарство повеќе не се применува.

Граничниот премин Блаце како копнен (патен) граничен премин е определен за проверка и преглед на сите категории животни, производи и нус-производи од животинско потекло. Тој е единственото ветеринарно инспекциско место на северниот граничен појас помеѓу Република Македонија и Косово.

Исто така, во употреба се три современи објекти за ветеринарна и фитосанитарна контрола на најфреквентниот граничен премин Табановце, на македонско-српската граница. Објектите се изградени во согласност со европските закони и стандарди за ветеринарна и фитосанитарна контрола.

Новите објекти се на површина од 1.819 квадратни метри, а проектирани се и изградени со средства од Европската Унија (ЕУ), во вредност од 1,3 милион евра. Изградбата започна на 22 декември 2009 година и заврши за 13 месеци. Освен тоа, за новите објекти за ветеринарна и фитосанитарна контрола на Табановце, ЕУ обезбеди и три милиони евра техничка помош за Агенцијата за храна и ветеринарство, како и дополнителни 5,1 милион евра финансиска поддршка преку ИПА Програмата во

следните две години. Владата на РМ, од Буџетот обезбеди средства за најсовремена лабораториска опрема со која инспекцискиот надзор и контрола ќе се вршат за многу пократок период преку испитување на мострите од пратките земени при преглед на самото место. На граничниот премин Табановце годишно влегуваат повеќе од седум илјади пратки од животинско потекло, двојно повеќе од неживотинско потекло, а низ него транзитираат околу илјада пратки. Според статистиката, дневно тука поминуваат по околу 80 пратки, кои Агенцијата има законска обврска да ги проверува.

1.4 Ветеринарно јавно здравство

Имајќи го предвид искуството од изминатите години при реализација на плановите, спроведувањето да се изведува според поделбата во Планот, континуирано во текот на целата година (секој месец да се реализира 1/12 од предвидувањата), опфаќајќи што е можно поголем број производители, да се врши земање на мостри при сомнеж како и земање на повеќе дополнителни мостри во случај на позитивен наод, редовна месечна достава на копија од записниците за земени мостри до Агенцијата за храна и ветеринарство, како и раководење при реализација на Националниот план за надзор и мониторинг на резидуи и недозволени супстанции според Стратегијата за земање на мостри и Правилникот за начинот на вршење на мониторинг и контрола на присуството на резидуи и контаминенти во живите животни и храната од животинско потекло, начинот на вршење на официјалните контроли и постапките за мониторинг и контрола на резидуи и недозволени супстанции и мерките кои се преземаат во случај на сомнение и на позитивен наод на присуство на резидуи и недозволени супстанции (“Службен весник на РМ” бр. 80/2011 од 14.06.2011). Националниот план за надзор и мониторинг на резидуи и недозволени супстанции е одобрен од страна на Европската Комисија со одлуката 2012/302/ЕУ објавена во службен весник на ЕУ бр. L152.

1.5 Контроли на храната од неживотинско потекло

При анализа на извештајот треба да се има предвид дека за првите два месеца од 2011 година нема доставено комплетно извештаи за извршените активности и дека активности во тој период скоро и не се извршуваа. Исто така треба да се има во предвид дека регистрирањето на објектите и операторите со храна отпочна во мај 2011 год., по донесување на Правилникот. Со едукациите и прекршочните постапки се отпочна од летото 2011 год. по извршените обуки за водење на постапките.

1.6 Усвоено Законодавство усогласено со релевантното законодавство на ЕУ

Во текот на 2011 година во надлежност на Агенцијата за храна и ветеринарство усвоени се следните прописи усогласени со релевантно законодавство на ЕУ и тоа :

- **Согласно Законот за ветеринарно здравство** („Службен весник на РМ“ бр. 113/07, 24/11 и 136/11) донесени се 4 правилници за мерки за сузбивање и искоренување на одредени заразни болести кај животните (Њукастелска болест, африканската чума кај копитари, везикуларна болест кај свињите и трансмисивни спонгиоформни енцефаалопатии-ТСЕ).
- **Согласно Законот за ветеринарно-медицински препарати** („Службен весник на РМ“ бр.42/2010, и 136/2011) донесени се 4 подзаконски акти со кои се регулираат прашања за контролата на ставање во промет на ветеринарно-медицинските препарати.
- **Согласно Закон за безбедност на храната** („Службен весник на РМ“ бр.157/2010 и 53/11) донесени се 7 подзаконски акти во однос на барања за безбедност на млечната храна за доенчиња и мали деца, барања за безбедност на храна на житна основа за доенчиња и мали деца, посебните барања за безбедност на храната за посебна нутритивна употреба, храна наменета за користење во диети со ограничена енергетска вредност со цел анмалување на телесната тежина, диететска храна за посебни медицински намени, начините на земањето мостри од храна, мониторинг и контрола на резидуи и недозволени супстанции, мониторинг и контрола на зоонози и предизвикувачи на зоонози, начинот на вршење на официјални контроли на салмонела, услови за контрола на температурата за храна и одржување на ладен ланец на храната.

- **Закон за безбедност на храна за животни** („Службен весник на РМ“ бр.145/2011 и 53/11) донесени се два подзаконски акти во однос на одобрени адитиви за храна за животни и медицинизирана храна за животни.

Со законодавството за безбедност на храната и храна за животни се постигнува интегриран пристап во контролата на целокупниот ланец храната и храната за животни преку почитување на начелото „од фарма до трпеза“ што преставува досега најдобра гаранција за безбедност на храната за човечка употреба и храната за животни. Воедно, со нив се отвораат нови можности за извоз на македонските производи опашетни со горенаведените закони пред сè на пазарот на Европската Унија.

Во производството, преработката и дистрибуцијата на храната како и во системите за контрола на храна покрај постоечката регулатива се применуваат и меѓународно признаените стандарди и препораки (Codex Alimentarius и Светска Трговска Организација-WTO).

1.7 Лаборатории

Согласно Законот за Ветеринарно здравство, лабораториите кои му припаѓаат на Факултетот за ветеринарна медицина (ФВМ) работат како национална назначена лабораторија за спроведување лабораториски анализи од службени контроли на Агенцијата за храна и ветеринарство.

Постапката на акредитација на нови дијагностички методи според МКС ISO/IEC 17025:2006 продолжува и во текот на 2011 година. До јануари 2011 акредитирани се вкупно 84 лабораториски методи. Дијагностичките методи се од различни области и тоа: биологија, микробиологија, биохемија, прехранбени производи, пијалоци, вода, храна за животни.

Официјалните документи за акредитација на методите се издаваат од страна на Институтот за акредитација и истите може да се најдат на web страна на Институтот - www.iarm.gov.mk. Континуитетот на системот за квалитет е обезбеден преку регуларна внатрешна и надворешна ревизија. Имплементацијата на стандардот МКС ISO/IEC 17025:2006 и акредитацијата на ФВМ претставува гаранција за клиентите дека резултатите за испитување се веродостојни и според последните национални и интернационални стандарди и прописи, како и доказ за обезбедување на висок квалитет на услуги за клиентите.

Со Законот за безбедност на храна („Службен весник на РМ“ бр.157/2010 и 53/11) се востановува информативна мрежа која врши брзо известување за директен или индиректен ризик по здравјето на луѓето кој потекнува од храна или храна за животни и ги пропишува правилата на доверливост на системот за брзо известување. Оваа мрежа ќе земе учество и ќе соработува со RASFF (Rapid alert system for food and feed) на Европската унија. Со воспоставување на апликативниот софтвер ќе се овозможи далеку побрз, непречен и двонасочен проток на информациите поврзани со безбедноста на храната помеѓу членовите во информативната мрежа (надлежните органи во Република Македонија, Европската Комисија и други земји кои имаат воспоставени системи еквивалентни на RASFF). Тоа значи многу поефикасна превенција на човековото здравје од небезбедна храна и воедно сведување на минимум на последиците од користење на таква храна, развивање на останатите модули како сегменти на Ветеринарниот Информациски Систем - ВИС и тоа: Идентификација и регистрација на овците и козите, Контроли на лице место, Проширување на модулот за компензација и убивање на животните заради здравствена заштита и благосостојба со централен и PDA апликативен софтвер и “TRACES-like” систем.

Откако ќе бидат развиени сите модули, секој од нив ќе работи независно од другите, но ќе биде поврзан со останатите (interface) што ќе овозможи проток на специфични и јасно дефинирани работни задачи на Агенцијата за храна и ветеринарство. Системот ќе има можност за надградба, т.е. додавање на нови сегменти/модули во случај на потреба.

2. Фитосанитарна политика

2.1 Фитосанитарна управа

Правна рамка

Владата на Република Македонија формира работна група за реформи во фитосанитарниот систем со цел координација на активности во рамките на фитосанитарниот систем. Оваа група е составена од претставници од Фитосанитарна управа, Управа за семе и саден материјал, ДИЗ и ДФЛ, како

и претставник од Канцеларијата на Претседателот на Владата на Република Македонија и претставник од Кабинетот на заменик претседателот на Владата на Република Македонија задолжен за економски прашања.

Во текот на 2013 година, претставници од Фитосанитарната управа учествуваа на состаноци во мрежата на EFSA кои се однесуваат на процесите за проценка на ризикот од областа на здравјето на растенијата. Во изминатиот период беа реализирани обуки поддржани преку TAIEX, BTSF - DG SANCO, FAO, GiZ и други, а кои имаа за цел да ги зајакнат капацитетите на фитосанитарниот систем во Република Македонија. Обуките беа во областите за признавање на производи - испитувања за нивно влијание врз животната средина и екотоксикологија, имплементација на фитосанитарните стандарди во шумарството, биосигурноста при биотехнолошките истражувања, опити и апликации, работилница за карантин на штетни организми во шумарството, работилница за Балканските земји со цел јакнење на капацитетите за ефективно учество во работата на Codex Alimentarius Commission, регионална работилница за подигнување на свеста за интегрирано управување со штетници, карантински режим за компир, производи за заштита на растенија итн.

Во 2014 година, се планира да се реализира техничка помош во рамките на TAIEX за изработка на програми, прирачници и упатства за работа на фитосанитарните инспектори со цел ефикасно функционирање на фитосанитарниот систем, воспоставување и одржување на информатички систем за здравје на растенијата (начин на поврзување на податоци со други бази на податоци и начин на прибирање на податоци), проектирање и функционирање на карантински станици за увезени растенија, технички и оперативни процедури, водење на евиденција и услови кои треба да ги исполнуваат.

Регистарот на производители, преработувачи, увозници и дистрибутери на растенија, растителни производи и други објекти и предмети, согласно Законот за здравјето на растенијата, како и Регистарот на правните субјекти кои вршат стерилизација на дрвениот материјал за пакување континуирано се ажурира.

Континуирано се ажурираат Регистарот на правни лица за пласирање на мало на производи за заштита на растенија, Регистар на правни лица за пласирање на големо на производи за заштита на растенија и Регистарот на правни лица за производство на производи за заштита на растенија.

Институционална рамка

Административните капацитети на Фитосанитарната Управа во текот на 2013 година беа зајакнати со 2 (две) вработувања преку внатрешно прераспоредување на вработени од другите сектори на Министерството. Задачите и одговорностите на вработениот кадар ќе бидат непосредно поврзани со евро - интеграцискиот процес, преку активности во насока на континуирано развивање и зајакнување на фитосанитарниот систем во Република Македонија.

Со цел имплементација на ЕУ стандардите и процедурите, како и успешна примена на националното законодавство, предвидени се обуки за постоечките и нововработените лица. Одредени обуки се продолжителни обуки на вработените односно надградба на останатите вработени, чии задачи и обврски се продолжување на започнатите активности за евроинтеграцискиот процес во рамки на Управата за семе и саден материјал.

Тековна состојба

Согласно Законот за здравјето на растенијата („Службен весник на РМ“ 29/05, 81/08/, 20/09, 57/10, 17/11, 148/11 и 69/13) во текот на 2013 година од Фитосанитарната управа беа подготвени и донесени десет (10) подзаконски акти од областа на здравјето на растенијата, од кои шест (6) се наредби преку со кои се преземаат Меѓународните стандарди во националното законодавство (ISPM 2, ISPM 11, ISPM 13, ISPM 14, ISPM 15 и ISPM 31), Наредбата за посебен надзор за утврдување на присуство на габата *Synchytrium endobioticum* (Schilb.), како и три (3) Правилника кои се однесуваат на начинот на спроведување на фитосанитарен мониторинг на здравјето на растенијата кај градинарските култури, овошни видови и винова лоза, семенски и меркантилен компир.

Во однос на ISPM 34, во тек се подготвителни активности за изградба на карантински станици со цел да се спречи можноста за внесување и ширење на штетни организми при увоз на растителни пратки во Република Македонија.

Исто така изготвен е Извештај за реализација на активностите предвидени во „Повеќегодишниот национален контролен план за надзор од областа на храната, ветеринарството и здравјето на растенијата“. Дополнително, во делот на фитосанитарната политика Планот е ревидиран со цел

усогласување на предвидените и спроведените активности, имајќи ја во предвид динамиката на нивната реализација. Законот за квалитетот и безбедност на ѓубрива, биостимулатори и подобрувачи на својствата на почвата („Службен весник на РМ“ број 27/2014) е хармонизиран со Регулативата 32003R2003 која се однесува на вештачките ѓубрива. Во текот на 2013 година врз основа на Законот за ѓубриња („Службен весник на Република Македонија“ бр. 110/07, 20/09, 17/2011, 148/11, 69/13 и 127/13) донесени се 3 подзаконски акти. Во текот на 2014 и 2015 година односно се планира донесување на подзаконските акти кои произлегуваат од Законот за квалитет и безбедност на ѓубрива, биостимулатори и подобрувачи на својствата на почвата („Службен весник на РМ“ број 27/2014) со кои целосно ќе се уреди областа согласно европското законодавство.

Во текот на 2013 година, подготвен е Предлог текст на законот за фитофармација кој е хармонизиран со регулативите 32009R1107, 32009R1185, 32005R0396, како и директивите 32009L0128 за и 32009L0127. Со оглед на сложеноста на имплементација на истиот, во моментот Фитосанитарната управа ја анализира практичната имплементацијата, фискалните импликации и институционалната поставеност во неколку европски земји со цел подобрување на предлог текстот на законот и воспоставување на соодветна кадровска структура и екипираност.

Врз основа на Законот за производи за заштита на растенијата („Службен весник на Република Македонија“ бр. 110/07, 20/09, 17/11, 53/11 и 69/13) донесени се 6 (шест) подзаконски акти.

Мониторинг програми

Во 2013 година, отпочна имплементацијата на фитосанитарниот мониторинг на здравјето кај стратешките култури во Република Македонија. Фитосанитарниот мониторинг се реализира согласно Програмата за фитосанитарната политика за 2013 година („Службен весник на Република Македонија“ бр. 4/2013 и 127/2013) и Правилниците за вршење на здравствени прегледи и земање на примероци за лабораториска анализа кај семенскиот и меркантилниот компир, овошните видови и виновата лоза, градинарското производство на отворено и во затворен простор. Фитосанитарниот мониторинг за 2014 година се реализира согласно Програмата за фитосанитарна политика за 2014 година („Службен весник на Република Македонија“ бр. 7/2014) за горенаведените култури, вклучително и тутунот.

Донесен е Правилникот за начинот на вршење на мониторинг во областа на производството, преработката складирањето, дистрибуцијата, употребата и сообразноста на ѓубрињата, како и контрола на квалитетот на ѓубрињата („Службен весник на Република Македонија“ бр. 171/2013) и Програмата за спроведување на мониторинг во областа на производството, преработката складирањето, дистрибуцијата, употребата и сообразноста на ѓубрињата, како и контрола на квалитетот на ѓубрињата за 2013 година („Службен весник на Република Македонија“ бр. 127/2013) и Програмата за 2014 година („Службен весник на Република Македонија“ бр. 7/2014), според кои се спроведува мониторинг на производство, употребата и увозот на вештачките ѓубрива.

Донесени се Програми за спроведување на мониторинг во областа на производство, преработка, складирање, дистрибуција, употреба и сообразност на производите за заштита на растенијата и резидуи од производи за заштита на растенијата во производи од примарно земјоделско производство за 2013 („Службен весник на Република Македонија“ бр. 127/2013) и 2014 година („Службен весник на Република Македонија“ бр. 8/2014). Со истите се спроведува мониторинг на активни компоненти во производите за заштита на растенијата, се утврдува сообразноста во производот за заштита на растенијата, одредува присуството и концентрациите на резидуите од производи за заштита на растенијата во примарните земјоделски производи, како и евалуација на нивното влијание врз здравјето на човекот или животните или животната средина.

Програмите ги реализираат ДИЗ, а земените примероци ги анализираат ДФЛ и други овластени лаборатории. Согласно донесените Програми за мониторинг, ДИЗ преку државните фитосанитарни инспектори започна да врши засилена инспекциска контрола.

Во текот на 2013 година, анализирани се вкупно 451 примероци од страна на Државната фитосанитарна лабораторија (ДФЛ) согласно правилниците за начинот на спроведување на здравствен преглед и начинот на земање на примероци на семенски и меркантилен компир над кој се врши фитосанитарен мониторинг, градинарски култури на отворено и во затворен простор и овошни видови и виновата лоза над кои се врши фитосанитарен мониторинг.

Согласно Програмата за мониторинг на производи за заштита на растенијата за 2013 година земени се вкупно 180 примероци од производи кои содржат активни материји azoxystrobin, acetamiprid, metalaxyl, propineb, captan, chlorpyrifos, difenoconazole, folpet и mancozeb. Исто така, согласно оваа

програма за прв пат се земаа мостри од примарно земјоделско производство кај јаболка, грозје и домати како најупотребувани македонски производи (земени се вкупно 120 мостри).

2.2 Управа за семе и саден материјал

Осврт на постигнати и очекувани резултати во тековната 2013 година

За реализација на планираните активности на Управата за семе и саден материјал донесена е Програма за семе и саден материјал за 2013 година во износ од 4.000.000,00 денари и објавена во „Службен весник на РМ“ бр.04/2013. Направени се измени на Законот за семенски и саден материјал за земјоделски растенија и објавен во („Службен весник на Република Македонија“ бр.69/13 и 187/13).

Управата за семе и саден материјал во 2013 ги спроведе планираните активности согласно Законот за семенски и саден материјал за земјоделски растенија и ги реализира следниве активности:

- издадени се 106 решенија на снабдувачи за запишување во Регистарот на снабдувачи на семенски материјал;
- издадени се 89 решенија на снабдувачи за запишување во Регистарот на снабдувачи на саден материјал;
- издадени се 2 решенија за одбивање во упис на снабдувачи во Регистарот на семенски и саден материјал;

Комисијата за национална сортна листа на земјоделски растенија на одржаната седница во 2013 година, разгледа 34 сорти од земјоделски растенија споредувани со 12 стандарди, од кои 33 сорти се признати, 1 сорта е одбиена, и изготвени се триесет и три решенија за запишување на сорти во национална сортна листа на Република Македонија и едно решение за одбивање на запишување на сорти во национална сортна листа на Република Македонија кои се објавени во „Службен весник на Република Македонија“ бр.145/13.

Пријавени се 26 сорти од земјоделски растенија во 2013 година за испитување, истите се поставени на опитни полиња за испитување и по добивање на податоците ќе се пристапи кон нивно признавање и запишување во Национална сортна листа во 2014 година.

Управата за производната 2013 година, издаде:

- 512 Сертификати за конечно сертифицирано семе и 196.282 етикети за произведено семе во Република Македонија и
- 636 Сертификати за конечно сертифициран саден материјал и материјал за размножување од овошни растенија и 211.991 етикети за саден материјал наменети за производство на овошје и материјал за вегетативно размножување на винова лоза.

Во производната 2012/2013 година од снабдувачите за производство на семенски материјал во Управата се пријавени површини за вршење на стручна контрола за следниве култури: пченица 3.053 ха, јачмен 778 ха, тритикале 87 ха, сточен грашок 67 ха, луцерка 25 ха, маслодајна репа 24 ха, соја 6 ха, еспарзета 4 ха, сончоглед 3 ха, овес 3 ха, диња 3 ха, лубеница 1 ха, - краставица 0,42 ха, - тутун 12 ха и афион 1,31 ха.

Во производната 2013 година од снабдувачите за производство на саден материјал за вршење на стручна контрола се пријавени следниве култури:

Винова лоза :

- калем гранки 5 ха + 68.000 броја,
- сертифицирани ожилени калеси 1.000.000 броја,
- сертифицирани лозови калеси 290.000 броја,
- ожилени лозови калеси 465.000 броја и
- резници уматичувани 300.000 броја.

Овошни растенија :

- овошни садници 511.380 броја,

- вегетативни подлоги 194.662 броја,
- матични растенија за изданоци 285.627 броја,
- матични растенија за калем гранки 78.046,
- матични растенија за семе 15.865 броја,
- матични растенија за резници 5.940 броја,
- овошни семеници 193.900 броја + 76 кг и
- избојци 56.650 броја.

3. Државна фитосанитарна лабораторија (ДФЛ)

Државната фитосанитарна лабораторија (ДФЛ) во состав на Министерството за земјоделство, шумарство и водостопанство (МЗШВ) со статус на биро извршува специјализирани лабораториски тестови на растенија, растителни производи и други објекти и предмети во лабораторија, со цел дијагностицирање и детерминирање на штетни организми, биолошки организми, биолошки тестирања, испитување на физичко-хемиските својства на производите за заштита на растенијата, анализа на активната материја и анализа на семенски и саден материјал.

На 15.03.2013 година ДФЛ се здоби со Сертификат за акредитирана лабораторија согласно МКС ISO/IEC 17025:2006 од страна на Институтот за акредитација на Република Македонија (ИАРМ). Во лабораторијата за вирусологија се акредитираа 2 методи за идентификација на растителни вируси: DAS-ELISA метод за докажување на *Pepino mosaic virus* (PePMV) и DAS-ELISA метод за докажување на *Potato virus Y* (PVY).

Извршена е техничка проверка на поглавје 5 од стандардот ISO/IEC 17025 и направен увид во формуларот за внес на резултатите од спроведените меѓулабораториски споредбени тестови за методите за испитување квалитет на семенски и саден материјал од земјоделски растенија за кои е започната акредитација. Поднесена е Пријава за проширување на опсегот на акредитација во ДФЛ.

Во соработка со Државен инспекторат за земјоделство (ДИЗ) во одделението за дијагностика ДФЛ спроведе фитосанитарен мониторинг над семенски и меркантилен компир, примероци од овошни растенија и винова лоза, градинарски растенија и мал број шумски растенија, вкупно 191 примерок (септември-декември 2013), согласно меѓународните EPPO протоколи за идентификација и дијагностика на карантинските и економски штетни организми. Во одделението за хемиски испитувања каде се вршат испитувања на физичко-хемиските својства на производите за заштита на растенијата (ПЗР) и анализа на активната материја анализирани се 40 ПЗР, а во одделението за семе и саден материјал спроведени се испитувања на квалитетните својства (ртност, влага, чистота, апсолутна маса) на семенскиот материјал кај 58 примероци.

- Во Одделението за дијагностика, лабораторија за ентомологија анализирани се вкупно 8 примероци за детекција на *Tuta absoluta* (11 со негативен наод и 1 со позитивен)
- Во Одделението за дијагностика, лабораторија за бактериологија анализирани се вкупно 81 примероци за 6 организми, од кои 31 примерок од компир за *Ralstonia solanacearum*, 31 примерок од компир за *Clavibacter michiganensis* subsp. *sepedonicus*, 11 примероци за *Erwinia amylovora* кај јаболко, круша, вишна, 1 примерок за *Pseudomonas.syringae* pv.*persicae* кај кајсија, 1 примерок за *Xanthomonas campestris* кај праска и 6 примероци за *Agrobacterium tumefaciens* кај винова лоза
- Во Одделението за дијагностика, лабораторија за вирусологија анализирани се вкупно 72 примероци за 6 различни вируси *Potato virus Y*, *Pepino mosaic potexvirus*, *Tomato yellow leaf curl begomovirus*, *Tomato ringspot nepovirus*, *Tobacco ringspot nepovirus* и *Plum pox potyvirus*, од кои 1 примерок од компир за *Potato virus Y*, 23 примероци од винова лоза, јаболко, круша, дуња и јапонско јаболко за *Tobacco ringspot nepovirus*, 20 примероци од праска, кајсија, цреша и винова лоза за *Tomato ringspot nepovirus*, 17 примероци од слива, кајсија, цреша, вишна, праска за *Plum pox potyvirus* и 3 примероци од градинарски растенија и тоа 3 од оранжериски домат за *Pepino mosaic potexvirus*, 4 од зелка, краставица и пипер за *Tomato yellow leaf curl begomovirus* и 4 од домат и пипер за *Tomato spotted wilt tospovirus*
- Во Одделението за дијагностика, лабораторија за нематологија анализирани се вкупно 30 примерок за 15 организми (*Globodera pallida*, *G. rostochiensis*, *Coclenchus diversus*, *Ditylenchus onchilosposomus*, *Pratylenchus penetrans*, *P. vulnus*, *P. projectus*, *P. espe*, *Xiphinema americanum*, *Meloidogyne incognita*, *M. javanica*, *M. arenaria*, *M. hapla* и *Mesocriconema xenoplax*) кај компир,

овошни растенија и винова лоза, домати и краставица и 2 примерока кај шумски растенија (птуја) од кои една анализа со позитивен наод за *Pratylenchus* spp.

- Во Одделението за испитување семе и саден материјал анализирани се вкупно 58 примероци во периодот септември-декември 2013, од кои 45 кај градинарски растенија и 13 кај житни кај кои е утврден квалитетот, а кај еден примерок и здравствената состојба (присуство на *Verticillium* sp., *Fusarium* sp.)
- Во одделението за хемиски испитувања анализирани се вкупно 40 ПЗР, и тоа 20 ПЗР кои ја содржат а.с. chlorpirifos и 20 ПЗР кои ја содржат а.с captan

Вработените во ДФЛ учествуваа во пет (5) тренинг обуки и експертски мисии усовршувајќи ги своите знаења, вештини за лабораториска дијагностика и аналитика

4. Државен инспекторат за земјоделство

Државниот инспекторат за земјоделство во текот на 2013 година динамиката на своето работење ја спроведуваше согласно Програмата за работа за 2013 година, а инспекцискиот надзор го вршеше преку контроли и увиди над спроведувањето на одредбите од законите и поблиските прописи во земјоделството, фитосанитарната политика, руралниот развој и рибарството со аквакултурата, кај сите субјекти кои вршат дејности во овие области, како и за доследно спроведување на програмите на министерството, но имаше и активност по тековните задолженија кои непосредно се наметнуваат од работата на Министерство за земјоделство, шумарство и водостопанство. Исто така постапуваше по големиот број на преставки, пријави и жалби, доставени во писмена и усна форма и на воспоставената бесплатна телефонска линија за пријавивање на неправилности од страна на правни лица, здруженија на граѓани и физички лица, како и по анонимни дојави, кои активности преставуваа предизвик. И покрај тоа што горе наведените активности не можеа пред време да бидат испланирани, Државниот инспекторат за земјоделство постапуваше во законски предвидениот рок, со превземање на мерки согласно законите, кои се во негова надлежност.

Државниот инспекторат за земјоделство во текот на извештаен период има извршено севкупно 92.393 инспекциски надзори од страна на државните фитосанитарни инспектори и државните инспектори за земјоделство надзор, како и надзор на 9.788 пратки од увезени земјоделски производи (EXIM систем) при што на сметка на Буџетот на Република Македонија е вкупно внесен износ од 96.434.542,00 денари.

Од вкупен број на извршени инспекциски надзори од страна на државните фитосанитарни инспектори извршени се 62.849 инспекциски надзори од кои на гранични премини се извршени 61.470 надзори и 1.379 фитосанитарни инспекциски надзори во внатрешноста на Република Македонија при што наплатени се 66.205.589,00 денари од кои 817.950,00 денари се по основ на наплата на глоба, а поднесени се и две барања за поведување на прекшочна постапка, додека од страна на државните инспектори за земјоделство извршени се севкупно 19.756 инспекциски надзори, при што е остварен приход од 19.294.777,00 денари, од кои по основ на изречени глоби од надлежните судови изречена е глоба во износ од 11.010.118,00 денари и по основ на наплата на глоба по издадени платни налози износ од 8.284.659,00 денари.

На царинските терминали и на места на истовар на територија на Република Македонија извршен е преглед на 9.788 пратки (EXIM) за што е наплатен износ од 10.934.176,00 денари.

4.1 Активност на државните фитосанитарни инспектори

Државните фитосанитарни инспектори на еднаест гранични премини и шестте места на утовар и во внатрешноста на Република Македонија извршиле вкупно 62.849 инспекциски надзори од кои преглед на:

- 24.460 пратки при увоз,
- 26.901 пратки при извоз,
- 8.461 пратки при провоз (транзит) ,
- 1.648 пратки при реекспорт, при што се прегледани вкупно 948.562 тони на разни видови на растенија, растителни производи и други објекти и предмети,
- 128.220 м³ дрвен материјал и
- 12.012.404 броја саден материјал.

При вршењето на инспекциски надзор од страна на државните фитосанитарни инспектори на граничните премини и во внатрешноста на државата извршени се вкупно 62.849 инспекциски надзори, при што се земени вкупно 461 мостра и се добиени 1.096 анализи за испитување на здравствената состојба кај пратки на растенија, растителни производи и други објекти и предмети, испитување на максимално ниво на резидуи (МНР) кај земјоделски производи од примарно земјоделско производство од растително потекло како и определување на активната компонента кај производите за заштита на растенијата при складирање, дистрибуција, употреба и сообразност при што се донесени 388 решенија.

Согласно Програмата за спроведување на фитосанитарната политика (мониторинг) која беше донесена кон крајот на месец Септември 2013 година потребно беше да се испитаат 9 (девет) активни компоненти во производи за заштита на растенијата но од страна на Државната фитосанитарна лабораторија беа испитувани само две (Chlorpirifos) и (Captan), додека во Лабораторијата за хемиски контаминенти во храна при Факултетот за земјоделски науки и храна Скопје од предвидените 9 (девет) активни компоненти од производи за заштита на растенијата за испитување на резидуи (МНР) во производи од примарно земјоделско производство беа испитувани само 7 (седум) (Captan, Chlorpyrifos, Difenoccol, Folpet, Acetamiprid, Metalaxyl и Azoxystrobin) додека здравствената контрола во оваа производна година кај семенскиот и меркантилен компир, овошни видови и винова лоза, градинарски култури на отворено и затворен простор е испитувано во Државната фитосанитарна лабораторија и во лабораторијата за заштита на растенијата и животната средина при Земјоделскиот факултет во Штип.

Од извршените инспекциски контроли во текот на 2013 година при увоз од Република Србија, е уништен-запалин овошен саден материјал во количина од: праски 1290, слива 550 и кајсија 250 броја каде што е утврдено присуство на Plum pox potyvirus (PPV), Tobacco ringspot nepovirus а кај лозов саден материјал (Vitis vinifera) 3450 броја како и кај овошна подлога за калемење Magriva 4.300 броја каде што е утврдено присуство на висока концентрација на вирусот на свиткување на листовите кај виновата лоза и тоа, Grapevine leafroll virus GRLV 1+3) и група 3 (GLR aV 3).

Вратени се 2 (две) пратки назад од увоз на извозникот во Република Србија и тоа, 50.000 броја резници-подлоги од лозов саден материјал и 7.610 броја лозов саден материјал поради присуство на вирус на зарамена дегенерација кај виновата лоза (Grapevine fanleaf virus GFLV).

На извозник од Република Србија е вратена назад пратка од увоз со вкупна количина од 25.500 кг. пченка, кај која лабораториски беше утврдено присуство на фитопатогени габи со различна процентуална застапеност и тоа: Fusarium spp., Aspergillus flavus, Aspergillus niger, Mucor spp., Penicillium. Со оглед на присуството на овие габи, направено е дополнително испитување од страна на АХВ, и од земените мостри констатирано е присуство на афлатоксини поради што истата е вратена назад.

4.2 Активност на државните инспектори за земјоделство

Државните инспектори за земјоделство, во период од 01.01.-31.12.2013 година, извршиле вкупно 19.756 инспекциски надзори и 9.788 надзори – прегледи на пратки (EXIM) на царинските терминали и на места на истовар.

Од вкупниот број на извршени инспекциски надзори, 16.266 надзори се извршени кај правни лица од кои 4.593 се редовни надзори, 10.899 се вонредни надзори и 764 се контролни надзори, и надзори извршени заедно во координација со друг орган кај 10 правни субјекти, а останатиот број на надзори се извршени кај физички лица и тоа 3.490 инспекциски надзори од кои 1.219 се редовни надзори, 1.969 се вонредни надзори и 222 контролни надзори и надзори при контрола од друг орган кај 80 физички субјекти.

Поради констатирани недостатоци при вршењето на инспекциски надзор од страна на државните инспектори за земјоделство, донесени се вкупно 1.060 решенија од кои 865 решенија за правни лица и 195 решенија се за физички лица.

За непостапување по задолженијата од донесените решенија и за непочитување на одредбите од законите и поблиските прописи, како и за непостапување по издадени платни налози и покани за наплата на глоба, поднесени се вкупно 622 барања за поведување на прекршочна постапка и 16 барања за поведување на кривична постапка или вкупно 638 поднесени барања, од страна на државните инспектори за земјоделство до надлежните судови и прекршочната комисија.

Во извештајниот период врз основа на поднесените барања за поведување на прекршочна постапка, а поднесени во 2012 и 2013 година, решени се вкупно 264 барања, за кои од страна на надлежните судови за сторителите на прекршоци е изречена глоба во вкупен износ од 11.010.118,00 денари. Од поднесени барања во 2012 година решени се 96 барања и изречена е глоба во износ од 7.253.746,00 денари, од поднесени во 2013 година, решени се 168 барања и изречена е глоба во износ од 3.756.372,00 денари.

За констатирани неправилности на државните инспектори за земјоделство во инспекциската постапка, а согласно Законот за прекршоците и Законот за Државниот инспекторат за земјоделство, издадени се вкупно 908 платни налози со вкупен износ од 93.716.110,00 денари, од кои се наплатени 159 платни налози, во износ од 8.284.659,00 денари, додека останатите поднесени барања се во постапка.

Поради основано сомнение за сторени кривични дела, врз основа на Законот за кривична постапка, согласно Кривичниот законик на Република Македонија, Државниот инспекторат за земјоделство има поднесено вкупно 16 барања за поведување на кривична постапка против повеќе службени лица до МВР, при што од вкупниот број на барања за поведување на кривична постапка 12 се поднесени во областа на рибарството со аквакултурата, 3 барања за поведување на кривична постапка се поднесени по Законот за Земјоделско земјиште и 1 барање за поведување на кривична постапка по Закон за пасишта.

Во извештајниот период, Државниот инспекторат за земјоделство постапуваше по вкупно 285 доставени претставки, од кои 42 претставки се поднесени од страна на правни лица, 188 од физички лица, 16 од други органи и 39 претставки се поднесени од страна на анонимни лица. Од вкупниот број на доставените претставки, постапено е по 281 претставка, додека за 4 претставка рокот за постапување е во тек.

Во овој период од страна на државните инспектори за земјоделство на територија на Република Македонија прегледани се:

- вкупно 1.047,30 тони разен *семенски материјал*, од кои со решение се одстранети и одземени 14.560,94 кг поради констатирани неправилности;
- вкупно 217.760 броја разни видови на *саден материјал*, од кои одземени 2.616 броја саден материјал, поради констатирани неправилности;
- вкупно 1.410,75 тони разни видови на добиточна храна, при што со решение поради констатирани неправилности времено се одстранети од промет и употреба 900 кг;
- вкупно 21.303,56 тони *ѓубриња*, биостимулатори за почва и прихрана за растенија од разни видови, при што со решение поради констатирани неправилности времено се одстранети од промет и употреба 35.773 кг и одземени 102.641 кг *ѓубриња*;
- вкупно 220.587,46 кг/л производи за заштита на растенијата, при што со решение поради констатирани неправилности времено се одстранети од промет и употреба 23,46 кг/л и одземени 6.835,68 кг/л производи за заштита на растенијата;
- вкупно 6.307,17 тони тутун и производи од тутун, 1,16 тони семе тутун и 2.316.400 броја цигари, цигарилоси и пури, при што поради констатирани неправилности одземени се 30,00 кг режан тутун;
- вкупно 1.202.037,00 тони вино, 92,10 тони ракија, 703,86 тони вински дестилат, 993,16 шира, 797,43 вински дестилат, 4,00 тони јаки алкохолни пијалоци, 1.181,96 тони оцет и 25.315,81 тони винско грозје;
- вкупно 120,41 тони разни видови на риба, 92,08 тони подмладок и 15.947 бр. матици, времено одстранети со решенија од промет и употреба поради констатирани недостатоци времено се одстранети 141,65 кг разни видови на риба, во однос на квалитетот и потеклото на рибата и одземени 1.758, кг разни видови на риба. Поради непочитување на законот и поради риболов во време на ловостој и за риболов со недозволените средства одземени се вкупно 3.902 броја разен риболовен алат, опрема, средства и чамци од кои 3.580 мрежи со различна должина, 160 трски, 9 струка, 3 харпуна, 1 батерија, 6 слепици, 8 сертме, 4 ости, 72 плашикарници, 1 пар чизми, 7 мотори за чамец, 1 акумулатор, 10 чамци и 40 бр. разен риболовен алат и опрема; вкупно 3.227,06 тони житни култури, а времено одстранети поради констатирани недостатоци се 100,00 кг;
- вкупно 91,60 тони маслодајни култури а времено одстранети поради констатирани недостатоци се 120,00 кг.

Во текот на 2013 година заради контрола на декларираниот квалитет Државниот инспекторат за земјоделство преку државните инспектори за земјоделство изврши преглед на пратки од храна за животни, маслодајни култури, овошје, зеленчук и кафе, *ѓубриња*, *семенски* и *саден материјал*, *цвеќе* и *декоративни растенија*, вино и вински дестилат и тутун и тутунски производи на царинските терминали и на места на истовар, при што е извршен преглед на вкупно 9.788 разни видови на пратки, при што е наплатено вкупно 10.934.176,00 денари. Од вкупниот број на пратки прегледани се:

- 822 пратки од *семенски* и *саден материјал* и *мицелиум*;

- пратки од овошје, зеленчук, храна за животни, жита и преработки;
- 1.514 пратки ѓубриња;
- 675 пратки од тутун и тутунски производи;
- 109 пратки од вино и производи од винско грозје;
- 275 пратки од цвеќе и декоративни растенија и
- 6 пратки од репродуктивни животни и приплоден материјал.

Со цел да се утврди декларираниот квалитет на производите кои се предмет на инспекцискиот надзор на државните инспектори за земјоделство (семенски материјал, ѓубриња, добиточна храна, тутун, вино, риба, жито и житни производи), земени се вкупно 7.447 примероци и мостри за анализа на пропишан начин и истите се дадени во овластени установи за испитување на квалитетот. Од вкупен број на земени примероци и мостри, за 6.550 резултатите од испитувањата се исправни, за 11 мостри резултатите покажале дека се неисправни, додека за 886 мостри испитувањата се во тек.

Графикон 40. Споредбени податоци за работата на Државниот инспекторат за земјоделство за период од 2010 до 2013 година (%)

Од Графикон 40 може да се види процентуалниот однос за поднесени барања, издадени решенија и извршени инспекциски надзори за 2010, 2011, 2012 и 2013 година. Во приказ (Табела 61) процентите се изразени во бројки за дадените години од каде точно може да се констатира дека бројот на издадени решенија е најмал во 2010 година (565) а најголем во 2013 година (1.060) или зголемен за 87,61%. Бројот на поднесени барања во 2013 година е зголемен за 4,62% во однос на 2010 година и покрај намалениот број на инспекциски надзори и намалениот број на државните земјоделски инспектори, што укажува на зголемениот квалитет на вршење на инспекциски надзори и ефикасност во работењето на инспекторите.

Табела 61. Спордбено по извршени и надзори, издадени решенија и поднесени барања за период од 2010-2013 година изразено во бројки од страна на Државните инспектори за земјоделство

Извршени и надзори, издадени решенија и поднесени барања за период од 2010-2013 година од страна на Државните инспектори за земјоделство				
	2010	2011	2012	2013
Извршени инспекциски надзори	20.667	25.014	20.416	19.756
Издадени решенија	565	680	689	1.060
Поднесени барања	606	349	557	638

Табела 65. Споредбено по издадени и наплатени платни налози за период од 2010-2013 година изразено во бројки од страна на Државните инспектори за земјоделство

Број на издадени платни налози по години				
	2010	2011	2012	2013
Издадени платни налози	114	304	576	908
Наплатени платни налози	41	72	70	159

Графикон 41. Споредбено, издадени платни налози и наплатени платни налози за период од 2010-2013 година изразено во број од страна на Државните инспектори за земјоделство

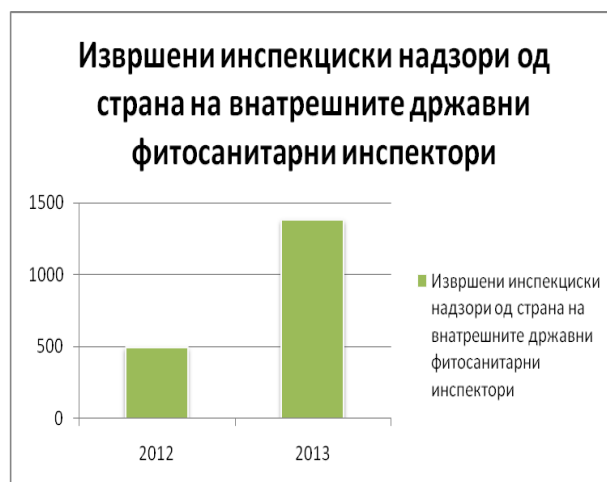

Графиконот 41 ја прикажува корелацијата на бројот на издадени платни налози и број на наплатени платни налози за периодот од 2010-2013 година изразено во проценти. Од прикажаното се гледа дека бројот на издадени платни налози во 2013 година е зголемен за 696.49% (скоро 8 кратно), а бројот за наплатени платни налози е зголемен за 287.80% (скоро 4 кратно) споредбено со 2010 година. Дадената корелација укажува на навремено, квалитетно и ефикасно спроведување на законите и законските прописи по кои постапува Државниот инспекторат за земјоделство.

Графикон 42 и 43. Инспекциски надзор на гранични премини и инспекциски надзор од страна на внатрешни државни фитосанитарни инспектори

Графикон 42. Извршени инспекциски надзори на граничните премини од фитосанитарните инспектори изразени во бројка за период од 2010-2013 година

Графикон 43. Извршени инспекциски надзори од внатрешните фитосанитарните инспектори изразени во бројка за период од 2012-2013 година

Во графичкиот приказ даден во графикон 42 се презентирани податоците од извршените надзори на гранични премини односно преглед на пратки преку увоз, извоз, провоз и ре експорт за периодот од 2010 до 2013 година. Додека во графикон 43 се прикажани надзорите извршени од страна на внтрешните фитосанитарни инспектори кои започнаа со работа во 2012 година и за период од 1 година своето ефикасно и квалитетно работење го зголемија за 178,58% (скоро 3 кратно), односно во 2012 година биле 495 инспекциски надзори додека во 2013 се извршени вкупно 1379 надзори.

Графикон 44. Број на надлежните инспектори во Државниот инспекторат за земјоделство за период од 2010-2013 година

Во графичкиот приказ даден во графикон 44 се презентирани податоците за бројот на надлежните инспектори за вршење на инспекциски надзор во периодот 2010 – 2013 година и тоа одделно по број на државни инспектори за земјоделство и државни фитосанитарни инспектори. За разлика од бројот државни фитосанитарни инспектори каде за дадениот период е зголемен за 104,76 %, а бројот на државните инспектори за земјоделство е намален за 3,50 %. Зголемемиот број на внатрешните фитосанитарни инспектори допринесе да се зголеми бројот на извршени инспекциски надзори (178,58%) за период од 2012-2013 година.

Покрај намалениот број на надлежни инспектори за земјоделство, намалувањето на извршените инспекциски надзори прикажани во графикон 40 бројот на издадени решенија за отстранување на неправилности е зголемен (87,61%), бројот на поднесени барања (4,62%), на издадени платни налози (696,49%) и наплатени платни налози (287,80%) во 2013 година во однос на 2010 година.

Графикон 45. Споредбено – Внесени средства на Буџет на Р.М од извршените надзори од страна на Државниот инспекторат за земјоделство за 2012 и 2013 година.

Заложбата на Државниот инспекторат за земјоделство за навремено, квалитетно, и ефикасно вршење на инспекциските надзори со цел почитување на законските прописи донесе значително зголемување на средства во Буџетот на Република Македонија. Поточно, во 2012 година од извршените надзори и постапувањето по законските прописи вкупно се внесени 91.750.285,00 денари додека во 2013 година вкупно се внесени 96.434.542,00 денари или за 1 година Буџетот на Република Македонија се внесени средства зголемени за 5,10 % во однос на 2012 година

5. Државен инспекторат за шумарство и ловство

Државниот инспекторат за шумарство и ловство во 2013 година ги реализираше своите поставени работни задачи и цели согласно „Програмата за работа на Државниот инспекторат за шумарство и ловство за 2013 година“. Активностите и нивната динамика беа поставени во насока на доследно спроведување на одредбите од законите и поблиските прописи, делувајќи превентивно, со цел да се спречат сите негативни влијанија и злоупотреби спротивни на законот.

Државниот инспекторат за шумарство и ловство во 2013 година вршеше инспекциски надзор над примената на законите и поблиските прописи од областа на шумарството и ловството, во работењето кај правните и физичките лица, јавните претпријатија и здруженија на граѓани кои вршат дејности од овие области.

Реализирани активности во 2013 година

Своите активности Државниот инспекторат за шумарство и ловство ги спроведуваше преку инспекциски надзори и инспекциски постапки и за таа цел ги користеше прописите согласно законите, решаваше по доставените пријави, преставки и предлози од страна на органите на државната управа, јавните установи, правните лица, здруженија и физички лица, како и од страна на другите органи, постапуваше по нив, превземаше мерки во рамките на своите овластувања, како и ги информираше другите органи кои имаат овластувања за состојбите и проблемите во соодветната област за превземање мерки во нивна надлежност.

Државните инспектори за шумарство и ловство извршија 4.498 инспекциски надзори кај правни и физички лица (3.404 од редовни надзори, 400 од контролни надзори и 694 од вонредни надзори) од кои 2.394 инспекциски надзори во Државни претпријатија, 1.793 инспекциски надзори во приватни претпријатија, 101 инспекциски надзори во приватни шуми и 210 инспекциски надзори на физички лица.

Државните инспектори за шумарство и ловство, имаат составено 4.497 записници кај правни и физички лица (3.404 од редовни надзори, 403 од контролни надзори и 690 од вонредни надзори)

При извршените надзори за констатираните неправилности донесени се 502 решенија (299 од редовни надзори, 18 од контролни надзори и 185 од вонредни надзори) од кои 480 решенија за отстранување на неправилности и 22 решенија за времено запирање на работите.

За непостапување по донесените решенија и за непочитување на одредбите од законите, како и за непостапување по доставените платни налози и покани за наплата на глоба, поднесени се вкупно 169 барања за поведување на прекршочна постапка до надлежните судови и прекршочната комисија. Во извештајниот период врз основа на поднесените барања за поведување на прекршочна постапка (поднесени во 2010, 2011, 2012 и 2013 година), решени се 147 барања, од кои од поднесените во 2010 година решени се 23 барања, во 2011 година решени се вкупно 12, барања за 2012 година решени се 19 барања и барања за 2013 година решени се 93 барања.

Поради констатирани неправилности на државните инспектори за шумарство и ловство во инспекциската постапка, а согласно Законот за прекршоците, Законот за шумарската и ловна инспекција и Законот за ловството, издадени се вкупно 95 платни налози.

За констатираните злоупотреби, непочитувањето на законите и поблиските прописи и сторената штета на Република Македонија, Министерството за земјоделство, шумарство и водостопанство - Државниот инспекторат за шумарство и ловство има поднесено 33 кривични пријави од областа на шумарството со основно сомневање дека сториле кривично дело.

Во извештајниот период, Државниот инспекторат за шумарство и ловство постапуваше по вкупно 31 доставени претставки (8 претставки поднесени од страна на правни лица, 12 од физички лица и 11 претставки се поднесени од страна на анонимни лица).

Активност на Државниот инспекторат за шумарство и ловство по закони

Согласно Законот за шумите, во текот на извештајниот период извршени се вкупно 3.601 прегледи (2.799 од редовни надзори, 285 од контролни надзори и 517 од вонредни надзори), при што, заради констатираните неправилности поднесени се 70 барања за поведување на прекршочна постапка до

основните судови. По овој закон издадени се вкупно 67 платни налози, а заради неплатени платни налози поднесени се вкупно 67 барања за поведување на прекршочна постапка до основните судови.

Согласно Законот за ловството, во текот на извештајниот период извршени се вкупно 861 прегледи (581 од редовни надзори, 114 од контролни надзори и 166 од вонредни надзори), а по констатираните неправилности поднесени се 99 барања за поведување на прекршочна постапка до Комисијата за водење на прекршочни постапки од областа на ловството. По овој закон издадени се вкупно 28 платни налози, а заради неплатени платни налози поднесени се вкупно 28 барања за поведување на прекршочна постапка до прекршочната комисија.

Согласно Законот за репродуктивен шумски саден материјал, во текот на извештајниот период извршени се вкупно 33 прегледи (24 од редовни надзори, 1 од контролни надзори и 8 од вонредни надзори).

Согласно други закони поврзани со оваа проблематика, во текот на извештајниот период извршени се 3 прегледи (3 од вонредни надзори).

Извршената анализа над работењето на Државниот инспекторат за шумарство и ловство за 2013 година покажа дека овој инспекциски орган има зголемен број на инспекциски надзори за 1,01 %, и намален број на донесени решенија за 36,85 % во споредба со 2012 година (4.457 инспекциски надзори и 687 донесени решенија).

VIII. ОДРЖЛИВО УПРАВУВАЊЕ СО ПРИРОДНИ РЕСУРСИ – ЗЕМЈОДЕЛСКО ЗЕМЈИШТЕ, ШУМИ И ВОДИ

1. Земјоделско земјиште

Сектор за регистрирање управување унапредување и продажба на земјоделско земјиште

Според податоците добиени од 34 подрачни единици на МЗШВ, вкупното обработливо земјоделско земјиште во државна сопственост на територијата на Р. Македонија изнесува 197.764 ха. За успешното раководење со распределбата на земјоделското земјиште во државна сопственост одговорен е Секторот за регистрирање управување унапредување и продажба на земјоделско земјиште. Во 2013 година овој сектор вклучува 17 вработени во 4 одделенија и тоа: одделение за регистрирање на земјоделското земјиште, одделение за управување, одделение за унапредување и одделение за продажба на земјоделско земјиште .

Табела 66. Преглед на корисници на државно земјоделско земјиште 2007-2013

Категорија Корисник	2007		2008		2009		2010		2011		2012		2013	
	Корисници	Површина (ха)	Корисници	Површина (ха)	Корисници	Површина (ха)	Корисници	Површина (ха)	Корисници	Површина (ха)	Корисници	Површина (ха)	Корисници	Површина (ха)
Правни Субјекти	452	4 500	19	100	833	5 871	1 044	6 200	1 693	5 307	475	3 420	1036	1889
Индивидуални земјоделци	774	5 808	34	382	-	-	-	-	-	-	1 421	6 945	444	809
Плодоуживатели	41	204	9	91	98	750	16	91	-	-	34	98	-	-
Физички лица	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Вкупно	1 226	10 512	62	573	931	6 621	1 060	6 291	1 693	5 307	1 930	10 463	1480	2698

Извор: МЗШВ

Плановите на Секторот за регистрирање и управување со земјоделско земјиште за 2013 година вклучуваат:

- Реализација на 6 од предвидените 6 огласи за доделување на државно земјоделско земјиште под закуп во вкупно понудена површина од 5.500 ха.

- Реализација на 12 од предвидените 12 јавни повици за доделување на државно земјоделско земјиште под закуп.

5. Шумарство – Сектор за шумарство и ловство

2.1. Општи карактеристики на шумарскиот сектор

Согласно член 56 од Уставот на Република Македонија, шумите, се прогласени за добро од општ интерес при што уживаат и посебна заштита. Шумите како природно богатство, покрај економската, имаат и значајна социјална и општокорисна функција. Сите активности на стопанисување со шумите (одгледување, користење и заштита) се регулирани со Законот за шумите („Службен весник на РМ”, бр.64/09, 24/11, 53/11, 25/13, 79/13, 147/13, 43/14 и 160/14).

На шуми и шумско земјиште во Р. Македонија отпаѓаат 1.159.600 ха (45% од целокупната територија), од кои вкупната површина под шума изнесува 955.300 ха (37% од територијата). Од 1970 година до денес површината е зголемена за повеќе од 140.000 ха преку пошумување на голини и ерозивни земјишта воглавно заради заштитна функција.

Според потеклото, шумите се класифицирани како:

- Високостеблени - зафаќаат помалку од 30% од вкупната површина под шуми и учествуваат со 61,6% во вкупната дрвна резерва и
- Нискостеблени - зафаќаат 70% од вкупната површина под шуми и учествуваат со 38,4% во вкупната дрвна резерва.

По состав, шумите се 82% лисјарски, 12% четинарски и мешани 6%. Вкупната дрвна маса изнесува 74.343.000 м³, а вкупниот годишен прираст 1.830.000 м³ со просечен годишен прираст од 2,02 м³ по хектар. Планираниот годишен сечив етат (планирана годишна дрвна маса за сеча) изнесува околу 1.300.000 м³.

Шумите во државна сопственост зафаќаат 90,14% од вкупната површина под шуми, а по дрвна резерва нивното учество е 92,2%. Шумите во приватна сопственост зафаќаат 9,86% од вкупната површина под шуми и учествуваат со 7,8% во вкупната дрвна резерва. Стопанисувањето со шумите во државна сопственост во Р. Македонија го вршат ЈП „Македонски шуми,“ (во чиј состав се наоѓаат 30 подружници - шумски стопанства) и други правни лица кои вршат одгледување и заштита на шумите за посебна намена.

2.2. Управување и стопанисување со шумските ресурси

Според „Стратегијата за одржлив развој на шумарството во Република Македонија“, усвоена од страна на Владата на РМ, Секторот за шумарство и ловство при Министерството за земјоделство, шумарство и водостопанство е одговорно за креирање и спроведување на политиките за одржливо управување со шумските ресурси. Преку „Програмата за проширена репродукција на шумите“, се врши пошумување на голини и ерозивни земјишта, нега на шумски култури со прореди, мелиорација на деградирани шуми, санирање на опожарени шумски површини, обезбедување шумски саден материјал за пошумување на земјиште во приватна сопственост и друго.

Во Р. Македонија има 50 расадници за производство на шумски саден материјал наменет за пошумување и за хортикултурно уредување и озеленување, од кои 20 расадници се на ЈП „Македонски шуми“.

Табела 67. Реализирани мерки и активности по „Програмата за проширена репродукција на шумите“

Активност	2009	2010	2011	2012	2013	Вкупно
1. Пошумување на голини и ерозивни земјишта (ха)	473	587	571,50	73,33	62,30	1.767,13
2. Нега на шуми и шумски култури со прореди (ха)	764	503	403,41	100,85	40	1.811,26
3. Мелиорација на деградирани шуми (ха)	122	/	/	/	/	122
4. Санирање на опожарени шумски површини (ха)	/	40	98	/	/	138
5. Обезбедување шумски саден материјал за пошумување на земјиште во приватна сопственост	139.971	/	70.593	14.220	25.246	250.030

(бр.на садници)						
б. „Ден на дрвото“ –пролет/есен (бр. на засадени садници)	7.913.915	7.645.454	3.405.162	1.237.918	3.357.290	23.559.739

Извор: МЗШВ – Сектор за шумарство и ловство

Стопанисувањето со шумите во државна сопственост го врши ЈП „Македонски шуми“ во чиј состав се наоѓаат 30 подружници (шумски стопанства) и други правни лица кои вршат одгледување и заштита на шумите за посебна намена.

Заштита на шумите

Во 2013 година Република Македонија се соочи со релативно голем број на пожари. Согласно податоците од ЈП „Македонски шуми“, на територијата со која стопанисува претпријатието, настанати се 160 пожари, при што е опожарена површина од 5.069,26 ха и изгорена е дрвна маса во количина од 15.267,65 м³.

Сите овие шумски пожари беа резултат на човечки активности, т.е. палење на стрништа во земјоделството, незаконско проширување на површините под пасишта за штета на шумите, невнимателно ракување со оган од несовесни граѓани и што е најкритично - случаи со намерно подметнување на пожар со познати /непознат сторител итн.

Центарот за управување со кризи во меѓувреме, согласно нејзините законски надлежности во делот на пожарите, преку апликација до ЈСА – Јапонската агенција за меѓународна соработка имплементира проект во својство на национален координатор со наслов „РАЗВОЈ НА ИНТЕГРИРАН СИСТЕМ ЗА ПРЕВЕНЦИЈА И РАНО ПРЕДУПРЕДУВАЊЕ ОД ШУМСКИ ПОЖАРИ“.

Иако координатор во овој процес е ЦУК-Центарот за управување со кризи, клучен чинител (обезбедување на ресурси, податоци, експертиза итн.), но и корисник на проектот и неговите производи/аутпути е МЗШВ и шумарскиот сектор во целина (ЈП „Македонски шуми“, ЈУ Национални паркови, Шумарски факултет итн.), но секако и целокупниот Систем за управување со кризи.

Генерална цел е подобрување на Системот за управување со кризи и механизмите на Националната платформа за намалување на ризици од несреќи и катастрофи, преку зајакнување на техничките и оперативните капацитети на клучните субјекти кои се инволвирани во мерките и активностите на превенција, рано предупредување и справување со шумски пожари и пожари на отворен простор.

На веб базираната апликација од MKFFIS (*Macedonian Forest Fire Information System*) развиена од страна на проектот може да се пристапи од страна на јавноста на следниот линк <http://mkffis.cuk.gov.mk>

Следејќи ги појавите кои се јавуваат во природните и новоподигнатите шумски насади од аспект на заштита на шумите и шумските култури, Министерството за земјоделство, шумарство и водостопанство, организира известувачко-дијагнозно прогнозна служба во шумарството (ИДП Служба) на Република Македонија. За подобро функционирање на ИДП Службата, Министерството за земјоделство, шумарство и водостопанство како центар го има определено Шумарскиот факултет во Скопје, Катедра за заштита на шумите и дрвото, како центар на службата.

На крајот на секоја година, врз основа на податоците добиени од терен од сите субјекти кои стопанисуваат со шумите (без оглед на намената), сопствените согледувања од терен и резултатите од лабораториските анализи и испитувања, Центарот за ИДП Службата на крајот на годината изготвува детален извештај за присуството на штетни инсекти, растителни болести и други причинители на оштетувања во природните и новоподигнатите шумски насади за тековната година.

Согласно деталниот извештај, во текот на 2013 година здравствената состојба на шумите е на задоволително ниво, освен повеќегодишниот проблем со нападот од боров четник. Боровиот четник од генерацијата 2013/14 година е повторна закана да изврши јаки дефолијации на 9.000 ха борови култури во Р. Македонија. Од среден до јак напад е констатиран во регионите на Каменица, Винаца, Кочани, Штип, Радовиш, Свети Николе, Велес, Неготино, Кавадарци, Прилеп, Битола, Скопје, Куманово и Крива Паланка, каде се заканува голобрст во пролетта 2014 година. На оваа површина во горе споменатите региони треба да се преземат мерки за авиоуништување на гасениците од боровиот четник од почетокот на септември до почетокот на октомври 2014 година. Непреземањето на предложените мерки за авиотретирање може да доведе до пропаѓање не само на поединечни садници, туку и на цели комплекси од борови шумски насади.

На одделни микро локалитети од црнборови култури има констатиран напад од црвеникавата борова оса (*Neodiprion sertifer* Geoffr.). Освен во боровите култури напад од црвеникавата борова оса е забележан и во природните црнборови насади во Бродско на планината Даутица.

Во листопадните шуми состојбата е добра. Со исклучок на пренамножувањето на жолтомешката (*Euproctis chryssorrhoea* L. во одделни региони од Западна Македонија.), која има тенденција на проширување на поголема површина во 2014 година, како и на губарот (*Portetria (Lymantria) dispar* L.), чија популациона густина има тренд на проградација т.е. зголемување. Од сите овие штетници кои се појавуваат во дабовите шуми во 2013 година, е зголеменото присуство на жолтомешката во Демирхисарско, Скопско, Кичевско, Бродско, Ресенско и на губарот во Прилепскиот, Кавадаречкиот, Радовишкиот и Струмичкиот регион. Оттука и потребата за понатамошно следење на динамиката на абунданцата на овие дефолијатори.

Растителните болести се присутни со мал и среден интензитет и се едни од факторите за сушење на дабот, на питомиот костен (рак по кората), на боровите, за појавата на црвенило и опаѓање на игличите и гранките на боровите, сушење на елата и дивата фоја. Секако се врши мониторинг и на паразитските и полупаразитските растенија, со цел да се контролира нивната состојба на терен.

Според досега изнесеното се наметнува потребата ИДП Службата внимателно да ја следи состојбата на потенцијалните економски штетени инсекти и растителни болести во наредната 2014 година, кои се закануваат да ги загорат природните и новоподигнатите шумски насади кај нас, за навремено преземање на мерки за превентивна заштита на шумите во Р. Македонија.

Одгледување на шуми и пошумување

Против глобалните климатски промени, огромен придонес претставува пошумувањето, кое во Република Македонија се организира двапати годишно, напролет и наесен преку Акцијата за пошумување” Ден на дрвото - Засади ја својата иднина“. Со оваа акција од почетокот до сега (2008 – 2013 година) вкупно се засадени 28 милиони дрвца на површина од околу 10.000 ха.

2.3. Меѓународни активности во однос на шумарството

- Тековно ажурирање и изработен Национален извештај за процена на шумските ресурси во РМ, ФРА (Forest Resource Assessment);
- Учество во работата на Тимот од експерти за шумарската политика во земјите на Југоисточна Европа и Централна Азија и на Тимот од експерти за мониторинг на одржливото стопанисување со шумите во УНЕЦЕ регионот, тимови формирани од UNECE/ FAO;
- Учество во работните тела на Министерската конференција за заштита на шумите во Европа - FOREST EUROPE;
- Имплементиран е проект „Зајакнување на националната подготвеност за шумски пожари“, финансиски поддржано од Организацијата за храна и земјоделство при Обединетите Нации (FAO UN).

2.4. Ловство и ловен туризам

Република Македонија го зафаќа централното подрачје на Балканскиот полуостров кое е испреплетено со речни долини, котлини и високи планини, кои достигнуваат до 2.800 м н.в. и сето тоа овозможува услови за развивање и негување на ловот и ловниот туризам како профитабилна стопанска дејност.

Во Р.Македонија востановени се вкупно 256 ловишта, од кои 112 се за крупен, а 144 за ситен дивеч. Од нив три се државни ловишта за крупен дивеч: „Јасен“, „Јасен I“ – Скопје и „Лешница“-Тетово и едно ловиште за ситен дивеч „Трубарево“ – Скопје, кое е наменето за наставно - научни цели. Исто така, во 2013 година се изготвени записници и исплатени награди за уништени 247 волци (штетен дивеч).

6. Управа за водостопанство

Водостопанството е комплексен збир на дејности од јавен интерес од кои зависи вршењето на дејностите и на другите стопански гранки. Водостопанството како стопанска гранка која управува, планира

и ги користи водните ресурси претставува клучна област низ чиј развој се реализираат сите стратешки планови за развој на државата.

Оваа гранка е директно поврзана со земјоделството и производството на храна, обезбедување на здрава вода за пиење на населението, обезбедување на технолошка вода за сите индустрии, регулирање на режимот на водите, одбраната од поплави и другите штетни дејства на водите, антиерозивната заштита, заштита на квалитетот на водата, или воопштено поврзана е со сите активности што ги презема човекот.

Управувањето со водите подразбира мерки и активности за рационално и ефикасно користење на водите, одржлив развој на водните ресурси, заштита на водите и заштита од нивното штетно дејство.

Во услови на недоволна обезбеденост со вода за различни намени, стратешка цел на нашата држава е да се обезбеди достапност до доволни количества на вода за пиење, за производство на храна, за потребите на земјоделството, индустријата и за други намени.

3.1 Закон за водостопанства и Законот за водните заедници

Со Законот за водостопанствата во испораката на водата, користењето и одржувањето на големите, повеќенаменски и посложени хидромелиоративни системи е воспоставена правната основа за институционализирање и основање на водостопанствата како специфични, посебни правни субјекти кои се автономни јавни правни субјекти управувани од самите водокорисници преку Одборот на корисници на вода, како орган на управување. Законската поставеност на работењето на Водостопанствата е детерминирана од економската логика и принципот на самоодржливост преку обезбедување приходи од надоместокот за количеството на испорачана вода.

Законот за водни заедници во користењето на водата за наводнување и според потребите на земјиштето на одредени подрачја, во организирањето на одводнувањето, ги институционализира Водните заедници како субјекти, кои се организирани и се основаат на доброволна основа која кореспондира со економскиот интерес на членовите на водната заедница. Во користењето на водата тие се појавуваат како потрошувач во однос на субјектот што испорачува вода и/или услуги на одводнување на земјиштето во рамките на територијата за која е организирана водната заедница.

3.2 Имплементација на Законите

Со цел реализација на предвидената реформа во водостопанството почнувајќи од 2005 година се започна со отворање на постапки за ликвидација на неликвидните водостопански претпријатија. Во постапка на ликвидација се наоѓаа вкупно 21 водостопанско претпријатие при што кај шест е затворена ликвидацијата.

Паралелно со водењето на постапките за ликвидација, отпочнаа постапки за основањето на нови водостопанства. Основниот постулат за основање водостопанства е карактеристиката на системот/системите кои ќе им бидат пренесени на управување и користење и тоа: систем на кој припаѓаат големи брани, систем кој е повеќенаменски-опслужува различни категории на корисници на вода, систем кој по територија зафаќа површина поголема од 5.000 ха, систем на кој му треба ангажман на професионален кадар за функционирање и систем кој е економски и финансиски одржлив во смисол на услугата која може да ја пружи и наплати односно од која ќе може истиот да се сервисира.

Во Република Македонија основани се дванаесет нови водостопанства.

Табела 68. Водостопанства во Република Македонија

	Регион (ХМС)	Водостопанство
1	Тиквеш	ВС "Тиквеш" – Кавадарци
2	Брегалница	ВС "Брегалница" – Кочани
3	Скопје	ВС "Скопско Поле" - Скопје
4	Прилеп	ВС "Прилепско Поле" - Прилеп
5	Берово	ВС "Берово" - Берово
6	Куманово	ВС "Кумановско - Липковско поле" - Куманово
7	Струмица	ВС "Струмичко Поле" - Струмица
8	Радовиш	ВС "Радовишко Поле" - Радовиш
9	Битола	ВС "Битолско поле" – Битола
10	Полог	ВС "Полог" - Гостивар
11	Гевгелија	ВС "Јужен Вардар" - Гевгелија
12	Ресен	ВС "Преспа" - Ресен

Извор: МЗШВ, 2014

Процесот на формирање на водните заедници започна кон крајот на 2004 година, а до крајот на 2011 година беа регистрирани вкупно 144 водни заедници, кои опфаќаа површина од 68.230 ха.

Кај четиринаесет водни заедници отворена е стечајна постапка заради неплатен воден надоместок кон водостопанствата во чие подрачје на дејствување работат. Површината на овие водни заедници во стечај изнесува вкупно 7.139 ха

Во следната табела е прикажана покриеноста на хидро мелиоративните системи во Република Македонија со водни заедници.

Табела 69. Регистрирани водни заедници во Република Македонија

	Регион (ХМС)	Број на водни заедници	Површина (ха)	Водни заедници во стечај	Површина (ха)
1	Брегалница	25	20.502	6	4.653
2	Тиквеш	40	15.642	7	2.371
3	Полог, Гостивар	13	4.689	-	-
4	Полог, Тетово	23	8.995	-	-
5	Струшко поле	6	2.306	-	-
6	Кичевско поле	2	170	-	-
7	Струмичко поле	14	6.133	-	-
8	Охридско поле	2	962	-	-
9	Битола	1	1.030	-	-
10	Скопје	2	494,2	-	-
11	Гевгелија-Валандово-Дојран	7	2.842	-	-
12	Дебар	1	1.008	-	-
13	Преспанско поле	3	2.412	-	-
14	Кумановско поле	1	337	-	-
15	Радовишко поле	2	328	-	-
16	Берово	2	380	-	-
	Вкупно:	144	68.230	14	7.139

Извор: МЗШВ, 2014

Инфраструктурата за наводнување е пренесена на управување и користење на вкупно 47 водни заедници.

3.3 Хидромелиоративни системи за наводнување и одводнување

Системи за наводнување

Со Водостопанската основа е оценето дека од обработливата земјоделска површина од околу 577.000 ха, со изградените хидромелиоративни системи и доколку се изградат нови хидромелиоративни системи, реално може да се обезбеди наводнување на околу 400.000 ха, односно 69% од вкупната обработлива земјоделска површина.

Според техничката документација, врз основа на која се градени системите, беше предвидено да се обезбеди наводнување на 163.693 ха плодно земјиште, но изградените основни објекти (брани, акумулации, пумпни станици, магистрални канали и др.) во средно сушна година можат да обезбедат наводнување на 144.894 ха земјоделско земјиште.

Според времето, динамиката, изворите на финансирање и другите услови за изградба, карактеристични се три периоди во изградбата на хидро мелиоративните системи за наводнување и тоа: до 1958 година; од 1958 до 1975 и од 1975 година до денес. Во првиот период изградени се 27 ХМС со кои се опфатени 19.026 ха., во вториот период се изградени системите кои опфаќаат површина од 68.448 ха. и 46 помали системи, кои обезбедуваат наводнување на 39.514 ха. Во третиот период беа изградени 14 нови системи, како и повеќе од 25 системи со мали акумулации. Со овие системи се обезбеди наводнување на 40.918 ха.

Табела 70. Сумарна табела за наводнувани површини во 2013 година

	Регион/ХМС	Површина(ха)
1	ВС Брегалница - Кочани	7.574
2	ВС Тиквеш - Кавадарци	8.636
3	ЈП Стрежево - Битола	4.706
4	ВС Радовишко поле - Радовиш	928

5	ВС Струмичко поле – Струмица	1.730
6	ВС Гевгелиско-Валандовско Поле - Гевгелија	831
7	ВС Кумановско-Липковско Поле - Куманово	980
8	ВС Прилепско Поле – Прилеп	1.228
9	ВС Полог – Гостивар	440
10	ЈП Лисиче – Велес	302
11	Независни водни заедници (Струга, Охрид,Ресен)	136
12	ВС Скопско Поле	49
	Вкупно	27.537

Извор: МЗШВ, 2014

Во текот на сезоната за наводнување 2013 година наводнувани се околу 27.537 ха земјоделски површини во рамки на системите за наводнување со кои управуваат водостопанствата и водните заедници.

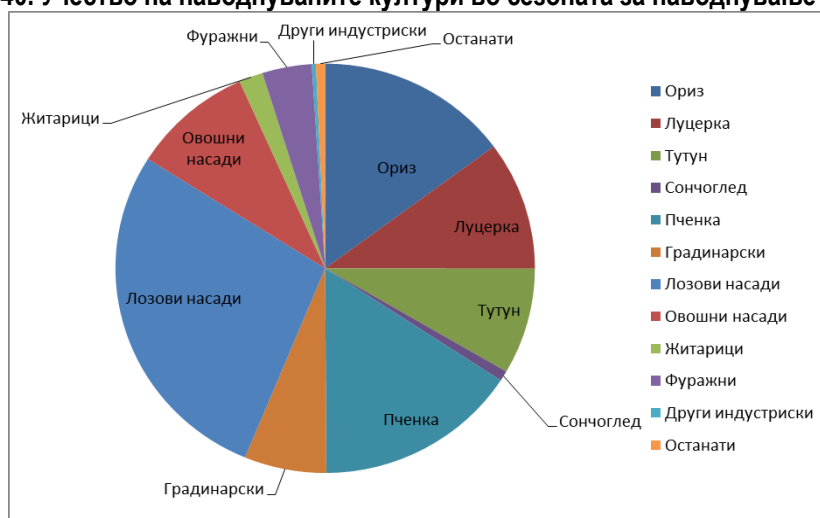
Табела 71. Структура на наводнуваните култури во Република Македонија

година /култура	Ориз	Луцерка	Тутун	Сончоглед	Пченка	Градинарски	Лозови насади	Овошни насади	Житарици	Фуражни	Други индустриски	Останати	Вкупно
2013	4.092	2.801	2.308	222	4.323	1.742	7.634	2.572	508	1.052	88	194	27.537
2012	4.244	2.844	1.985	294	4.523	2.066	7.705	2.172	753	428	71	221	27.309
2011	4.204	2.090	1.643	176	3.394	1.915	7.019	2.161	576	1.383	235	200	24.996
2010	3.710	1.981	2.000	283	2.875	1.533	6.435	1.676	424	839	321	262	22.343
2009	2.702	2.875	847	372	2.938	1.616	6.818	2.466	681	737	397	151	22.603
2008	2.404	2.907	770	242	4.079	1.920	6.211	1.501	436	/	/	1.100	21.570
2007	2.556	2.807	921	186	3.739	1.468	7.155	1.371	1.448	193	/	317	22.161

Извор: МЗШВ, 2014

Во структурата на наводнуваните култури во текот на сезоната за наводнување 2013 година најголемо учество имаат лозовите насади со 28%, пченката со 16% и оризот со 15%. Следуваат луцерката со 10%, овошните насади со 9%, тутунот со 8%, градинарските култури со 6% итн.

Графикон 40. Учество на наводнуваните култури во сезоната за наводнување 2013 година

МЗШВ: Управа за водостопанство, 2014 година

Системи за одводнување

Во Република Македонија хидромелиоративните системи за одводнување се градени заради заштита и одводнување на земјоделски, комунални и други земјишта и заради уредување на режимот на водите, заштита на населби, сообраќајници и друго.

Со системите за одводнување се опфатени 82.195 ха. Изградбата на овие системи е во два периода. Во првиот период до 1958 година изградени се 1.052 ха системи за одводнување, а во вториот период од 1958 година до денес изградени се 81.143 ха или вкупно 82.195 ха. Во “Скопско Поле” со системите за одводнување се одводнуваат 6.600 ха, во “Пелагонија” 30.000 ха, во “Струшко Поле” 2.680 ха, во “Струмичко Поле” 9.000 ха, во “Кочанско Поле” 6.000 ха, во “Овче Поле” 1.700 ха и во “Преспанско Поле” 1.800 ха.

3.4. Капитални проекти во водостопанството

Обезбедување на доволни количини на вода за населението и наводнување на земјоделски површини е еден од приоритетите на Управата за водостопанство. За таа цел во рамки на оваа програма се реализираат следните капитални инвестиции:

ХС “Лисиче” Хидромелиоративниот систем “Лисиче” е повеќе наменски објект. Тој ќе се користи за водоснабдување на населението во градот Велес, водоснабдување на околните села што гравитираат на системот, снабдување на индустријата со технолошка вода, наводнување на 4100 ха плодна земјоделска површина, ревитализација на езерото “Младост”, обезбедување на билошки минимум на реката “Тополка” и за подобрување на микро климата во регионот. Досега од почетокот на изградбата на овој хидросистем изградени се зафат на река Тополка, доведен цевковод со должина од 20 км, филтер станица и браната со придружните објекти.

Наводнувањето треба да обезбеди профитабилност на објектот. Акумулациониот простор на браната Лисиче проектиран е за потребите на вода за наводнување на 4100 ха, односно 2/3 од акумулираните води.

ХС “Злетовица”. Со цел да ја подобри лошата состојба со водоснабдувањето во североисточниот дел на Македонија, Владата на Република Македонија во 2001 год. го промовираше развојот на повеќенаменскиот проект „Злетовица“ за да му обезбеди сигурно и стабилно водоснабдување на овој регион, како проект од врвен национален приоритет. Основната и приоритетна намена на овој проект (1 фаза од реализација) е долгорочно да го реши проблемот со водоснабдување на преку 100.000 жители кои живеат во општините: Пробиштип, Штип, Свети Николе, Кратово, Карбинци и Лозово, како и водоснабдување на индустријата во тие општини. Овој проект се реализира во три фази: фаза 1 Водоснабдување, фаза 2 Систем за наводнување и фаза 3 Објекти за производство на електрична енергија. Од страна на Европската Инвестициона Банка во 2011 година се додели грант за подготовка на техничка документација за фаза 2 – наводнување и фаза 3 – електрика. Фазата 2 е предвидена за наводнување на 4.500 ха обработлива земјоделска површина. Фазата 3 од овој повеќенаменски проект е изградба на три мали хидроцентрали по течението на река Злетовица со инсталирана моќност од 15 MW и планирано годишно производство на електрична енергија од 48 GWh.

Наводнување на Јужната долина на Вардар. Со реализација на првата фаза од овој Проект опфатени се четири независни системи, и тоа систем Миравци со површина од 570 ха, систем Удово со површина од 605 ха, систем Негорци со површина од 630 ха и систем Паљурци со површина од 1,127 ха. Со првата фаза од Проектот, која заврши кон крајот на 2008 година, со систем за наводнување беа опфатени вкупно 2,932 ха во регионот на Гевгелија, Валандово и Богданци.

Во тек е реализација на активностите од втората фаза на Проектот кој ќе опфаќа рехабилитација/модернизација и проширување на постоечки и нови системи за наводнување во следниве системи: систем Миравци со 423 ха, систем Негорци/Прдејци со 456 ха, систем Гевгелија со 393 ха, систем Грчиште со 250 ха, систем Паљурци со 750 ха, систем Кованци со 52 ха и систем Валандово со 1,500 ха, или вкупно ќе бидат опфатени околу 3.900 ха.

Изградба на брана на Оризарска река. Со изградба на брана на река Оризарска, водата од акумулацијата се предвидува да се користи за водоснабдување на населението преку регионалните водоснабдителни системи на Кочани и Винаца, за наводнување на земјоделски површини во Кочанско Поле од околу 1.500 ха како и за производство на електрична енергија преку изградба на две хидроцентрали со моќност од 2852 кв. Оризарска Река е десна притока на река Брегалница, една од поголемите од серијата водотеци од Осоговскиот планински масив, а во Брегалница се влева во близина

на село Грдовци во Кочанската Котлина. Завршено е со изведбата и надзорот на работите поврзани со дополнителните инженерско-геолошки, геотехнички и геомеханички истражни работи за комплетирање на подлогите за насипна брана Речани“ на Оризарска река и изработен е Основен проект за брана Речани на Оризарска Река со придружни објекти.

ХС Конско. Водата во акумулацијата Конско ќе се користи за водоснабдување на населението на градот Гевгелија и околните населби, наводнување на земјоделски површини во гевгелиско-валандовско-богданскиот регион од околу 4.200 ха систем за наводнување капка по капка, производство на електрична енергија и обезбедување на дополнителни количини на вода за хидро системот “Спас на Дојранско езеро“, кои се претходно усогласени со можностите на системот. Реката Конска се формира на падините на паланината Кожуф и е десна притока на реката Вардар. Изработен е Основен проект за брана Конско со придружни објекти.

ХС Маркова Река. Со реализација на ХС Маркова Река – Струмица ќе се овозможи изградба на систем за наводнување – Куклиш. Се планираат да се наводнуваат околу 250 ха.

ХМС Равен – Речица, Полог. Со изградба на ХМС Равен – Речица во регионот на Полог – Гостивар, ќе се овозможи наводнување на околу 6.000 ха земјоделски површини кои до сега немале можност да бидат наводнувани или се наводнувале делумно. Со проектот се планира изградба на зафат на реката Вардар кај село Равен, возводно од Гостивар, а водата ќе се доведува преку главен доведен канал со должина од 26 км и мрежа за наводнување. Склучен е Договор за изработка на Проект за инфраструктура за главниот цевковод од ХС Равен Речица.

Изградба на Брана на река Слупчанска. Со изградба на брана на река Слупчанска се планира да се обезбедат количини на вода во вкупниот систем Глажња - Липково за водоснабдување на населението во општините Куманово и Липково, наводнување на постојните околу 6.500 ха земјоделски површини и обезбедување на вода за нови околу 1.300 ха. Обезбедените количини се неопходни во вкупниот биланс на овој регион, а ќе се користат преку постоечкиот систем и планираните нови објекти со оваа инвестиција. Склучен е договор за изработка на истражни работи на преградно место, акумулација и локални материјали за изградба на брана на река Слупчанска.

Во текот на 2013 година реализирани се и следните активности:

- Исчистени се 27 канали за одводнување во должина од 118,2 км
- Извршена е набавка на цевки за замена на оштетен дел од челичен цевковод во ХС Стрежево
- Извршена е набавка на хидромеханичка опрема во ХС Стрежево
- Извршена е набавка на мерачи на ниво и мерачи на протек во ХС Стрежево
- Набавен е компензатор на реактивна енергија во ВС Скопско Поле
- Извршена е санација на заедничкиот цевковод и цевководите за Штип и Свети Николе за ХС Злетовица
- Извршена е замена на хидромеханичка опрема на прекидните комори замена на затвораи од секундарните цевководи во ХМС Прилепско Поле
- Извршена е рехабилитација на Десниот магистрален канал делница Кочани до Злетовска река во ХМС Брегалница
- Извршена е рехабилитација на десен магистрален канал делница Свети Николе – Каратманово во ХМС Брегалница
- Извршена е рехабилитација/санација на каналот за наводнување во атарот на село Сараќино во ХМС Полог
- Извршена е изградба на цевководи за наводнување на површини во Рибарци, ХМС Тиквеш
- Извршена е санација на инекциона завеса на лев бок и дел од делница на длабинска завеса на брана Турија, ХМС Струмичко Поле
- Извршена е рехабилитација на хидромеханичка опрема на темелниот испуст на брана Отовица, ХС Лисиче
- Извршена е изведба на работи во мрежата за наводнување на водна заедница “Крани“, ХМС Преспа
- Обновена е хидроизолацијата на возводниот дел на брана “Прилеп“, ХМС Прилепско Поле
- Извршена е рехабилитација на круната на брана Прилеп, ХМС Прилепско Поле
- Извршена е рехабилитација на канал за наводнување во должина од 800 м, во атарот на село Галате, ХМС Полог

7. Управа за хидрометеоролошки работи

4.1 Климатски подрачја во Република Македонија

Поаѓајќи од искуствата на повеќето климатски класификации и адекватниот пристап за територијата на Република Македонија ги разликуваме следните похомогени климатски подрачја⁷

1. Субмедитеранско подрачје (50 – 500 м)
2. Умерено – континентално – субмедитеранско подрачје (до 600 м)
3. Топло континентално подрачје (600 – 900 м)
4. Ладно континентално подрачје (900 – 1100 м)
5. Подгорско – континентално – планинско подрачје (1100 – 1300)
6. Горско – континентално планинско подрачје (1300 – 1650 м)
7. Субалпско планинско подрачје (1650 – 2250 м)
8. Алпско планинско подрачје (под 2250 м)

Субмедитеранското подрачје зафаќа мали површини кои се целосно земјоделски. Ограничено е на најјужниот дел на Вардарската Долина (Гевгелиско – Валандовскиот регион до Демир Капија), потоа во Дојранско и југозападниот дел на Струмичко, а се карактеризира со најблагопријатни климатски и педолошки услови за производство на раноградинарски култури, производство на винова лоза, овошни култури и др.

Континенталното – субмедитеранското подрачје. Заедно со првата зона, континенталното – субмедитеранското подрачје зафаќа површина од 897.000 ха или 34,9 % од територијата на Република Македонија. Се простира во деловите покрај Повардарието, од Демир Капија се до северната граница (Демиркаписко, дел од Тиквеш, Велешка и Скопска котлина), помали делови околу реката Пчиња, деловите околу долното и средното течение на Црна река, Брегалница и нејзините притоки. Се карактеризира со студени и влажни зими и топли, сушни лета каде што постојат поволни климатски и почвени услови за земјоделско производство.

Топлото коонтиненталното подрачје зафаќа површина од околу 704.000 ха или 27,4 % од површината од нашата земја. Се простира на деловите од Полошката, Кичевската, Дебарската, Струшката, Охридската и Преспанската котлина како и Пелагонија. Претставува преоден регион меѓу медитеранската и континенталната клима, односно подрачје каде доминира топлата континентална клима со слабо влијанието на медитеранот (што се манифестира преку медитеранскиот плувиометриски режим). Тоа се подрачја каде што се застапени житните култури, овошките и виновата лоза.

Ладното континентално подрачје зафаќа површина од 342.000 ха или 13,3 % од површината на државата, и тоа во суштина е понискиот дел од планините, каде рељефот е планински со геолошки супстрат од компактни карпи. Според климатските показатели ова подрачје е постудено и повлажно од предходното во кое доминира студената континентална клима со извесно влијание на планинската клима.

Подгорско континенталното планинско подрачје зафаќа површина од 250.000 ха или 9,7 %. Ова е подрачје на климазоналната заедница на буковата шума.

Горско континентално планинско подрачје зафаќа површина од 10,4 % или 269.000 ха. Тоа е подрачје на горска букова шума, распространета на целата површина од Р. Македонија, каде рељефот е исклучително планински.

Субалпско планинско подрачје со површина од 97.000 ха или 3,8 % од површината на земјата со широка распространетост на неколку шумски заедници и тоа претежно четинари (ела, смрча, молика и кривуљ).

Алпско планинско подрачје се протега на височини над 2.250 м. и има површина од 13.000 ха или 0,5%, и овде нема шумски растителни заедници. Тоа е подрачје на високопланински тревни заедници и тоа на планините: Кожуф, Ниџе, Баба, Дешат, Кораб, Шар планина и Јакупица. Врнежите од дожд во овие региони варираат меѓу 500 и 800 мм.

⁷ Според Ѓ. Филиповски, Р. Ризовски и П. Ристевски во Карактеристики на климатско-почвените зони во Република Македонија, Скопје, МАНУ 1996 год.

4.2 Агрометеоролошка анализа на временските услови во Република Македонија во периодот јануари-декември 2013 година

Анализата на влијанието на временската состојба врз земјоделските култури во производната 2013 година, е направена врз основа на податоци од оригиналната документација на Управата за хидрометеоролошки работи. Во агрометеоролошката анализа се опфатени 7 станици распоредени во различни климатолошки региони во Републиката, при што се опфатени подрачја со медитеранска и изменето медитеранска клима (Гевгелија, Струмица, Демир Капија и Скопје), како и подрачја со континентална клима (Прилеп, Битола и Штип).

Во анализата се земени параметрите: средно месечна температура на воздухот, средно месечна минимална температура, средно месечна максимална температура и месечните суми на врнежи, параметри преку кои најсликовито може да се опишат карактеристиките на годината. Споредбите со повеќегодишните (триесетгодишни) просеци се правени со просекот (1971/2000). Од табеларните прикази се гледа дека отстапувањата скоро на сите мерни места се во позитивна смисла, односно повисоки од просечните, што покажува дека во однос на температурите на воздухот (минимална, максимална и средно месечна) имаме глобално затоплување, но во однос на врнежите кои исто така се повисоки од просечните би требало да се карактеризира како повлажна година, но тоа не е резултат на временските состојби поврзани со температурите туку тоа е како резултат на нерамномерниот распоред на врнежите, честите порои и количества врнежи добиени во неколку наврати, неколку месеци кои биле далеку над просечните, но со тоа сепак не продонесле за ублажување или намалување на сушата која сепак е главна карактеристика на годината.

Во регионите каде отстапувањата се и најголеми, односно истите се и над 110 мм. повеќе врнежи од просечните се случиле само во еден до два месеци каков што е случајот во Струмица, Демир Капија и Гевгелија кога во февруари месец паднале 162,5 во Струмица, 191,8 мм, во Демир Капија и 208,3 во Гевгелија. Сепак летните месеци особено август е со врнежи на истите овие станици до 3 мм, што е многу далеку од месечните просечни вредности. Од трите температури (средна, минимална и максимална) најголеми отстапувања има кај максималните температури и тоа од 2,2 °C додека најмали отстапувања има кај минималните температури кои на годишно ниво се најизразени во Гевгелија со 1,8 °C, до 0,8 °C во Демир Капија. Останатите метеоролошки станици се во овие граници.

Средно месечните температури на воздухот како најрелевантни податоци за оценка на временската состојба имаат помали отстапувања и овие се најголеми во Гевгелија, каде се повисоки од просечните за 2,1 °C. Останатите мерни места земени во анализата се во границите од 0,9 до 1,7 °C што според минатогодишните вредности покажуваат тенденција на зголемување, односно затоплување.

Анализираната година според месечните суми се карактеризира како е една од повлажните години во изминатиот период со напросечни количества на врнежи на сите мерни места, каде овие отстапувања се со количества поголеми дури и за 198,1 л/м² каков што е случајот во Струмица, потоа 135,3 во Демир Капија и 112,3 во Гевгелија. Највлажен месец бил февруари каде количествата на врнежи се над 80 мм. со исклучок на Скопје, а најсушен август каде на сите мерни места имаме подпросечни врнежи. Апсолутниот максимум и апсолутниот минимум на температурата е забележан на иста станица, на Демир Капија и тоа 40,7 °C на 30. јули и -10,3 на 09. јануари, што е невообичаено и претставува реткост.

Иако температурите покажуваат благ пораст во однос на многу годишните сепак 2013 година беше година кога врнежите од јуни и првата половина од јули месец предизвикуваа проблеми кај земјоделските производители заради отежнатата и задоцнета жетва на лебното жито и проблемите кои им се јавуваа со заштитата на културите поради честите врнежи и големата влажност во воздухот што допринесуваше за зголемена појава на болести и штетници особено кај овошките и воновата лоза или плевели кај пролетните окопни култури. Летната суша која започна во втората половина од јули месец и подпросечниот август месец во однос на врнежите допринесоа за стабилизирање особено на лозарското производство кое имаше доволно време во фазата на зреење да се наталожат поголеми количества на шеќери што резултираше со квалитетен и богат род.

Ваквите временски услови наведуваат на констатацијата дека настапува постепено затоплување во однос на температурите на воздухот, но од друга страна и зголемување на количествата на врнежи и на месечно и на сумарно годишно ниво.

Особено проблематични беа сеидбите на пролетните култури, расадувањето на тутунот, каде се каснеше со роковите што се одрази и на целокупното производство.

Раната појава на првите есенски мразеви кон крајот на септември месец го прекинаа земјоделското производство особено кај тутунот и градинарските култури со што им оставија повеќе простор за порелаксирана припрема на површините за есенската сеидба.

Појавата на првите есенски мразеви немаа никакво негативно влијание врз овошките и виновата лоза кои во овој период беа во полна зрелост и се вршеше берба.

СРЕДНОМЕСЕЧНА МАКСИМАЛНА ТЕМПЕРАТУРА ВО °C

СТАНИЦА	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	ГОД.	ПРОСЕК
СКОПЈЕ	6.6	9.4	13.8	21.4	25.4	28.6	31.7	33.9	26.0	21.2	13.9	5.8	19.8	18.3
ШТИП	7.1	10.1	14.0	21.4	26.4	29.0	31.9	34.0	26.8	22.2	15.2	7.2	20.4	18.3
ПРИЛЕП	6.4	8.3	12.4	19.2	23.4	26.0	28.5	30.9	24.9	20.2	13.5	6.6	18.4	16.8
БИТОЛА	6.7	9.1	12.9	20.0	24.2	27.7	30.2	31.9	26.2	21.0	13.9	6.2	19.2	16.9
Д.КАПИЈА	8.1	10.9	14.1	22.8	27.8	30.5	34.1	35.9	28.6	22.5	15.6	7.1	21.5	19.3
СТРУМИЦА	8.6	10.7	14.2	22.5	27.1	29.0	31.8	33.5	27.1	22.2	15.3	7.9	20.8	19.0
ГЕВГЕЛИЈА	10.3	12.4	15.0	23.2	29.0	30.9	34.0	35.8	29.0	23.4	16.8	11.1	22.6	20.6

СРЕДНОМЕСЕЧНА МИНИМАЛНА ТЕМПЕРАТУРА ВО °C

СТАНИЦА	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	ГОД.	ПРОСЕК
СКОПЈЕ	-0.9	2.3	3.6	7.8	12.7	16.0	17.8	18.8	12.7	8.5	6.0	-2.4	8.6	7.2
ШТИП	-0.2	2.6	4.2	7.7	12.9	15.0	16.6	18.1	12.0	8.0	6.2	-2.2	8.4	7.3
ПРИЛЕП	-1.7	1.1	2.7	6.9	11.4	13.6	15.7	16.9	11.1	7.1	4.7	-2.6	7.2	6.0
БИТОЛА	-1.5	1.4	3.4	5.7	10.8	12.7	14.4	14.8	9.9	6.1	4.7	-3.3	6.6	5.0
Д.КАПИЈА	0.0	3.3	4.7	7.5	12.6	15.7	16.8	17.8	11.9	8.0	7.0	-2.3	8.6	7.8
СТРУМИЦА	-0.6	2.5	3.9	7.4	12.2	14.8	16.2	16.4	11.2	6.9	5.9	-2.4	7.9	6.2
ГЕВГЕЛИЈА	1.2	4.2	5.8	8.9	14.2	17.1	19.7	19.6	15.3	10.4	8.6	0.4	10.4	8.6

СРЕДНОМЕСЕЧНА ТЕМПЕРАТУРА ВО °C

СТАНИЦА	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	ГОД.	ПРОСЕК
СКОПЈЕ	2.5	5.3	8.4	14.5	18.8	21.7	24.6	26.1	18.8	14.0	9.4	1.2	13.8	12.6
ШТИП	3.4	6.2	8.7	14.8	19.7	21.7	24.3	25.7	19.2	14.6	10.3	2.1	14.2	12.6
ПРИЛЕП	1.9	4.3	7.2	13.3	17.3	19.8	22.4	23.8	17.7	12.8	8.5	1.4	12.5	11.2
БИТОЛА	2.1	4.7	7.7	13.3	17.8	20.4	22.6	23.8	18.3	12.5	8.8	0.8	12.7	11.0
Д.КАПИЈА	4.1	7.1	9.5	15.6	20.7	23.0	25.5	27.0	20.0	15.1	11.5	2.2	15.1	13.5
СТРУМИЦА	3.5	5.9	8.9	15.3	20.1	22.1	24.3	25.7	19.0	13.5	9.8	1.9	14.2	12.6
ГЕВГЕЛИЈА	5.6	7.7	10.1	16.2	21.9	24.3	27.0	27.7	21.8	15.9	11.9	5.1	16.3	14.2

МЕСЕЧНИ СУМИ НА ВРНЕЖИ ВО ММ.

СТАНИЦА	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	ГОД.	ПРОСЕК
СКОПЈЕ	25.1	66.1	25.7	36.4	64.5	61.3	19.0	15.7	56.5	20.5	39.9	34.1	464.8	441.2
ШТИП	33.8	130.8	33.7	66.1	29.5	64.7	3.8	16.3	13.6	17.9	73.9	20.8	504.9	460.1
ПРИЛЕП	48.2	81.1	35.1	53.5	74.8	78.0	9.2	16.2	31.5	42.7	69.5	27.1	566.9	517.5
БИТОЛА	74.9	93.4	50.0	83.4	61.3	50.8	17.2	6.3	18.7	40.4	69.5	55.7	621.6	608.9
Д.КАПИЈА	60.5	191.8	34.4	95.9	21.3	70.9	19.6	3.4	32.1	19.5	57.9	64.3	671.6	536.3
СТРУМИЦА	75.3	162.5	62.3	51.3	42.8	129.3	28.6	1.0	37.0	52.8	71.6	30.8	745.3	547.2
ГЕВГЕЛИЈА	84.3	208.3	81.8	43.6	22.4	53.1	34.4	1.9	19.5	23.4	93.5	95.4	761.6	649.4

Оваа година според агрометеоролошката оценка останува запомнета како карактеристична, со отежнато производство и пониски приноси. Есенската сеидба се изведе во отежнати услови со многу влага во почвата, посевите навлегоа во зимата во ниски фази на развој а првите снежни врнежи беа забележани кон крајот на ноември месец со краткотрајна снежна покривка пропратена со ниски негативни минимални температури кои во најголем дел беа присутни и во текот на декември месец.

IX. ОБРАЗОВАНИЕ, НАУКА И ТРАНСФЕР НА ЗНАЕЊЕ

1. Образование во биотехничките науки

Македонскиот образовен систем, во надлежност на Министерството за образование и наука, помина низ реформи кон модернизирање на наставниот план и образовните активности. Во 2004 година Владата усвои национална програма за развој на образованието за периодот од 2005 до 2015 година, за сеопфатна реформа на оваа област заснована на процесите на демократија, децентрализација, автономија, плурализам, мултикултура и глобализација, како и меѓународни образовни стандарди на знаење и вештини и по принципите на доживотно учење.

1.1 Земјоделски средни училишта

Земјоделските, ветеринарните, прехранбените, шумарските и дрвопреработувачките насоки се присутни во државните средни училишта. Најголемиот број на ученици кои посетуваат настава во средните земјоделски училишта се од руралните средини.

На следнава табела е прикажан бројот на средни училишта за земјоделство, ветеринарство, производство на храна и шумарство и соодветниот број на ученици кои завршиле средно образование. Интересот за средно стручно образование од областа на земјоделството, по континуираниот повеќегодишен пад до 2011 година на 1.122 ученици, во учебните 2012/2013 и 2013/2014 година бележи значителен пораст.

Табела 72. Број на ученици кои завршиле средно образование

Тип на училиште	2008/2009	2009/2010	2010/2011	2011/2012	2012/2013
	Ученици	Ученици	Ученици	Ученици	Ученици
Земјоделство (земјоделско-ветеринарна)	816	719	718	2.228	2.066
Ветеринарство	59	8	1	*	*
Производство на храна	204	171	167	667	599
Шумарство (шумарско-дрвопреработувачка)	248	241	236	392	340
Вкупно 24	1.327	1.139	1.122	3.287	2.945

Извор: ДЗС, 2008-2013

1.2 Високо образование во земјоделството

Македонскиот систем за земјоделско високо образование вклучува неколку образовни институции: Факултет за земјоделски науки и храна - Скопје, Факултет за ветеринарна медицина - Скопје, Шумарски факултет - Скопје (сите во состав на Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје); Факултет за биотехнички науки – Битола (во состав на Универзитетот „Св. Климент Охридски“ во Битола); Земјоделски Факултет (во состав на Универзитетот „Гоце Делчев“ од Штип) и Центарот за политехнички студии т.е. Факултетот за прехранбена технологија и исхрана (во состав на Тетовскиот државен универзитет).

Високообразовните институции се во фаза на подобрување на стандардите за студирање и наставните програми, а се со цел постигнување на европските стандарди. Законот за високо образование, изменет и дополнет во 2003⁸ година, обезбеди рамка за имплементација на принципите на Болоњскиот процес⁹.

Системот на развој вклучува соработка со образовни институции од аспект на зајакнување на студиската програма, размена на студенти, стипендирање на домашни студенти за понатамошно образование во странство, итн. Образовните активности на факултетите, главно се финансирани преку Министерството за наука и образование, додека делумно се финансираат од сопствени приходи.

⁸ Службен Весник на Р.Македонија бр. 64/00 и бр. 49/03.

⁹ Факултетите спроведоа ре-организација на одделенијата, студиите, студентските групи и програми како и воведоа кредитен систем за трансфер имплементиран во согласност со Европскиот кредит трансфер систем (ECTS).

Овие промени треба да го обезбедат потребниот број на нови специјализирани професионалци, потребни во активностите на индивидуалните фарми, малите и средните претпријатија од индустријата за храна, како и за научно-истражувачка работа во специјализирани институции.

Во последните неколку години, бројот на запишани студенти во високо образование од областа на био-техничките науки, бележи пад. Најголем дел од запишаните студенти, студираат на државниот универзитет “Св. Кирил и Методиј” во Скопје, а потоа на Универзитетите во Битола, Штип и Факултетот за прехранбена технологија и храна, на државниот универзитет во Тетово.

Табела 73. Вкупен број на студенти на дел од факултетите во системот на високото образование

Факултет	2009/2010	2010/2011	2011/2012	2012/2013
Факултет за земјоделски науки и храна во Скопје	826	708	627	677
Факултет за ветеринарна медицина во Скопје	222	214	169	132
Факултет за биотехнички науки во Битола	632	453	305	344
Шумарски факултет во Скопје	710	681	229	188
Земјоделски факултет во Штип	401	706	680	661
Факултет за прехранбена технологија и храна во Тетово	/	/	55	58
Вкупно	2.791	2.762	2.065	2.060

Извор: ДЗС, (2009-2013)

Во учебната 2011/2012 година, 214 наставници и соработници ја изведувале наставата од областа на био-техничките науки на универзитетите во Скопје, Битола и Штип. Доколку се спореди со податоците од 2010/2011 година, ќе може да се забележи зголемување на бројот на наставниот кадар од областа на биотехнички науки за околу 4%.

Табела 74. Вкупен број на наставници во системот на високото образование во учебната 2011/2012 година

Факултет	Наставници	Соработници	Вкупно
Факултет за земјоделски науки и храна во Скопје	63	15	78
Факултет за Ветеринарна медицина во Скопје	23	19	42
Факултет за биотехнички науки во Битола	22	7	29
Шумарски факултет во Скопје	16	2	18
Факултет за дизајн и технологија на мебел и ентериер	14	1	15
Земјоделски факултет во Штип	21	11	32
Вкупно	159	55	214

Извор: ДЗС, 2014

Вкупниот број на дипломирани студенти од областа на био-техничките науки во 2012 година изнесува 340, што претставува 129 дипломци повеќе или зголемување на бројот на дипломирани студенти за 61% во однос на претходната 2011 година. И во 2013 година бројот на дипломирани студенти бележи благ пораст и изнесува 344 дипломирани студенти.

Табела 75. Вкупен број на дипломирани студенти во областа на биотехничките науки

Година	Дипломирани
2009	327
2010	264
2011	211
2012	340
2013	344

Извор: ДЗС, 2014

2. Наука и истражување

Согласно општествените и економските промени, ставен е приоритет на развој на производствен модел за подобрување на количеството и квалитетот на земјоделското производство.

Покрај научно-истражувачката работа во рамките на факултетите, институции за истражување и развој, кои исто така спроведуваат истражувања за поддршка на развојот на земјоделството и шумарството, се следниве: Земјоделски институт, Институт за сточарство (интегриран со Факултетот за ветеринарна медицина) во Скопје, Институт за тутун во Прилеп и Хидробиолошкиот Институт во Охрид. Истражувачките институции во земјоделството во моментот имаат вработено околу 300 лица, од кои околу 40% се со високо образование, магистри и доктори на науки.

Сите институти се меѓународно поврзани и добиваат поддршка од меѓународни проекти, преку разни донаторски мрежи и проектни програми.

Согласно член 49 од Законот за научно-истражувачка дејност, истражувачките институции се финансираат преку буџетот на Република Македонија, во согласност со целите и приоритетите утврдени во националната програма. Сите јавни истражувачки активности, вклучувајќи и земјоделство, се финансираат преку Министерството за образование и наука, при што покрај платите на лицата со научни титули, по пат на јавен конкурс се финансираат и програмите за научно-истражувачка дејност.

Според Законот за високо образование (член 22), научните институти во состав на универзитетот како негови единици, може да вршат и високо-образовна дејност (втор и трет циклус универзитетски студии) во научната област за која се основани, доколку се акредитирани за вршење на овој овид студии и имаат решение за почеток со работа, утврдено со статутот на универзитетот.

Земјоделскиот институт, главно, остварува четири дејности: научно-истражувачка, образовна, издавачка и апликативна дејност. Научно-истражувачката работа е насочена кон изнаоѓање техничко-технолошки решенија и кон нивна апликација во производството. Добиените сознанија за генетската варијабилност на домашните популации и интродуираните сорти од поважните поделелски, градинарски, лозови и овошни видови, овозможуваат научно-истражувачката работа да биде насочена кон создавање нови повисокоприносни и поквалитетни генотипови од целокупното земјоделско растително производство. Како резултат на досегашната селекциска работа, Институтот креирал и му се признаени многубројни сорти кај поделелските култури и се јавува како соработник на специјалистички, магистерски и докторски теми, но и советодавни услуги за производителите.

Институтот за сточарство има развиено електронско означување и систем на следливост и за да се прошири оваа активност даден е предлог да се формира централна канцеларија со комјутери и оператори на бази на податоци за да ги внесуваат деталите на редовна неделна основа за секоја фарма. Институтот учествува во 2,5 годишен проект за истражување и трансфер на технологија, со цел зголемување на профитабилноста на малите земјоделци.

Ветеринарен институт и Факултет за ветеринарна медицина- ветеринарни лаборатории - согласно Законот за ветеринарно здравство, лабораториите кои му припаѓаат на Факултетот за ветеринарна медицина (ФВМ) работат како национална назначена лабораторија за спроведување лабораториски анализи од службени контроли на Управата за ветеринарство. До крајот на 2010 година, бројот на акредитираните методи изнесуваше 75 (7 од областа на испитување на болести кај животните, а останатите од другите области биологија, микробиологија, биохемија, прехранбени производи, пијалоци, вода, добиточна храна). Анализите се вршат во следните лаборатории: Институт за храна - (Лабораторија за микробиологија на храна, Лабораторија за квалитет за храна, Лабораторија за резидуи и контаминенти, лабораторија за контрола на квалитет на млеко) и Ветеринарен Институт (лабораторија за серологија, лабораторија за ТСЕ) од страна на соодветно обучен персонал. Лабораториите целосно се реконструирани и добро опремени со калибрирана опрема и контролирана средина. Бројот на вработени што ги вршат испитувањата според акредитираните методи во досегашните услови е доволен. Во иднина, според потребите нивниот број ќе биде зголемен. Континуитетот на системот за квалитет е обезбеден преку регуларна внатрешна и надворешна ревизија. Имплементацијата на стандардот МКС ISO/IEC 17025:2006 и акредитацијата на ФВМС претставува гаранција за клиентите дека резултатите од испитувањата се веродостојни и според последните национални и интернационални стандарди и прописи.

Институтот за тутун од Прилеп, како еден од најстарите институти на Балканот (87 години постоење) преку својата научно-истражувачка и апликативна дејност во сите сегменти на производството, преработката и одржување на сортноста и квалитетот на ситнолистниот ароматичен тутун од ориентален тип, допринесува тутунот да биде водечки земјоделски производ во извозот на Република Македонија.

Институтот располага со сопствено опитно поле за производство на сортно семе, оранџерија, комплетна лабораторија, метеоролошка станица и библиотека.

3. Советодавни и консултативни услуги

За разлика од порано кога советодавните услуги во земјоделскиот сектор беа главно во надлежност на институциите од јавниот сектор, како што е Агенцијата за поттикнување на развојот на земјоделството (АПРЗ) и научно-истражувачките институции, моментно различни категории на обезбедувачи на совети во земјоделството го заземаат своето место во советодавните услуги во земјата. Во услови на ограничени буџетски средства кај јавните институции, субјектите од индивидуалните стопанства, здруженијата на земјоделци и меѓународните донаторски организации, иако сè уште со ограничен обем на понуда на услуги, недоволно диверзифицирани методи и целни групи и лимитирани ефекти во задоволувањето на потребата за совети, сè повеќе се наметнуваат како значаен фактор во советодавната дејност.

3.1 Услуги од научно-истражувачките институции (факултети и институти)

Јавните научно-истражувачки и образовни институции, како институтите и факултетите, обезбедуваат специјализирани високостручни советодавни услуги, базирани врз научно-истражувачка и апликативна дејност. Советодавната димензија претставува рамка за трансфер на достигнувањата од научно-истражувачки и апликативен карактер на факултетите и институтите, директно до корисниците или често пати во рамки на проектни активности, преку соработката со МЗШВ, во делот на истражувачки, но и на применети истражувања за потребите на министерството.

Податоците собрани преку редовното работење, како и за соодветни намени, бараат соодветно систематизирање, натамошна обработка, анализа и толкување на обработените податоци и добиените резултати. Во таа насока, јавните научно-истражувачки и образовни институции, како институтите и факултетите, со својот капацитет можат да придонесат кон создавање на услови за натамошно креирање на аграрната политика на земјата.

3.2 Агенција за поттикнување на развојот на земјоделството (АПРЗ)

Во контекст на одржливиот развој на земјоделството, земјоделскиот советодавен сервис има многу важна улога. Задачите и надлежностите на советодавните услуги се широки и холистички во содржината и обемот, така што функционираат и надвор од земјоделскиот трансфер на технологии.

За таа цел, јавниот советодавен сервис практикува повеќе проактивна и партиципативна улога со што советодавците претставуваат „брокери“ на знаење и информации, иницирајќи и олеснувајќи го взаемното значење и непристрасниот трансфер базирани на знаење меѓу земјоделските истражувачи, науката и примарните производители.

Во насока на тоа, Агенцијата за поттикнување на развојот на земјоделството е институција која во континуитет креира и испорачува висококвалитетни совети за потребите на земјоделските стопанства во функција на практична примена на најсовремените научни и технички сознанија насочени според потребите на пазарот. АПРЗ е основана со Закон за основање на Агенција за поттикнување на развојот на земјоделството („Службен весник на РМ“ бр. 3/98 од 22.01.1998 година) со поддршка од Проектот од Светска банка, а во согласност со Стратегијата за развој на земјоделството на РМ. Согласно позитивната законска регулатива, како и врз основа на фактичката состојба, Националната советодавна служба - АПРЗ функционира како орган на државната управа, има својство на правно лице и е самостојна во својата работа.

АПРЗ преку системот на давање на советодавни услуги на земјоделските стопанства (ЗС), има за цел да овозможи трансфер на знаења и информации, како и нивна имплементација кај ЗС во насока на подобрување на квалитетот и квантитетот на земјоделското производство со економска оправданост, конкурентност на македонските пазари во ЕУ и пошироко, одржлив развој на земјоделството во руралните подрачја, како и поддршка во развојот и реализацијата на аграрната политика со одржување на база на податоци од ЗС преку теренски посети на ЗС.

АПРЗ се издвојува со своја специфика во реализацијата на активностите со останатите министерства и агенции, особено со МЗШВ, во делот на постојаната присуственост на советниците на терен кај ЗС. Советниците во АПРЗ преку постојани и континуирани средби со земјоделците, покрај размената на информации даваат квалитетни, навремени, стручни совети во секторот земјоделство и помагаат во правилна распределба и аплицирање на средствата од Програмите на Владата на РМ за поддршка во земјоделството, што резултира со директна и индиректна поддршка и резултат во :

- Подобрување на едуцираноста и неформално образование кај ЗС;

- Интеграција во ЕУ;
- Постигнување зголемен економскиот раст, вработеност, пораст на животниот стандард, конкурентност, квалитет на живеење.

Во насока на компатибилност со стратешките цели и приоритети на Владата на РМ и нивно ефикасно реализирање, АПРЗ е устроена како Национална советодавна служба со следните специфики :

- Со активностите АПРЗ продуцира рамномерен развој на руралните подрачја со непосредни активности од страна на советниците, балансирајќи ја севкупната ситуација во сферата на советодавните услуги.
- Активностите на националната советодавна служба и нивните советодавни услуги се карактеризираат со непристрасност и непрофитабилна ориентираност.
- Преку националната советодавна служба државата добива реални, непристрасни, веродостојни и точни информации од теренот, кои што информации и податоци се нужни за градење на стратегија во земјоделскиот сектор и негова поддршка во развојот. Овие информации наменски може да ги користат сите државни институции, но и сите правни и физички лица во реализацијата на своите потреби.
- Глобалната поставеност во земјоделскиот сектор, МЗШВ го става во улога на креатор на севкупните политики во тој сектор, а АПРЗ е имплементатор на таквите политики, особено во советодавната сфера. Непосредниот контакт на советодавецот со земјоделецот кој што се темели на взаемна долгогодишна доверба, е основен аргумент на организационата и функционална поставеност на АПРЗ и претставува нејзина исклучителна засебност и оригиналност.
- АПРЗ директно помага во процесот на креирање на политики со што овозможува самите политики да бидат што е можно пореални и да ја отсликуваат потребата од теренот. Советникот кој што е во постојан контакт со земјоделците добива изворни информации за состојбите од теренот, а таквите информации чија што релевантност е неспорна, можат да бидат искористени од страна на МЗШВ во креирање на реални политики во земјоделскиот сектор.

Агенцијата за поттикнување на развојот на земјоделството во 2012 година доби сертификат за имплементиран Систем за управување ИСО 9001:2008 во АПРЗ од сертификационата куќа ТУВ Австрија, врз основа на спроведената реформа во Агенцијата за поттикнување на развојот на земјоделството, со посебен акцент на имплементација на советодавни услуги за користење на подобрени земјоделски технологии, менаџмент практики и информации врз основа на специфициран систем на податоци, следејќи ги промените во глобалната економија, а во насока на поголема транспарентност во процесот на известување и носење на одлуки, што пак претставува системска алатка за менаџирање на процесите.

4. Систем на обуки (неформално образование)

Значаен услов за побрз развој на земјоделското производство, како и руралниот развој, претставува добро поставен и ефективен систем на неформално образование за земјоделците и руралното население во Република Македонија. Законот за образование на возрасните кој ја регулира понудата на образовните услуги од неформален тип, преку адекватен систем на акредитирање, е усвоен во 2008 година. Од друга страна, стратегијата за образование на возрасни 2010-2015, која ги поставува идните планови за развој на човечките ресурси беше донесена од Министерството за образование и наука на Република Македонија, во 2010 година. Оваа Стратегија, исто така, ќе претставува основа за неформално и доживотно образование во областа на земјоделството.

До сега, придонес во неформалното образование на различни учесници во земјоделството имаат дадено Фондацијата Агро-центар за едукација АЦЕ, основана од Земјоделскиот институт во Скопје, во 2006 година, како и независниот Центар за применето истражување и континуирана едукација ЦИПОЗ, основан во рамките на Факултетот за земјоделски науки и храна – Скопје, во 2002 година. Во рамките на АЦЕ, се реализирани голем број на проекти и обуки во различни области во земјоделството, руралниот развој, заштита на животната средина и слично. ЦИПОЗ, во текот на својата работа има реализирано значајни активности и резултати на полето на истражувањето, трансферот на знаење, како и примена на модерна технологија (програми и семинари за обука). Покрај горенаведените, и високообразовните институции учествуваат во неформалното образование на сите засегнати страни во земјоделскиот сектор, преку организирање на различни работилници и семинари на различни теми. Особено значаен придонес во неформалното

образование за земјоделците имаат и други институции, меѓу кои и Федерацијата на фармери на Република Македонија.

X. ПРИЛОЗИ

Прилог 1. Листа на заштитени имиња на вина

Вина со контролирано и гарантирано потекло, произведени во специфични локалитети

<i>Специфични локалитети</i>	
- Names - Transcript (*) - English translation (*)	Use (*)
- Дисан	- Дисански локалитет
- <i>Disan</i>	- <i>Disanski lokalitet</i>

1. Вина со контролирано потекло произведени во специфични региони (виногорја)

<i>Специфични региони</i>	
- Names - Transcript (*) - English translation (*)	Use (*)
- Скопје	- Скопско виногорје
- <i>Skopje</i>	- <i>Skopsko vinogorje</i>
- Велес	- Велешко виногорје
- <i>Veles</i>	- <i>Velesko vinogorje</i>
- Тиквеш	- Тиквешко виногорје
- <i>Tikves</i>	- <i>Tikvesko vinogorje</i>
- Гевгелија-Валандово	- Гевгелиско-валандовско виногорје
- <i>Gegelija-Valandovo</i>	- <i>Gevgelisko-valandovsko vinogorje</i>
- Струмица-Радовиш	- Струмичко-радовишко виногорје
- <i>Strumica-Radovis</i>	- <i>Strumicko-radovisko vinogorje</i>
- Овче Поле	- Овчеполско виногорје
- <i>Ovce Pole</i>	- <i>Ovcepolско vinogorje</i>
- Кочани-Виница	- Кочанско-виничко виногорје
- <i>Kocani-Vinica</i>	- <i>Kocansko-vinicko vinogorje</i>
- Куманово	- Кумановско виногорје
- <i>Kumanovo</i>	- <i>Kumanovsko vinogorje</i>
- Кратово	- Кратовско виногорје
- <i>Kratovo</i>	- <i>Kratovsko vinogorje</i>
- Пијанец	- Пијанечко виногорје
- <i>Pijanec</i>	- <i>Pijanecko vinogorje</i>
- Прилеп	- Прилепско виногорје
- <i>Prilep</i>	- <i>Prilepsko vinogorje</i>
- Битола	- Битолско виногорје
- <i>Bitola</i>	- <i>Bitolsko vinogorje</i>
- Преспа	- Преспанско виногорје
- <i>Prespa</i>	- <i>Prespansko vinogorje</i>
- Охрид	- Охридско виногорје
- <i>Ohrid</i>	- <i>Ohridsko vinogorje</i>
- Кичево	- Кичевско виногорје
- <i>Kicevo</i>	- <i>Kicevsko vinogorje</i>
- Тетово	- Тетовско виногорје
- <i>Tetovo</i>	- <i>Tetovsko vinogorje</i>

(*) *In italic: only for information purposes*

2. Трлезни вина со географска ознака

<i>Географска ознака</i>	
- Names - Transcript (*) - English translation (*)	Use (*) - Transcript (*) - English translation (*)

- Македонија - <i>Makedonija</i> - <i>Macedonia</i>	Регионално вино од Македонија, Македонско регионално вино - <i>Regionalno vino od Makedonija,</i> <i>Makedonsko regionalno vino</i> - <i>Regional wine of Macedonia,</i> <i>Macedonian regional wine</i>

(*) *In italic: only for information purposes*

3. Листа на традиционални изрази и термини за квалитетно вино

Traditional expressions	Transcript	Wines concerned	Language	Type of the traditional term
Регионално вино	Regionalno vino	All	Macedonian македонски	In place of PDO/PGI
Вино со контролирано потекло	Vino so kontrolirano poteklo	All	Macedonian македонски	In place of PDO/PGI
Вино со контролирано и гарантирано потекло	Vino so kontrolirano i garantirano poteklo	All	Macedonian македонски	In place of PDO/PGI
Десертно вино	Desertno vino	All	Macedonian македонски	In place of PDO/PGI
Ознака за потекло (ОП)	Oznaka za poteklo (OP)	All	Macedonian македонски	In place of PDO/PGI
Сопствена берба	Sopstvena berba	All	Macedonian македонски	Description of product characteristic
Доцна берба	Docna berba	All	Macedonian македонски	Description of product characteristic
Изборна берба	Izborna berba	All	Macedonian македонски	Description of product characteristic
Избор на гроздови	Izbor na grozdovi	All	Macedonian македонски	Description of product characteristic
Избор на зрна	Izbor na zrna	All	Macedonian македонски	Description of product characteristic
Рачна берба	Račna berba	All	Macedonian македонски	Description of product characteristic
Одлежано на талог	Odležano na talog	All	Macedonian македонски	Description of product characteristic
Ограничена серија	Ograničena serija	All	Macedonian македонски	Description of product characteristic
Специјална серија	Specijalna serija	All	Macedonian македонски	Description of product characteristic
Приватна серија	Privatna serija	All	Macedonian македонски	Description of product characteristic

Извор: МЗШВ

КОРИСНИ АДРЕСИ И ИНТЕРНЕТ СТРАНИЦИ

Институција/организација	Интернет-страница	Телефон (+389/2)
Министерство за земјоделство, шумарство и водостопанство	www.mzsv.gov.mk	3 134 477
МЗШВ Сектор за анализа на земјоделска политика	www.zpis.gov.mk	3 241 824
МЗШВ Сектор шумарство		3 124 290
МЗШВ Сектор земјоделство		3 161 710
МЗШВ Сектор за рурален развој		3 124 333
МЗШВ Управа за ветеринарно здравство		3 112 210
МЗШВ Управа за семе и саден материјал		3 226 417

МЗШВ Управа за заштита на растенија		3 112 210
МЗШВ Управа за водостопанство		3 111 792
Државен земјоделски инспекторат		3 121 462
Земјоделски пазарен информативен систем ЗПИС	www.zpis.gov.mk	3 134 477 лок.414
МЗШВ Управа за хидрометеоролошки работи	www.meteo.gov.mk	3 097 103
Влада на РМ Сектор за европски прашања (СЕП)	www.sep.gov.mk	3 239 165
Министерство за животна средина и просторно планирање	www.moepp.gov.mk	3 066 930
Државен завод за статистика	www.stat.gov.mk	3 295 668
Агенција за поддршка на развојот на земјоделството	www.agencija.gov.mk	047/228 330
Агенција за финансиска поддршка во земјоделството и руралниот развој	www.ipardpa.gov.mk	3 228 849
Факултет за земјоделски науки и храна	www.fznh.ukim.edu.mk	3 115 277
Факултет за ветеринарна медицина	www.fvm.ukim.edu.mk	3 240 700
Федерација на фармери	www.ffrm.gov.mk	3 012 303